

**TÜKETİCİ KREDİLERİNDE ARTIŞ
VE RİSK İNCELEMESİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Ercan ŞENER

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Bülent ALTAY

Eylül, 2018

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜKETİCİ KREDİLERİNDE ARTIŞ VE RİSK
İNCELEMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Hazırlayan
Ercan ŞENER

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Bülent ALTAY

AFYONKARAHİSAR 2018

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Tüketici Kredilerinde Artış ve Risk İncelemesi: Türkiye Örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Ercan ŞENER

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Bülent ALTAY
Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Hüseyin AKGÖNÜL
: Dr. Öğr. Üyesi Mert TOPÇU

İmza

.....
.....
.....
.....

İktisat Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Ercan ŞENER' in **“Tüketici Kredilerinde Artış ve Risk İncelemesi: Türkiye Örneği”** başlıklı tezi, 17.09.2018 günü saat 10.00' da Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği' nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Celal DEMİR
MÜDÜR

ÖZET

TÜKETİCİ KREDİLERİNDE ARTIŞ VE RİSK İNCELEMESİ:

TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Ercan ŞENER

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

Eylül 2018

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Bülent ALTAY

Tüketici kredileri, tüketimin “borçlan sahip ol” modeliyle şekillenmesiyle, bireyin hayatında vazgeçilmez bir noktaya ulaşmıştır. Artık cebimizde taşıdığımız küçük bir teknoloji ile dünyanın herhangi bir yerindeki bilgiye ulaşabiliyor olmamız, fon akışının da hızlanmasına olanak sağlamış ve fon ihtiyacı olanın, fon fazlası olanla buluşması her anda mümkün olmuştur. Tüketici kredilerinin varlığı tüketim olanaklarını arttırırken, kredi sağlayan kuruluşu zora sokacak riskleri de içerisinde barındırmaktadır. Bu nedenle kredilerin taşıdığı riskleri belirlemek, irdelemek, doğru yönetimini sağlamak, riskleri egale edebilmek kredi sağlayıcısı için önemli olacaktır.

Çalışmada tüketici kredilerinin arz ve talep unsurları ve riskleri incelenip, irdelenmiştir. Ayrıca Türkiye’de tüketici kredilerinde yaşanan artış ile kredilerde yaşanan tahsili gecikmiş alacakların makro değişkenler ile etkileşimi incelenmiştir. Çalışmanın amacı ampirik inceleme ile Türkiye’nin 2003(1)-2017(3) çeyrek dönemleri arasındaki tahsili gecikmiş alacakları etkileyen faktörleri belirleyebilmektir. GSYİH, enflasyon oranı, döviz kuru, faiz oranı, işsizlik oranı, para arzı değişkenlerinin tahsili gecikmiş alacaklardaki etkisi araştırılmıştır. Yapılan analiz ile tahsili gecikmiş alacakların tüm bu değişkenler ile ilişkili olduğu gözlemlenmiş ve yaşanabilecek şoklar karşısında davranış şekilleri belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Tahsili Gecikmiş Alacaklar, Makro Ekonomik Değişkenler, Tüketici Kredileri, Risk, Hanehalkı, Tüketim.

ABSTRACT

INCREASE IN CONSUMER CREDITS AND RISK ANALYSIS:

THE CASE OF TURKEY

Ercan ŞENER

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

DEPARTMEN of ECONOMY

September 2018

Advisor: As. Prof. Dr. Bülent ALTAY

In today's world, because the consumption is being shaped by "Get Into Debt To Have" model, consumer credits have become an essential part of an individual's life. The fact that we can reach information anywhere in the world thanks to those little technologies we carry in our pockets has also enabled fund flows to accelerate and made it possible for people who need funds to reach out to those who have extra funds at any moment. While the existence of consumer credits have increased the consumption possibilities, it also has risks that may affect the creditor institution. Thus, identifying the risks the credits have, studying them, managing them accurately, and equalizing them will be important for the creditor institution.

This study has analyzed the supply and demand aspects of consumer credits and examined the risks of consumer credits. With the the increasing consumer loans in Turkey, the interaction between non-performing loans and macro variables have been examined. The purpose of the study is to identify the factors that affects nonperforming credits in Turkey, between quarter periods 2003(1)-2017(3), through empirical examination. Interaction between nonperforming credits and variables like GDP, inflation rate, exchange rate, interest rate, unemployment rate, money supply have been examined. With the analysis, it is observed that nonperforming loans have some interaction with all of these variables, and the pattern of behavior in case of shocks have been determined.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	i
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜKETİCİ KREDİLERİ

1. TÜKETİCİ KREDİLERİ	3
1.1. TÜKETİCİ KREDİSİ KAVRAMI	3
1.2. TÜKETİCİ KREDİLERİNİN OLUŞUMU	6
1.3. TÜKETİCİ KREDİLERİNİN VARLIĞI	8
1.4. TÜKETİCİ KREDİLERİ EKONOMİK İŞLEVSELLİĞİ	13
1.4.1. Ekonomik Canlanma	13
1.4.2. Enflasyon İlişkisi	14
1.4.3. Banka İlişkisi	14
2. TÜKETİCİ KREDİLERİ TALEP YÖNÜ	17
2.1. TÜKETİM TEORİLERİ	18
2.1.1. Mutlak Gelir Hipotezi	18
2.1.2. Nisbi Gelir	19
2.1.3. Sürekli Gelir Hipotezi	23
2.1.4. Yaşam Döngüsü Hipotezi	26
2.2. HANEHALKI KREDİ TALEBİ	27
2.3. KREDİ TALEBİ LİTERATÜR TARAMASI	32
3. TÜKETİCİ KREDİLERİ ARZ YÖNÜ	40
3.1. PARANIN MALİYETİ	41
3.2. PARASAL AKTARIM	41
3.3. KREDİ ARZINA ETKİDE BULUNAN DİĞER ETKENLER	44
3.3.1. Yanlış Seçim	45
3.3.2. Tahsilatta Gecikme (Temerrüt)	47
3.3.3. Yasal Düzenlemeler	48

İKİNCİ BÖLÜM

TÜKETİCİ KREDİLERİ RİSK YÖNÜ

1. TÜKETİCİ KREDİLERİ RİSKİ	50
1.1. KREDİNİN SORUNLU HALE GELMESİ.....	52
1.2. TÜKETİCİ KREDİLERİ RİSK KAVRAMI	55
1.3. KREDİ RİSKİ EKONOMİK YANSIMALARI.....	59
2. TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜ	61
2.1. 1980 SONRASI DÖNEM	61
2.2. 2003 SONRASI DÖNEM	67
2.3. TÜRKİYE’DE TÜKETİCİ KREDİLERİ RİSK ANALİZİ	72
2.3.1. Tahsili Gecikmiş Alacaklar.....	73
2.3.2. Tüketici Kredilerin Tüketici Profili Yönlü Risk İncelemesi	74
2.4. TÜRKİYE’DE TÜKETİCİDEN KAYNAKLANAN KREDİ AKSAMALARI	83
2.4.1. Yan Risk.....	83
2.4.2. Paravan Kredi	85
2.4.3. Bilinçsiz Tüketici.....	88
2.4.4. Dolandırıcılık.....	89
2.5. TÜKETİCİ KREDİSİ RİSK AZALTMA ÇALIŞMALARI.....	90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SORUNLU KREDİLER AMPİRİK ANALİZİ

1. TÜKETİCİ KREDİSİ ARTIŞI VE RİSK İNCELEMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ	92
1.1. EKONOMETRİK MODEL VE VERİ TANIMLAMALARI.....	92
1.2. DEĞİŞKENLERE AİT GRAFİKLER	94
2. AMPİRİK ÇALIŞMA.....	96
2.1. DURAĞANLIK-BİRİM KÖK TESTİ (DİCKEY-FULLER).....	96
2.2. EŞ BÜTÜNLEŞME ANALİZİ (JOHANSEN EŞ BÜTÜNLEŞME ANALİZİ	100
2.3. GRANGER NEDENSELLİK TESTİ	103
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	109
KAYNAKÇA	113

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: A.B.D. Şehirli Ailelerin 1941'den 1942'ye Gelir Değişimlerine Göre 1942 Yılı Ortalama Yıllık Tasarrufları	21
Tablo 2: Türkiye'de Tüketici Kredilerinin Yıllara Göre Dağılımı	63
Tablo 3: 1997-2017 Kredi Kartı Adetleri.....	68
Tablo 4: Mevduatın Krediye Dönüşüm Oranı	71
Tablo 5: Bireysel Kredilerin Gelişimi	72
Tablo 6: Tüketici Kredileri Takibe Dönüşüm Oranları.....	73
Tablo 7: Tüketici Kredileri ve Konut Kredileri Kullandırımı.....	74
Tablo 8: Tüketici Kredileri Mal ve Hizmet Gruplarına Göre Dağılımı	75
Tablo 9: Gelir Gruplarına Göre Tüketici Kredisi Kullandırımı	76
Tablo 10: Gelir Grubuna Göre Dağılım- Tüketici Kredisi Kullanan Kişi Sayısı.....	77
Tablo 11: Tüketici Kredileri Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	79
Tablo 12: Tüketici Kredisi Kullanan Yaş Grupları- Kişi Sayısı	79
Tablo 13: Meslek Gruplarına Göre Tüketici Kredisi Kullandırımı.....	80
Tablo 14: Meslek Gruplarına Göre Tüketici Kredi Kullandırımı Kişi Sayısı.....	81
Tablo 15: Eğitim Düzeyine Göre Tüketici Kredi Kullandırımı	82
Tablo 16: Tüketici kredisi Kullananlar Eğitim Düzeyi - Kişi Sayısı	83
Tablo 17: Kök Birim Testi Sonuçları (ADF Test)	99
Tablo 18: Gecikme Uzunluğu Belirlenmesi.....	101
Tablo 19: Johansen Eşbütünleşme Testi (İz İstatistiği).....	102
Tablo 20: Johansen Eşbütünleşme Testi (Max. Özdeğer).....	102
Tablo 21: Normalize Edilmiş Vektör	103
Tablo 22: Tahsili Gecikmiş Alacaklar Bağımlı Değişken Granger Nedenselliği ...	106
Tablo 23: Enflasyon Bağımlı Değişken Granger Nedenselliği	106
Tablo 24: Faiz Oranı Bağımlı Değişken Granger Nedenselliği	106
Tablo 25: Para Arzı Bağımlı Değişken Granger Nedenselliği.....	107
Tablo 26: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Bağımlı Değişken Granger Nedenselliği	107
Tablo 27: Döviz Kuru Bağımlı Değişken Granger Nedenselliği	107
Tablo 28: İşsizlik Bağımlı Değişken Granger Nedenselliği	108

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Yaşam Döngüsü.....	27
Şekil 2. Kredi Hayat Döngüsü Aşamaları.....	57
Şekil 3. Granger Nedenselliği.....	112

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ADF: Dickey-Fuller Test

BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

BKM: Bankalar Arası Kart Merkezi

DASK: Doğal Afet Sigortaları Kurumu

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

TBB: Türkiye Bankalar Birliği

TCMB: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TGA: Tahsili Gecikmiş Alacaklar

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TÜFE: Tüketici Fiyat Endeksi

GİRİŞ

Çalışma 2000’li yıllardan sonra Türkiye’de bankacılık alanında atılan adımlar, gerçekleşen yenilikler, teknolojik gelişmeler, uygulanan politikalar eşliğinde tüketici kredilerinde yaşanan artış ve bu artış neticesinde sistemin ve ekonominin risk analizini yapacaktır. Türkiye’nin iç ve dış kaynaklı ekonomik krizlerle yoğrulmuş ekonomisi, çalışmanın risk incelemesinde davranış biçimleri, kredi geri dönüşleri, risk irdelemesi konusunda gerçekçi bir sonuca ulaşmamızı sağlayacağını düşünmektedir.

Banka ticari bir işletme gibi kar realizasyonunu amaç edinmiştir. Diğer işletmelerden farklı olarak kendinden olan kaynağı değil de müşterilerinden sağladıkları fonları kredi olarak kullandırıdıklarından risk alırlar. Faaliyetlerindeki devamlılıklarını ise bu yabancı kaynakların etkin bir şekilde yönetilmesine dayandırırılar. Bir anlamda banka, sahip olunabilecek risklerin yönetilerek sağlam bir bilanço, güvenli bir liman ve karlı bir işletme olarak varlığını sürdürmesi temeli üzerine çalışır. Fon fazlası olandan fon ihtiyacı olana doğru şekillenen aktarım mekanizması fonların, krediler ve diğer yatırımlar yoluyla ekonomiye aktarımı ile devamlılığı sağlar. Çeşitli riskleri omuzunda yer edinmiş banka en basit haliyle aktifinde yer alan kredilerinin, pasifindeki mevduata göre daha az likit durumda olması ve tasarruf sahiplerinin her an mevduatlarını çekme yolunu tercih edebilecek olmaları durumu karşılaşılabileceği riskleri en basit haliyle anlatabilmektedir.

Gelişen hayatla beraber artık cebimizde taşıdığımız ufacık bir teknolojiyle dahi dünyanın herhangi bir yerinde herhangi bir bilgiye, varlığa ulaşma durumu bankaların sahip olduğu pazarı oldukça geliştirmiştir. Daha öncesinde sadece şube kavramına tıkanıp kalan banka artık her hanenin, her bireyin her anında yanında olarak ekonomik işleyişin tam olarak vazgeçilmez bir unsuru olmuştur. Hanehalkı günlük yaşantısında ihtiyacı olan gereksinimlerini karşılarlarken hızlı ve kolay erişimin sunularını sonuna kadar kullanarak, uzun vadede belki elde edebileceklerine hemen sahip olma duygusu ile harcama alışkanlığında değişime gitmiştir. Borçlanmak elde edilebilirliği mümkün kıldığından özellikle gelişmekte olan ülkelerde tasarruf eğilimi yerini “borçlan sahip ol” kavramına devretmiştir. “En kısa zamanda elde et en uzun vadede öde” seçeneği, kişilerin taksitlendirme politikalarında birden fazla

gereksinime sahip olma hevesini doğurmuş ve aynı anda birçok şeye sahip olabilmek durumunu beraberinde getirmiştir. Bu yönüyle tüketici kredileri hanehalkına kendi mali olanakları ile hemen sahip olamayacakları mal ve hizmetlerden o anda yararlanma imkanı sağlamıştır. Tüm bu sahip olma olanağı beraberinde tüketici hırsını ve tüketimde aşırılığı tetikleyerek, tüketicilerde krediyle mali olanakları üzerinde tüketim yapabilmelerine, bu durumda gereksiz borç yükü altında kalmalarına neden olmaktadır. Bankaları kredi verme iştahı birbirleriyle olan rekabet ortamı, “daha fazla sat daha fazla kazan” prensibi, piyasada rakamlarıyla prestiji yakalama, tüketicinin fona erişimi oldukça kolaylaşmıştır.

Faiz oranı, döviz kuru varlık fiyatları ve kredi kanalı parasal aktarım mekanizmasının çalışmasına olanak sağlamaktadır. Birbirine entegre bir şekilde çalışan bu etki-tepki hareketleri finansal yapının gelişim düzeyi ile iç içedir. Gelişmişlik düzeyi yüksek bir finansal yapı, hem fon transferinde gerçekleşebilecek olası riskleri azaltıp güvenli fon akışına aracılık etmekte hem de çeşitli finansal araçlar yardımıyla tasarrufların yatırıma yönlendirilip, aktarılmasına aracılık etmektedir. Sistemin işleyişinin korunması risklerin belirlenmesi, ölçülmesi mevcut risklerin en aza indirgenmesi sistemin işleyişini devam edilebilir halde tutacaktır.

Tez “Türkiye’de tüketici kredilerinde yaşanan artışlar, risk oluşturmaktadır mıdır? Tahsili gecikmiş alacaklar makroekonomik değerlerden etkilenmekte midir?” sorularına cevap aramaktadır. Çalışma ilk olarak tüketici kredileri kavramı etrafında dolanarak incelemelerde bulunacak. Daha sonraki bölümlerde Türkiye’de tüketici kredilerine yönelik riskleri ve son dönemde yaşanan gelişmeleri irdelenecek, Türkiye’de tüketici kredilerinin ve gecikmiş alacakların gelişimi inceleyerek ve risk incelemesi yapılacaktır. Tüketici kredilerinde yaşanan artışların nedenleri, oluşturacakları riskler, tüketici kredisi kullanım profilleri, risk tespiti için gelir düzeyi, yaş grupları, meslekler, gecikmede bulunan alacakların aralarındaki ilişki incelenecektir. Tüketici kredilerindeki artışın bankacılık sektöründe bir risk oluşturacağı durumu, tüketici kredisi gecikme oranları ampirik olarak ele alınacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜKETİCİ KREDİLERİ

1.1.TÜKETİCİ KREDİSİ KAVRAMI

Kredi kavramının sözlük anlamı “güven saygınlık ve itibar” dır (Demir, 2015). Kredi belli bir dönem sonrasında ödenmeyi taahhüt ederek mal, hizmet veya satın alma gücü edinebilme yeteneğidir (Aktaş, 2010). Banka için ise kredi, belli bir miktar para ya da banka itibarını belli bir dönem için ve mutlaka geri alınması koşuluyla, bir bedel karşılığında borç olarak verilmesi ya da borç olarak verilen bir varlığın geri ödenmesinde kefil olunması olarak tanımlanabilir.

Genel anlamda ise tüketici kredileri herhangi bir mal ya da hizmet alımında ve ya ticari olmayan eylemlerde kullanılmak ve belli bir zaman dilimi için ve belirlenmiş koşullara bağlı kalarak geri dönüşünü sağlamak üzere verilen borçtur. Geleceğe ait talepleri, geleceğe ait üretimi, dolayısıyla gelece ait yatırımlar ile bunlara göre oluşacak istihdamı ve gelir düzeyini öne alan, hem sosyal hem ekonomik amaçlı bir kredi türüdür (Sevimay, 1990).

Finansal sistem fon fazlası olan kesimi fon ihtiyacı olan kesimle buluşturarak güvenli bir şekilde fon alışverişinin tamamlanmasını sağlar. Sistemde bankalar, fon ihtiyacı olanlarla fon fazlası olanları buluşturan başlıca kurumlardandır ve fon aktarma işini ağırlıklı olarak krediler aracılığıyla yerine getirirler. Kredi bankanın bir gerçek ya da tüzel kişiye belli bir taahhüt karşılığında fon sağlamasıdır. Kredi geri ödeme konusunda güven olgusunu sağlayan kişilere belli bir vade sonunda mutlak geri almak şartıyla verilir. Yine de tüm krediler için geri ödenmeme, takip durumuna düşme riski mevcuttur. Kredi riskinin en aza indirilmesi, müşterinin kredi ihtiyacının en olağan şekilde analiz edilmesi, kredi değerlendirmesi ve gerekli hallerde kredinin teminata bağlanması önem teşkil eder.

Ülkemizde tüketicinin korunması hakkında kanunda tüketici kredilerini, tüketicilerin herhangi bir mala ya da bir hizmete sahip olabilmeleri amacıyla kredi verenden nakit olarak aldıkları kredi şeklinde tanımlanmıştır. İlgili yasa tüketiciyi bir

mal veya hizmeti ticari nedenlere bağlanmaksızın edinen, kullanan veya yararlanan gerçek ya da tüzel kişi olarak belirtirken kredi veren ise mevzuatları uyarınca tüketicilere nakit kullandırmaya yetkili olan banka, özel finans kuruluşu ve finansman şirketleri olarak tanımlar. Söz gelimi tanıma göre tüzel kişilere de tüketici kredisi kullandırılabilirdiği, ticari ve mesleki olmayan amaçlarla kullandığı kredide tüketici kredisi olarak değerlendirilebileceği sonucuna varılır. Diğer bir ifade ile tüketici kredisine konu olan mal veya hizmetin ticari ve mesleki olmayan amaçlarla alınması gerektiğidir. Balkan (2008) ticari veya mesleki amaçlarla alınan kredilerin tüketici kredisi kapsamına giremeyeceğini belirtmiştir.

Bireysel kredi, bankalar tarafından ticari amaçlar içermeyen hallerde kullanılmak üzere herhangi bir mal ya da hizmet alımının ve ya konut taşıt gibi maddi değeri olan edinmenin finansmanına yönelik olarak sağlanan kredidir. Tüketici Kredileri kamu çalışanı, özel sektör çalışanı, emekli olmuş bireyler, düzenli gelir elde eden gerçek kişiler, serbest meslek mensupları işletme sahibi gibi diğer gerçek kişilere en başta belli olan faiz oranı eşliğinde, belli bir ödeme planına sabitlenerek ve mutlak geri ödenmek üzere sağlanan nakdi anlaşmalardır (Aksakal, 2006).

Bu noktada tüketici kredilerinin ticari amaçla kullanılan kredilerden farklı özellikler taşıdığını belirtmek gerekir. Tüketici kredilerinde bireyin tüketime yönelik ihtiyaçlarının zaman kaybetmeksizin giderilmesi amaçlanırken, ticari kredilerde amaç, üretimin arttırılmasını sağlayarak ticareti geliştirmek ve kar maksimizasyonunun sağlanmasıdır. Dolayısıyla tüketici kredilerinde tüketiciyi korumaya dayalı bir yasal bir mevzuat sağlanmışken, ticari kredilerde kanunlarla bir çerçeveye sığdırılmıştır. Türk ticaret kanunu basiretli bir iş adamı gibi hareket etme şartını her tacire getirirken, tüketici için böyle bir durum söz konusu değildir. Bu yönden bakıldığında ise tüketici kredileri hanehalkının tüketim tercihlerini belirlemede zaman kısıtlamasını ortadan kaldırması, tasarruf et harca modelinden vazgeçerek, borçlan öde modeli ile tüketici hayatına kolaylık sağlaması, daha fazla kredi daha fazla sahip olunma durumu ile bireylerin hayatında imkanları genişletmesi ile önemli bir yere sahip olmuştur. Yani bir anlamda bu krediler tüketicinin tüketim işlevini kolaylaştırma görevini üstlenmiştir.

Ekonomik gelişmeler, teknolojik ilerlemeler, bilginin daha kolay ulaşılabilir daha şeffaf hale gelmesi, bankalar arası yaşanan yoğun rekabet ortamı, bankanın daha fazla sat daha fazla kazan mantığıyla tüketiciyi fonlamada üst sınırları zorlaması ile her geçen zamanda yeni yeni ürünlerin tüketiciye ulaşmasına ve tüketici kredi kapsamının oldukça genişlemesine neden olmaktadır. Genel olarak ise birden fazla tüketiciye sunulmuş ürünler olsa da bu bir anlamda paranın pazarlama taktiği ya da ihtiyaçları çeşitlendirerek, kişinin o anki gereksinimine cevap verebilme ve bu yönüyle her ihtiyaçta yanında olma duygusu yaratmaktır. Bankaların talep oluşturma ve farklılık yaratma arayışlarının bir sonucu olarak kredi türleri başka bir öneme sahip olmaktadır (Aksoy, 2005). Başka bir deyişle paranın pazarlamasında genel başlık tüketici kredisi olsa da alt başlıklarda konut kredisi, bireysel ihtiyaç kredisi, taşıt kredisi, eğitim kredisi, evlilik kredisi vb. çeşitli isimlere bürünerek tüketiciye ulaşma çabasında olunur.

Tüketici kredilerinin yapıları bakımından incelendiğinde ise para birimleri, vade yapıları, teminat detayları piyasa koşullarına, yasal düzenlemelere, bankaların kredi satma arzularına, hükümet politikaları, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girme sürecinde uyumlaştırma gibi etmenlere bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Öyleki daha öncesinde 60 aya kadar vadeli olarak kullandırılabilen tüketici kredileri 2014 Ocak ayında alınan bir hükümet politikası gereği 36 aya indirgenmiş ve yine 2015 yılı içerisinde yine benzer politikalar gereği 48 ay vadeye çıkartılmıştır. Kredi kartları içinde yine benzer örnekler verilebilir. Kredi kartı borçluluğunda azaltmaya gitmek için önce elektronik eşya alımlarında kaldırılan taksit oranı daha sonra belli bir ayda kısıtlı kalmak üzere tekrar uygulamaya konmuştur. Teknolojik gelişmeleri dışarıdan izleyen ve ithal etmekle yetinen gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde zaten sınırlı olan tasarruf etme eğilimi, borçlanıp sahip olma arzusunun bu denli büyüyen hızlarla devam ettiği ülkeler, bankalar için bulunmaz bir pazar halindedir.

Tüketici kredisi konusunda tüketicinin de bilinçli olması, buna bağlı olarak doğru kararlar verebilmesi, gerekli araştırmalarını yaparak kredi kullanma konusunda kendi farkındalığıyla hareket etmelidir. Tüketici kredilerinde yeterli bilgiye sahip birey kredi veren kuruluşlar arasında uygun olan krediyi seçebilme kabiliyeti gösterebilirken yine aynı zamanda kullanmış olduğu kredinin kullanım koşullarına bağlı kalabilmeyi, ödemeleri zamanında gerçekleştirebilmeyi, ürün

konusunda yeterli bilgi sahibi olması ile banka için oluşabilecek riski de bir anlamda egale edebilmeyi öğrenmektedir. Yeterli, gerekli ve şeffaf olan bilgi ile ödeme ahlakına yön veren tüketici banka ilişkileri daha sağlıklı ilerleme kaydedecektir. Tekrarlı kurulan banka ilişkilerinde yani müşterinin her ihtiyaç anında yeni bir kredi kullanmak istemesi durumunda aradaki ilişkinin ne kadar sağlıklı ilerleyebildiğini gözeterek, kredi konusundan ihtiyaçlarına her seferinde karşılık bulabilecektir.

1.2. TÜKETİCİ KREDİLERİNİN OLUŞUMU

İhtiyaçların sonsuz olduğu bir dünya da birey tüm bu gereksinimlerini gidermek için tüketim yapmak zorundadır. Gelirinin yetersiz olması, tasarrufunun olmaması hayatını idame ettirmek zorunda olan tüketici için tüketimini durdurması mümkün değildir. Yaşama hakkının doğal bir sonucu olarak tüketmek, tüketme arzusu, tüketime yönelme ve bu yönelimleri karşılayacak bir üretim kapasitesinin var olmasıdır. İşte tamda bu noktada tüketici kredilerinin oluşumu, gelişmesi, sistematik bir biçimde ekonominin içine yerleştirilmesi, tüketme ihtiyacının giderilebilmesi içindir. Diğer bir anlamda tüketim üretimin ana amacı ve onun tetikleyen bir güçtür. Sevimay(1990) tüketimin engellenmesi, sonunda üretimin ve üretim öğelerinin engellenmesine, bireylerin yokluğa ve işsizliğe sürüklenmesine neden olur diyerek nitelendirmiştir.

Tüketime tam anlamıyla engel koymak ya da tamamen kısmak mümkün olamayacağından belli sınırlamalar getirmek, azaltmaya gitmek bir yol olabilir. Bu durumda ise kullanılacak enstrümanlar önemlidir. Tüketimin kısılmasında uygulanan yöntemlerde ekonomik sistem içinde gelire, üretime, yatırıma, maliyete ve refaha benzer özellikte azaltıcı etkiler gerçekleştirir. Maliyet ve işsizlikte artış yaşanırken, üretim gelir, istihdam, kapasite kullanım, dış ticaret rakamlarında düşüş ve bu durumlardan kaynaklı olarak yatırımlarda duraksama ve toplumsal refahta bozulma ile dönenceyi tamamlar.

Diğer bir halde ise tüketimi arttırıcı, tüketimi destekleyecek uygulamalarda ilk olarak ekonomik sistemde makro değişkenlerde iyileşmeler görünmekte, toplum refahı artış göstermekte, sonraları ise tüketimin üretim kapasitesinin üstünde yer alması durumunda mekanizmalarda bozulma, ekonomik işlevi sağlayan araçlarda

yetersizlik, ekonomide dengesizleşme ve bunalıma yönelen bir yol haline gelmektedir.

Ekonomik yapıda arz ile talep arasındaki dengeyi sağlayabilme, tüketime verdiği desteğin yanı sıra üretimi de destekleyebilme, ithalat sağlamasını yaparken dengeleri koruyacak bir, bireyin tüketiminde maksimumu sağlayabilmesi tüketici kredilerinin oluşumunun temelini oluşturur. Tüketici kredileri bireye borçlan-öde sistemi ile tüketicinin uzun yıllar boyunca tasarruf edip biriktirme yoluyla sahip olabileceği mal veya hizmetlere sahip olma isteğini, anlık olarak giderme lüksü sunarken, üreticiye de ürettiğini anlık olarak tüketiciye ulaştırma, daha fazla üretme olanağı sunar. Bu bir anlamda tüketiciye sahip olunan mal veya hizmet bedelinin gelecekte sahip olunacak gelirlerinden vaz geçerek bugün sahip olma, üreticiye de emek karşılığını gününde elde etme olanağıdır ve tüketici kişisel ihtiyaçlarının giderilmesinin maddi yükünü uzun vadelere taksitlendirme yapar.

Daha öncesinde ticaret bankalarının doğrudan tüketiciyi ya da dolaylı yollardan, müşterilerine taksitli satış gerçekleştiren firmaları kredilendirerek, finansör olmuşlardır. Yine de ticari bir krediye göre arkası görünmeyen, daha fazla risk taşıyan ama yine de riski tabana yayma ve kar getirme konusunda avantajlı olan bu krediler banka ürün portföyünde geniş bir yer bulmuştur kendine. Tabi bu noktada çeşitli teminata alma, kredilendirilme geçmişini takip etme, kredilendirilebilmek için skorlama gibi riski en aza indirebilecek hesaplamalar geliştirilmiştir. Tüketici açısından ise kredi geri ödeme ahlakı, borçluluk bilinci, kişisel gelirden yükselme, sahip olunanın maddi halini taksitlerle ödeme kolaylığı da gelişmelerde etkili olmuştur.

Tüketici kredilerin de amaç tüketimi gerçekleştirmektir, tüketici herhangi bir kar amacı barındırmaz. Ancak Türkiye’de kredi faizlerinin mevduat faizlerinin altında kaldığı dönemlerde faiz geliri elde etme, kar getirisi görülen bir yatırım aracı olarak kullanılmıştır. Tüketici kredileri devamlı ve kredi almaya yeterli miktarda gelire sahip gerçek kişilerin mal ve hizmet alımlarını piyasa şartlarına göre daha ucuza finanse edebilir. Banka açısından mevduatın maliyeti diğer piyasa koşullarına göre ucuzdur ve kredi sağlayan kuruluş paranın kullandırılmasına heveslidir. Pazarın büyüklüğü, tüketici pazarının boyutları daha kolay egemen olunabilmesi pazarın

alıcılı karakteristiği, tüketici kredilerinin bankalar için tercih edilebilirliğini arttırmaktadır. Ticari kredilerin işlendiği piyasaya göre dalgalanmalar da daha sağlam bir yapıda var olması, riskin ticari kredide gibi büyük rakam, tek müşteri yerine, küçük rakam birden fazla müşteri ile risk olgusunu da küçülterek paylara bölmesiyle banka açısından da kaynak kullanımında tercih sebebi olmasına yol açmıştır. Öyleyse ekonomik anlamda tüketici kredilerinin varoluşu ekonominin en küçük biriminden en büyük birimine oluşturulan zincirde önemli bir yerdedir.

1.3. TÜKETİCİ KREDİLERİNİN VARLIĞI

Tüketici kredilerinin varlığının avantaj ve dezavantajları hem banka hem birey açısından bakıldığında kesinlik faydalıdır ya da fayda içermez gibi kesin hükümlerde bulunmak zordur. Ancak Küçük(1998)'e göre belli bir denge kurulmak suretiyle vazgeçilmeyecek bir olgu olduğudur.

Kredi sağlayan kuruluşların kredi uygulamaları, tüketici ve kredi kurumlarının dışında da üretici ve tüketiciye de birçok olanak sağlamaktadır. Tüketici ihtiyaçlarını gidermede tasarruflarından kullanmak ya da olmayan gerekli miktarı biriktirip arada geçen süreyi beklemek yerine borçlan-öde sistemiyle ihtiyacı olan tüketime kavuşurken, üreticinin malını peşin olarak satabilme dolayısıyla, sermayesini kara dönüştürme ve daha çok üretimde bulunma isteği doğacaktır. Kredi sağlayan kuruluş ise elindeki fonu daha fazla tüketiciye ulaştırarak, daha fazla komisyon geliri bununla birlikte daha küçük paylara bölünmüş risk olgusu ile dalgalanmalardan etkilenmeyecek ve çok daha yaygın bir kredi sağlama eğiliminde olan bir politika izler.

Tüketici için belli bir gelirle ve taksitlendirme ile aynı anda birden fazla ürüne birden çok kişinin aynı anda kitlesel olarak ihtiyaçları olan tüketime kavuşturmayı ve bu nedenle de ilgili bireylerin refah ve yaşam kalitesinde iyileştirme yaptığı söylenebilir. Bu bir anlamda satıcı firma açısından tüketim mallarına yönelik talep artması ile satışların yukarı yönlü olması ile üreticiyi de teşvik etmektedir.

Bankaların ellerindeki atıl fonların değerlendirilmesi için buldukları kapı olan tüketici kredileri ülke ekonomilerinde miktarı süresi ve faiz oranları gibi etkenleri değiştirilerek tüketimde arttırma ya da azaltma yoluyla tüketime yön verdikleri

görülmektedir. Öyleki yakın zamanda ülkemizde de benzer uygulamalar ile tüketim seviyesi ayarlanmaya çalışılmıştır. Örneğin cep telefonunu kredi kartı ile alımında taksitlendirme ortadan kalkarken yine gıda alışverişinde de aynı uygulama getirilmiştir. Uygulamaların geçerliliği ise tartışma konusudur. Tüketimde ayarlama yapmaya çalışan otorite taksitlendirmeyi kaldırmış dolayısıyla tüketicinin bir anda ve tek seferde yüksek meblağlar ödemekten çekineceğini düşünerek alımdan vaz geçeceğini hesaplamasını yapmıştır. Kar peşinde olan banka ise büyük elektronik firmalarla anlaşmalar yaparak tüketiciye kredi kartıyla taksitli alışverişin olmadığı bir ortamda tüketici kredisi ile uzun vadeli taksitlendirme sunmuştur. Öyleyse tüketimi sınırlandırmak için kullanılan politika etkili olmuş mudur? Bu durum tüketiciye taksitlendirme ile yarar sağlarken, kısıtlanan alışveriş şekline kıyasla tüketici kredisi vererek daha fazla kar sağlamayı başarmış bankaya fayda sağlamayı mı amaçlamıştır?

Tüketici kredilerinin yaygınlaşması, satıcının ve üreticinin kendi imkanlarıyla tüketiciyi sırtlarında kamburlaştırmaları ortadan kalkmıştır. Senetle yapılan alışverişler, geri dönmeme riski, tüketiciyi bir daha aynı adreste bulamama gibi gereksiz sorunlarla uğraşmak ortadan kalkmış, parasını peşin alan üretici yatırımlarında daha fazla gelişim gösterebilme yetisinde olmuştur. Tüketici kredisi tüketicinin pazarlık gücünü arttırmıştır. Elinde peşin parayla satın almak istediği mal ve ya hizmette avantajlı konuma gelmiştir.

Banka açısından ne kadar fazla kredi o kadar fazla kar demektir. Öyleki bankalar tüketici kredileriyle birlikte ürün yelpazelerini oldukça geliştirmiş, finansal piyasalarla ilgili yapılabilecek tüm işlemleri kendi bünyelerinde toplayarak karlılıklarını artırma adına hem daha fazla müşteriye ulaşma hem daha fazla ürün satma amacındadırlar. Tüketici kredisiyle artık banka için yeni başlayan bir ilişkinin henüz başındasınız ve bu ilişkiyi derinleştirerek sizin bir kredi müşterisinden daha fazlası olmanız, bankayı sahiplenene, tüm ürünlerini kullanan sadakat duygusuyla perçinlenmiş bir bağınızın olması beklenmektedir. Banka için bağlılıkla devam eden bu ilişki karlılığı devamlı kılmada önemlidir.

Tüketici kredileriyle çok fazla borçlanma, gelecek tasarrufundan vazgeçme, aşırı tüketim alışkanlığı gibi etkenlerde bireylerin gelecek sıkıntıları yaşamalarına,

tüketimlerine harcadıkları her şey için diğer yatırım şekillerinden de uzaklaşabileceği düşünülmektedir. Aşırı tüketici kredi kullanımı toplam tasarrufları eriterek harcanabilir gelire göre oranının artıp, kişisel borç yükünün artacağı, ulusal kaynakların baskılanarak kredilerin enflasyona neden olabileceği, tüketim mallarına olan aşırı talebin ithalat rakamlarında artışa, ödemeler dengesinde bozulmalara neden olacağı savunulmaktadır. Buradan yola çıkılarak eriyen tasarruflar neticesinde sermaye birikiminde azalma ve bu nedenle de ekonomik büyümeyi geliştirmeyeceği de söylenmektedir. Ancak gelişmiş ülkelerde uzun süredir var olan tüketici kredilerinin enflasyonist olduğu kanıtlanamamıştır. Burada gözden kaçan nokta ise gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler olarak bir ayrımın yapılması. Özellikle Türkiye için makro değişkenleri sadece kendi iç dinamizmden kaynaklandığını söylemek zordur.

Ülkeler tüketici kredilerinin yaratacağı olumsuzlukları giderebilme amacıyla bir takım önlemlere almaya çalışmışlardır. Ön ödeme gibi, belli bir miktarının öz kaynak olarak sağlanması, borçlanabilir taksit miktarı ya da kredi vadesinde oynamalarla bunu gerçekleştirmeyi denemişlerdir. Örneğin Konut kredileri ya da araç kredileri gibi teminata konu olan kredilerin belli bir bölümünü tüketicinin kendinin karşılaması beklenir. Kredi sağlayan kuruluşlar tüketici kredilerinin sağlamasında kredi getirilerini, sağlanan fonların geri dönmeyişinden kaynaklanan kayıpları ve kendi fon kaynaklarının durumunu inceleyerek kredi verme konusunda istekli ya da isteksiz davranırlar. Yani bu bir anlamda kredini arzının yolunu belirlemede öncü göstergelerdir.

Tüketici kredileri sadece taksitlendirmelere sahip, müşterinin her başvurusunda yeni bir kredilendirmenin yapıldığı şekilde karşımıza çıkmaz. Müşteriye ulaşmada, maddi olarak ve geri alabilmenin önemli olduğunun bilinciyle bankalar ürün yelpazesini oldukça geniş tutmuşlardır ve her gün bir yenisini daha eklerler. Öyleki aslında bu bir psikolojik anlamda müşterinin kendi ihtiyaçlarına cevap vermek isteyen bankanın, ne istediğini anladığı müşterisine doğru ürün sunabilme yetisidir. Şöyle düşünebiliriz, tüketici kredileri, tüm bu kredilerin ana noktasıdır. Daha sonra alt katmanda şekillenirler. Süreli ve süresiz olarak ve daha sonra ise tüketicinin ihtiyacını yönlendirme ile giderebilmek gelir. Tüketici ihtiyacının ne olduğunun farkındayken bu kredinin bankadan talebini nasıl

belirlenmesi gerektiğine banka karşılık verir. Sunumuna konut kredisi, taşıt kredisi, eğitim kredisi, çeyiz kredisi, tatil kredisi, beyaz eşya kredisi gibi isimler altında tüketicinin ihtiyacını cevaplamaya çalışır. Aslında bu durum tüketiciye her ihtiyacında kredi kullanabileceğinin, kredi alımlarını sadece belli ihtiyaçlar için verilmediğinin, her konuda bankanın yanlarında olduğunun gösterilmeye çalışılmasıdır. Böylelikle banka tüketici gibi toplumun en küçük fakat ekonominin en büyük pastasından ne kadar çok bireye ulaşabilirse o kadar çok yer alacaktır.

Süresiz olarak bahsettiğimiz kredi türünün bir örneği de kredi kartıdır. Türkiye’de tüketici kredisi anlamında da ortaya sürülen ilk üründür. Tüketicie sunulan bu ürün bir defa tanımlanan limiti ile süresiz bir şekilde tüketicinin yanında yer alır. Kredi limitlerini belirlemek karşılıklı mutabakata bağlanmış olsa da, genellikle tüketicinin gelirine göre belirlenen bir limittir. Bankanın sunmuş olduğu fonlama ise bir ay kullan sonra öde mantığına dayalıdır. Tüketici sağlanan fonlamayı geri ödemesini yaptığı sürece bu ilişki sağlıklı bir şekilde devam eder. Mal ve hizmet alımında kullanılan kart aynı zamanda nakit kullanımı ile de tüketicinin ihtiyaç karşılamaında önemli konumdadır.

Kredi kartı sunmuş olduğu süresiz kredilendirme yöntemi ile ilk çıkış zamanlarında bir prestij göstergesiydi. Banka kredi kartını kullanımını sunduğu kişiye itibarını kullanma fırsatını da sunmaktaydı. Sonrasında ise banka piyasasında işleyiş birçok neden neticesinde değişiklik gösterdi. Özellikle 2000’li yıllar sonrası Türkiye’de banka işleyişlerinin alt yapısının, kanun, irdeleme, sorgulama ve kontrol anlamında sağlamlaştırıldı. Ekonomik anlamda tüketicilerin daha öncesine göre gelirinde yaşanan iyileşmeler fakat daha da çok bankanın artık gelişen ve rekabetin oldukça arttığı bir ortamda pazarladığı ve ne kadar çok satarsam gözüyle baktığı prestij açısından değil ama artık karlılık açısından oldukça önemli bir ürün haline gelmiştir. Kredileri daha çok tüketicinin ihtiyaçlarını karşılama kullandıkları ürün olarak tanımladık. Kredi kartı bu noktada biraz daha farklı konumlandırılabilir. Kişi nakit olmadığından değil de daha çok nakit taşımanın gereksiz riskini taşımaktan, ödeme anında yaşadığı kolaylıktan bir de bankanın sağladığı kredibilitenin verdiği maddi güven olgusundan kullanmayı tercihte edebilir. Yine tüketici sisteme üye bankaların hizmete sunulan elektronik makinelerinde günlük

para çekme limiti dahilinde para çekebileceklerdir.(Baydemir, 2004). Yurt dışında kullanma imkanı ile konvertible bir para birimi gibi işlev yerine getirir.

Kredi kartı ay boyu kullanan sonrasında öde mantığıyla aslında o ay boyunca tüketiciye faizsiz olarak kredi kullanma imkanı sağlamaktadır. Böylelikle yuvarlama bir hesap ile kart sahibi 40 güne kadar serbest kredi kullanma imkanının olduğu görülmektedir (Yılmaz, 1994).

Borçlanmanın kolaylığının tüketicinin ihtiyaçlarını belirlemede sınırlarını değiştirdiği gözlemlenebilir. Harcama eğilimi artış gösteren tüketici, gelirin oranla sunulan kredi kartı limitinin sunmuş olduğu harcama fırsatı ile tüketici harcama alışkanlıklarında değişikliğe gitmiştir. Bankanın daha fazla harcama eğiliminde olmasının o denli karına yansıdığı tüketici limiti için belli bir yasal düzenleme getirilinceye değin kredibilitesini hesapladıkları ve güven duydukları müşterilere limitte cömert davranmışlardır. Bu durumda düşük gelir ama borç ödeme ahlakı kuvvetli yine de harcama eğilimi yüksek tüketici grubu için olumsuz durum oluşturur. Tüm bu olumsuzlukların başını gereksiz alışveriş, yenilenen teknolojinin esiri olma ile her yeni teknoloji ile tekrar tanışma eğilimi, gösteriş hevesi ile olması gerekenden daha lükse yaşamış bir yaşama ya da içinde bulunulan sosyal çevrenin verdiği etki ile daha yüksek standartlara ulaşma arzusu çekmektedir.

İşletme için parası olsun olmasın ihtiyacını karşılayacak tüketici alışverişten vazgeçmeyecektir. Tüketici için ise faydalanmanın yanında borcunu tam anlamıyla ödeyemediğinde katlanması gereken yüksek sayılabilir faiz oranların katlanmasıdır. Banka kredi kartı ödemelerinde kredi kartının ödendiğinin geçerli olmasını belirlediği bir asgari miktara göre değerlendirir. Bu asgari miktarın ödenmiş olması banka açısından sağlanan fonun geri ödenebildiğinin göstergesidir. Kalan tutar ise tüketici için bir dahaki ödeme dönemine yansıtılacak olan faizli borçlanma şeklindedir.

Son zamanlarda tüketicinin kart konusunda yaşadığı en büyük sıkıntılardan bir kaç kartın çalınmış, kopyalanmış, bilgilerinin ele geçirilmesidir. Teknolojik olarak oldukça gelişen kartlar bir çip sayesinde gerekli tüm bilgileri bünyesinde taşımaktadır. Kart bilgilerinin ele geçirilmesi ile uzaktan alışveriş imkanının yasal olmayan bir şekilde kullanılması, mail-order yöntemi ile yani kart numaralarının

tuşlanarak alışveriş olanağı ile tüketicinin mevcut limiti dahilinde büyük sıkıntılara neden olmaktadır. Bu tip durumlarda banka kredi kartı kullanım, saklama, koruma gibi durumları müşterinin sorumluluğuna bırakmıştır.

Tüm bu bilgiler eşliğinde kredi kartı kullanım alanıyla neredeyse öğrencisinden emeklisine ev hanımlarına kadar yaşamın her anında kendine yer bulmuş konumdadır. Bu özelliğiyle bu ve bundan sonraki dönemlerde tüketim hayatımızda kart ya da teknolojik olarak benzeri işlevlerin hayatımızda yer bulacaktır. Kredi kartına sahip bireylerin borçlanmalarını zamanında ödemeyerek gecikmeye düşmeleri durumunda risk kredi kartını sağlayan kuruluşun olacaktır. Yine kredi kartı ile harcama eğiliminde yaşanan artış nedeniyle ekonomide yaşanacak olumsuz dalgalanmalarda geri dönüşler yine büyük bir risk oluşturacaktır.

1.4. TÜKETİCİ KREDİLERİ EKONOMİK İŞLEVSELLİĞİ

Tekay(1991)'a göre tüketici kredileri neticesinde bireylerin tüketim olanakları artacak, dayanıklı tüketim mallarına olan talep artışı olacak ve bunun neticesinde fiyatlarda yükselmeler olacağı, ithalatta artışlar oluşacak ve istikrarsızlık olacak, enflasyonist baskı ile özellikle düşük gelir gelir gruplarının aşırı borçlanmasına neden olacağı gibi iddialar ortaya atılmıştır. Rakamlar incelendiğinde de ekonominin sıkıntılı olduğu dönemlerde toplam kredi payı içerisinde mali güçlük nedeniyle temerrüte düşen gecikmeler yaşayan payın arttığı, ya da ekonomideki iyi dönemlerde kredi alımına daha fazla yönelmede olduğu gözlemlenmiştir. Tüketici kredilerinde yaşanan alım ya da ödeme gecikmeleri artışlarının etkilerini inceleyeceğiz. Bu bölümde ekonomik alanda etkilerini betimlemeye çalışacağız.

1.4.1. Ekonomik Canlanma

Tüketici kredileri tüketim kanalı ile talebe etki ederek piyasada hareketliliğe neden olur. Kimi sektörlerde de bu durum tüketim malı talebi hızlandıran etkisi ile sermaye malları talebinde de artışlar meydana gelmektedir. bu talep tüketici mallarının talebinden kaynaklanan bir talep artışı olduğundan sermaye mallarındaki bu talep artışı türevsel talep olarak adlandırılmaktadır. Ekonominin durgun olduğu

dönemler tüketici kredileri tüketim talebinde artışa neden olarak toplam talebin artmasına, talep artışı ile zincirleme reaksiyonlar ile ekonomide canlanmaya gitmektedir. Akgülten (1992) tüketici kredilerinin ilk aşamada dayanıklı tüketim malları, otomotiv gibi belirli alt sektörlerde bir hareketlenme, hızlanma yaratmaktaysa da bir zaman aralığı ile diğer sektörlerle de değişik boyutlarda yayıldığını söyler. Ekonomide ya da belirli alt sektörlerde atıl kapasitenin olması durumunda tüketici kredileri kapasite kullanım oranlarında yükselmelere neden olarak maliyetler üzerindeki etkisini de olumlu olarak yansıtabilir.

Tüketici kredileri tüketicini tüketiminin tamamlamaya çalışırken yarattığı talep ile de ekonomide işlevsel bir rol yüklenmiştir. Tüketici ekonomi hem ekonominin durgunluk zamanlarında hem de ekonominin yükseliş zamanlarında farklı nedenlerle de olsa tüketici kredilerini kullanmayı tercih ederek tüketimini tamamlamayı amaç edinmiştir. Dolayısıyla tüketici refahında artış, talep artışı, üretim artışı, milli gelirde artış ve ekonomik faaliyet hacminde artış gibi ekonomide yansımaları görülebilir.

1.4.2. Enflasyon ilişkisi

Tüketici kredilerine yöneltilen eleştiri enflasyonist süreçte yaşattığı hızlandırmadır. Bu noktada enflasyonun artışının sadece tüketici talebiyle olamayacağını, kamu kesimi finansman açıkları, maliyetlerde yaşanan artışlar, eksik gelir dağılımı gibi nedenlerde etkili olmaktadır.

Ekonomide tüm şartların sabit kaldığını varsayalım, artan talep arzda meydana gelmeyen artışlar kaşısın da enflasyonu tetikleyebilir. Öyleyse şu noktayı düşünmekte fayda vardır. Diğer şartlar sabit kalmadığı, ekonomide sürekli olarak tam istihdam halinde olmadığından enflasyonun yegane sebebi olarak talepte yaşanan artıştan söz etmek mümkün değildir. Yani enflasyonun sebebi tüketici kredileri olamaz. Sadece şöyle bir yorum getirilebilir; enflasyonist bir ortamda enflasyonun artması hızına bir ölçüde katkı sağladığı söylenebilir. Enflasyonun dizginlenmeye çalışıldığı bu durumda tüketici kredileri ile oynamalar yapılarak toplam talepte azalmalar yaşatabilmek bir yol olabilir. Kredi hacminde gerçekleştirilecek daralma ile para politikalarının işlevselliği artırılabilir.

1.4.3. Banka İlişkisi

Banka tüketici kredilerindeki gelişmeyi karlılık oranlarını gördükçe arttırma yoluna gitmiştir. Ticari krediye göre riski tabana yayması, daha kolay verilebilmesinin yanı sıra daha verimli olması, kredinin faiz dışı karlılığa etkisi, kısa vade de geri dönebilir olması gibi özellikleriyle portföylerinde geniş yer ayırmışlardır.

Riskin tabana yayılması amacını gerçekleştirebilmeyi tüketici kredileriyle gerçekleştiren banka böylelikle tek bir noktaya büyük riski bağlamak yerine birden fazla tüketiciye küçük riskler bağlayarak hem daha fazla kar edinmeyi, hem de fonlamanın geri dönüşünde yaşanacak sıkıntıları en aza indirebilmeyi amaçlamıştır. Banka atıl fonlarının da kullandırırma geçmesi yine tüketici kredileri ile sağlanmıştır.

Ticari bankanın oluşumundaki asıl neden bankanın aracılık faaliyeti ile fon fazlası olandan fon ihtiyacı olana fon aktarımını sağlaması, bunu gerçekleştirirken fon sağlayana faiz karı, fon talepçisinden ise faiz tahsilatı yaparak kar sağlamayı amaçlar. Bankaların fonlamayı sadece ticari alanda gerçekleştirecek olması hem yatırım potansiyellerinin altında kalması hem de kaynaklarını tam olarak kullanamayıp atıl fonların oluşmasına neden olur. Tüketici kredileri bu noktada kaynak kullanımını tam olarak kullanıma açılmasını sağlar.

Tüketici kredilerinde talebin, konjonktürel dalgalanmalardan etkilenmesinin ticari kredilere göre daha düşük olduğu söylenebilir. Toplam talepte yaşanan daralma ile yatırım hacminde gerçekleşen düşmenin yaşandığı zamanlarda tüketici kredilerinin varlığı faaliyetlerin tamamen durmasını ya da belli bir noktanın altına inmesini engellemektedir. Durgunluk zamanları dalgalanmaya karşı aşırı duyarlı olan sektör, ticari kredi talebi düşüş yaşar. Tüketici kredilerinde ise durum böyle değildir. Her dönem, ekonominin durgunluk ya da ekonominin canlanma dönemi olsun, kredi talebinde bulunacak tüketici olacaktır. Bu bir anlamda istikrarlı bir kredi hacmi oluşmasına neden olur. Banka bu yolla sağlam güvenilir, ödeme ahlaklı bir müşteri portföyü ile her dönem karlılıklarına devam edecektir. Ticari kredi için değerlendirilmeyen fonlar tüketici kredilerine yönlendirilir.

Yaşanan gelişmeler, teknolojikleşme, dijitalleşme artan karlılık oranları, ürün çeşitliliği tüketici kredilerinde bankaların uzmanlaştığı alan olmuştur. Karlılık

oranını arttırmak isteyen banka ürün çeşitliliğine gitmiş, her ihtiyaca cevap verebilecek duruma gelmek istemektedirler.

Tüketici kredilerinin sunulması ticari kredilere göre daha standart ölçülerle belirlenmiş ve daha az teknik bilgi, daha fazla güven duygusuyla hareket etme güdüsü mevcuttur. Tüketici kredileri belli bir skora göre yapılır. Bireyin daha önce bankalar ile yaşadıkları ilişki, ödeme ahlakı gibi basite indirgenmiş özellikleri değerlendirilerek, krediyi sunma veya sunmama durumunu belirler. Banka aynı zamanda tüketici kredilerini teminat olarak gösterip varlığa dayalı menkul kıymet ihracı ile kendine fon kaynağı oluşturabilmektedir.

Tüketici kredilerinin faiz oranları sunumu birden çok kez çeşitlendirilmiş ve tüketicinin faiz algısına ve tercihinin bırakılmıştır. Tüketici sabit bir faiz oranına sahip tüketici kredisini vade sonunda kadar sabitleyerek faiz artışlarından korunabilir. Ya da değişken faiz oranı, azalan taksitli, artan taksitli, ara ödemeli, balon ödemeli gibi seçeneklerle kredi kullanımını gerçekleştirebilir.

Bankanın karlılığını ve finansman hacmini genişleten tüketici kredileri, bankanın risk yayma, konjonktürde yaşanan dalgalanmalara rağmen var olacağı gibi Orman(2001) tüketici kredilerinin aşırı kullanımını neticesinde insanların gereksiz tüketime yöneleceğini, tasarrufların azalacağını ve böylelikle gelecekteki tasarrufların bugünden harcanması, negatif tasarrufun oluşması sonucunu doğuracağını ve netice de reel yatırımlarda düşme görüleceğini belirtmiştir.

“Toplam tasarrufların harcanabilir gelire oranının yükselmesi kişisel borç yükünün artması ulusal kaynakların baskı altına alınarak tüketici kredilerinin enflasyon yaratması tüketim mallarına olan talebin ithalat artışına neden olması kaynakların ihracata yönelmesini engelleyerek ödemeler dengesini ters yönde etkilenmesi tüketici kredilerinin aşırı kullanımı sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca tasarruflara gidecek potansiyel fonların sermaye birikimini engelleyeceği ve bunun ekonomik büyümeyi azaltacağı endişesi de dayanıklı tüketim malları üreten endüstrilerde istikrarsızlığa yol açacağı da ileri sürülmüştür. ABD ve batı Avrupa’da yapılan çalışmaların enflasyonist baskı yaptığı kanıtlanmamıştır(Tekay,1991).”

Tüketici kredilerinin bireyin gelecek gelirinden vaz geçerek şimdiden toplu bir fona sahip olduğu bir durumdur. Dolayısıyla kredi kullanımının tasarrufları eritici etkisinin olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bir diğer yandan da düşük ve orta gelire sağladığı fonlama ile tüketicinin sahipliğini arttırarak zorunlu olarak tasarruf

eğilimine yönlendirdiği ayrı bir gerçektir. Bir örnekle duruma açıklık getirebiliriz. Tüketici kredisinin sağlanmadığı bir ortamda, orta gelir grubuna sahip kişi para biriktirme yoluyla araç alacağını düşünelim ya da konut. Para biriktirmeye başladığı tarihte taşınmazın değerine ulaşmak için geçen süre sonunda, taşınmaz aynı değerde kalamayacaktır. Tasarrufun enflasyonist etki ile de erime ihtimali olacaktır. Bankanın borçları öde mantığıyla faiz maliyetini kabul eden tüketici şimdiden sahip olarak, taşınmazın değerlemesiyle faiz maliyetini egale edebilecek, zorunlu olarak tasarruf eğilimini yatırım yaparak gerçekleştirecektir.

2. TÜKETİCİ KREDİLERİ TALEP YÖNÜ

Bankacılık sektörü gelişmekte olan ülkeler liste başında olmak üzere, tüm ekonomiler için hayati öneme sahiptir (Demir, 2015). Ekonominin içerisinde kendine büyük bir yer edinen banka, kar sağlama, büyümesini gerçekleştirme ve devam ettirebilme gibi ana hedeflerini gelişen teknolojiye ayak uydurma ve yine bununla birlikte ürün yelpazesinin genişliği ile müşterilerine ulaştırabildiği ölçüde yerine getirir. Ürünlerin müşteriye pazarlanmasında teknolojik alt yapının önemliliği kadar ürünlerin tanıtımı, kullanım özellikleri gibi konularda etkili olmaktadır (İşcan, 2003). Tüketici kredilerinin tüm ekonomik taraflar için önemi her geçen zaman için daha da artış göstermektedir.

Hanehalkı ekonomik gelişmelerden en çok etkilenen kesimlerdendir. Dolayısıyla tüketim ve borçlanma tercihleri, tasarruflar, işsizlik, faiz oranları, makroekonomik olgulardan etkilendiği gibi toplumun sosyokültürel ve demografik özelliklerinden de etkilenmektedir. Tüketicinin gelirleri dalgalanmalar yaşasa da tüketimleri borçlanma yoluyla sabit kalabilmekte bunun neticesi olarak ekonomik dalgalanmaların boyutları daha düşük olup tahmin edilebilir olmaktadır. Yine tüketici kredilerinde ki gelişmeler, enflasyon ve dış ticaret dengesi üzerinde olumlu ya da olumsuz etkiler gerçekleştirebilmektedir. Dolayısıyla bu durum tüketici kredilerini sadece hanehalklarının ihtiyaçları, sadece banka misyonu kar realizasyonu için değil ekonominin genel durumu açısından da önemini vurgulamaktadır. Tüketicinin tüketim harcamaları ve krediye erişim imkanlarını belirleyen makro etkenlerin yanı sıra, hanehalklarının yaş, eğitim düzeyi, medeni durumları gibi

sosyoekonomik yapılarına yönelik daha mikro bazlı analizlerin yapılması hem para hem de maliye politikalarının oluşturulması için önem taşımaktadır (Tekirdağ, 2006).

Tüketici kredilerinin talep yanını irdelerken literatürde hanehalkının tüketimi ve borçlanma yetilerini açıklayan teorilere değinmek çalışma açısından yarar sağlayacaktır. Tüketicinin gelirini biçimlendirme de ve borçluluk durumunu açıklamada kullanılan bu teoriler, Tüketici kredilerinin risk incelemesinde yine çalışmaya rehberlik edecektir.

2.1. TÜKETİM TEORİLERİ

Keynes'e göre tüketim tüm ekonomik faaliyetin tek amacı ve çözümüdür. Ekonomik işlevlerin yani üretim, yatırım, uluslararası ticaret vb. tüm bu aktiviteler varlığımızı devam ettirecek tüketim için gerçekleşir. Tüketimi belirleyen temel unsur ise gelirdir. Ancak tüketim teorileri tüketim davranışını açıklamak için farklı gelir tanımlamaları yapmıştır. Geliri, cari gelir olarak değerlendirmek ya da uzun dönemde servetin içerisinde yer alan bir gelir olarak ele almak veya asıl gelirin servet olduğu düşüncesiyle farklı teoriler gelişmiştir.

2.1.1. Mutlak Gelir Hipotezi

Keynes'e göre birey tüketim harcamasına gelirinden ne kadarını ayıracağını belirlerken onun harcanabilir gelirini dikkate aldığını düşünürsek, aslen bireyin net gelirini belirlemiş oluruz. Tüketim açıkça parasal gelirden ziyade reel gelire bağlıdır. Teknoloji düzeyi, zevkler ve gelir dağılımını belirleyen sosyal koşullar veri iken bir bireyin reel geliri, onun ücret birimi cinsinden aldığı gelire bağlı olarak artacak ya da azalacaktır.

Bu anlatımdan da anlaşılacağı üzere bireysel tüketim harcamalarının reel harcanabilir gelir tarafından belirlendiği kabul edilir. Yine Keynes'e göre hem apriori olarak insan doğası hakkında bilgilerimizden hem de gözlemlere dayanan tecrübelerimizden büyük bir güven duyarak ulaştığımız temel psikolojik yasa şöyledir: insanoğlu gelirinde yaşanan artışlar sonrasında tüketimlerini de arttırma

eğiliminde olurlar, ancak tüketimde yaşanan artış miktarı hiçbir zaman gelirden yaşanan artış kadar olmayacaktır.

Keynes, Genel Teori 'de öne sürdüğü görüşlerini, I. Dünya Savaşı sonrası dönemde İngiltere'de yaşanan sürekli ve şiddetli işsizlik ile başlayan ve 1929 yılında Amerika'da patlak veren Büyük Bunalım'ın etkisi altında kalarak geliştirmiştir (Kazgan, 1989). Teoriye göre ekonomide artan tasarruflar durgunluğa neden olurken, tüketim harcamalarının artması ekonomiyi canlandıracaktır. Keynes'e göre Büyük Bunalım'ı ortaya çıkaran en önemli nedenlerden biri olarak, bireylerin tekrar savaş çıkabileceğini beklentisi ile aşırı tasarruf yaptıkları düşünmesi olmuştur. Aşırı tasarruf, toplam talep yetersizliğine, bundan kaynaklı işsizliğe ve durgunluğa neden olacağını düşünen Keynes için ekonomiyi canlandıracak en önemli faktörlerden biri tüketimdir. Dolayısıyla gelir hem kişisel hem de toplam tasarrufun belirleyicisidir. Bireyin cari dönem geliri arttığında eğer bu gelir yaşam standartları için gerekli gelir düzeyinden yüksekse, tasarruf yapma eğilimi artar. Kısa dönem için birey harcamalarını gelirindeki değişimlere tam olarak adapte edemediği için, alıştığı yaşam standardını sürdürme eğilimindedir.

Keynes gelir düzeyi veri iken cari dönemde tüketim yapmayı teşvik eden bir faiz oranının, uzun dönemde tüketime nasıl etki edeceği belirsizdir. Faiz oranı kimi tüketiciyi tüketim yapmaya teşvik ederken bir diğerine tasarruf etme yoluna itebilir. Faiz oranındaki değişimler uzun dönemde olumlu olumsuz nasıl bir etkide olacağını önceden öngörmek güçtür, aynı şekilde kısa dönemde gerçekleşecek değişimler için ise Keynes gelirleri değişmediği halde faiz oranı %5'den %4'e düştüğünde, yaşam şeklini değiştirecek olan çok insan yoktur diye nitelemiştir.

2.1.2. Nisbi Gelir

D. Bary ve R. Friedman tasarrufu, bireyin gelirinin gelir dağılımının içindeki payı olarak tanımlanan nisbi gelir düzeyine bağlı olması gerektiği öne sürülmüşlerdir. Yaptıkları çalışmalar neticesinde bireyin gelirinden ettiği tasarrufun yüzdesi ile nisbi gelir arasında ilişki olduğunu bulmuşlardır. Hipotezin daha fazla geliştirilmesi ve ampirik anlamda desteğe kavuşması J.S. Duesenberry'nin Nisbi Gelir Hipotezi ile gerçekleşmiştir.

Duesenberry iki temel varsayımla hareket ederek, her bireyin tüketim davranışı, diğer bireylerin tüketim davranışlarında bağımsız değildir. Yani bu bir anlamda Mutlak Gelir Hipotezinde varsayıldığı gibi birey tekil değildir. Bireyler tüketim davranışında birbirlerine bağımlılıkları söz konusudur. Bu varsayımdan yola çıkan Duesenberry “Gösteriş” etkisini geliştirmiştir. Buna göre bireyin gelirinden yaptığı harcamaların yüzdesi, bireyin mutlak gelir düzeyine değil, bireyinin gelirinin sosyal çerçevesinde bulunan hanehalklarının gelir dağılımı içindeki nisbi konumuna bağlıdır.

Bir diğer varsayım ise tüketim fonksiyonunu asimetric bir yapıda olması gerektiğidir. Buna göre birey konjonktürel dönemlerde ve uzun dönemlerde gelirindeki değişimlerin neden farklı bir şekilde etki edeceğini anlatan “Dişli Etkisi”dir. Birey geçmiş dönemlerde en yüksek gelire sahip olduğu dönemi kendine baz alarak, cari tüketim harcamalarını bu gelire göre yapacaktır.

Duesenberry, mutlak gelir hipotezinin bireyin cari tüketim harcamalarını sadece cari gelirine bağlayan teorisini de kabul etmemektedir. Dusenberry bu durumda ortalama tüketim eğiliminin cari gelire bağlanmasını doğru bulurken, sadece cari gelirin etkili olduğu kısmına itiraz etmektedir. Bireylerin gelirleri ile tüketim harcamalarının birbirine eşitlendiği nokta başa başnoktasında toplum içinde geçerli olduğu noktada bazı bireylerin ortalama gelirleri bu başa başnoktasının altında kalarak negatif tasarrufa yol açacak, diğer bir kısım da bu noktanın üstünde kalarak pozitif tasarrufa, yani gelirlerinin tamamını tüketim için harcamamaktadırlar. Uzun vade de ekonomide stabil bir şekilde artan gelire sahip olduğu düşünüldüğünde başa baş noktasının yıldan yıla yukarı yönlü hareket etmesi gerekir. Öyleki bu durumda tüketim harcamaları cari gelirin bir fonksiyonu olsaydı başa başnoktasının değişmemesi gerekirdi. Baş başnoktası zamanla değişim gösteriyorsa bu durumda cari gelire bir trend faktörü eklenmesi gerekir. Trend faktöründen kasıt yeni üretilen mallar, gelişen teknoloji ile yaşamsal kolaylığın sağlanması özellikle kent yaşamında olan bireyler için harcama eğilimini arttıran bir baskı oluşturur. Dusenberry bu düşüncesini kanıtlama amaçlı trend faktörünü birden fazla kez örneklendirme yapmıştır. Örneğin depresyon nedeniyle geçici süreli geliri azalan aileler gelirden fazla harcama yapmayı istemeseler de koşulların değişikliği ile yaşam standartlarını sürdürme amaçlı gelirden fazla harcama yapmaya yönelebilirler. Bu durum cari

gelirlerinden daha fazla harcama yapmalarını gerektirirken trend faktörünü mutlak gelir hipotezine ekler. Yine cari dönemde düşük gelire sahip bireyler gelecekte daha yüksek bir gelir düzeyine sahip olacakları beklentisi içinde yine harcama eğiliminde olabilirler. Gelecek için olan parasal beklenti bugünlerinde cari gelirlerini aşmalarında önemli rol oynayabilir. Gelecekte yükselme alacağı ile maaşında zam yaşayacak olan birey bu duruma örnek olabilir. Tüm bu etkiler ile trend faktöründe herhangi biri olduğunda bile tüketici, tüketimi cari gelir kadar geçmişte ki gelir düzeyine ya da gelecekteki beklentiye göre şekillenecektir. Yaşam standardı ve beklentiler geçmişteki en yüksek gelir düzeyine bağlı olacaktır. Gelirde bu düzeyin üstüne çıkacak bir artış olduğunda birey için yeni bir tepe noktası oluşacak ve artık birey bu noktaya göre yaşamaya devam edecektir.

Duesenberry ekonominin durağan dönemlerinde tasarruf oranının daha öncesinde ulaşılan en yüksek gelir düzeyine bağlılığını, kişinin depresyon dönemlerinde gelir düzeyinin azalması ile hanehalklarının yaşam standartlarını stabil tutabilmeleri amacıyla tasarrufları pahasına dahi tüketimlerini gelirlerini aşan bir şekilde arttırma yoluna giderler. Bu durumda hanehalkının yaptığı negatif tasarrufun reel açıdan önemi tasarruf ile gelir arasındaki ilişkiden kaynaklanır.

Tablo 1: A.B.D. Şehirli Ailelerin 1941'den 1942'ye Gelir Değişimlerine Göre 1942 Yılı Ortalama Yıllık Tasarrufları

1942 Yılında Parasal Gelir Sınıflaması	%5'den Fazla Azalanlar	%5'den Az Değişenler	%5'den Fazla Artanlar
0-1000	-337	-35	-15
1000-2000	-181	-34	62
1500-2000	-81	126	157
2000-3000	0.0	242	290
3000- ve üstü	143	1228	1059

Kaynak: Duesenberry 1948

Tablo 1 geliri %5'den daha az değişen aileler ile %5'den fazla artan ailelerin, hemen hemen aynı tasarruf düzeyine sahip oldukları, geliri %5'den fazla azalana

ailelerin ise diğer gruplarla karşılaştırıldığında daha az tasarruf yaptıkları görülebilir. Yani %5'den daha fazla azalanlar daha çok negatif tasarrufta yer alırken, %5'den daha az azalanlarda tasarruf pozitif görünümündedir. Dusenberry'e göre bu sonuçlar oldukça açık olarak, veri bir gelir düzeyinde, tüketimin geçmişteki en yüksek gelir düzeyine bağlı olduğunu göstermektedir. Tüm bu durumları başka bir hipotezle açıklamak ise çok güçtür.

Bu hipotezde gelir azalması ile standartlarını korumak isteyen bireyin tüketim eğiliminin azalmaması, gelirin arttığı zamanda tüketimini arttırması şeklinde oluşturduğu asimetri oldukça önemlidir. Bu asimetri ise dişli etkisini faaliyete geçirir. Duesenberry dişli etkisine göre başlangıçta yüksek harcama düzeyine sahip olan bir hane halkı için, gelirden yaşanan azalmalarda harcamalarını kısmak ve kısıtlamak başlangıçta düşük bir gelire sahip hane halkına göre çok daha zordur.

Tüm bunlardan yola çıkarak bu tezin nihai sonucu gelir daha öncesinde ulaşılan bir düzeyin altına indiğinde tüketimin azalması yerine, hanehalkı yaşam standartları için tasarruflarını eriterek harcamalarını finanse edecek, negatif tasarrufta olacaklardır. Ancak gelirleri önceki gelir düzeyine doğru arttığında, bireyler tüketimlerini değil, tasarruflarını arttırarak yeniden tasarruf etme eğiliminde olacaklardır. Yine alışla geldikleri yaşam standartlarını korumuş olacaklardır.

Duesenberry fiili tasarruf düzeyi bir kişinin cari yaşam standartlarını iyileştirme arzusu ile gelecekte refah elde etme arzusu arasındaki uyumsuzluğun ortaya koyduğu durumu yansıttığını belirtir. Bu bir anlamda bugünkü aşırı tüketim arzusu ile tasarruf etme arzusunda olma durumu aslen bireyin bugünkü tüketim tercihi ile gelecekteki tüketim tercihinin arasında var olan ilişkinin yönünü belirler. Yani birey kendi yaşamında var olan yaşam standarttı ile diğer bireylerin sahip olduğu yaşam standartlarını karşılaştırması ile kendisinde bulunan eksiklikleri gidermek için harcamalarını arttırma eğiliminde olur. Duesenberry bu etkiden yol çıkarak gösteriş etkisini temel alan ve bireyin gösteriş etkisi ile harcama eğilimini arttırdığı güdü için bireyin yaşam standartlarında yaptığı karşılaştırma sonucunda yaşadığı tatminsizlik duygusu, bu duyguyu yaşama sıklığı ve bireyin harcamalarının diğer bireylerin harcamalarının oranına bağlı olduğunu söyler. Bu düşünceden yola çıkan Duesenberry cari tüketim ile gelecekteki tüketim arasındaki değişimin

oluşturduğu tasarruf oranının, gelir değişimlerinde nasıl etki sağlayacağını bulmaya çalışmakta ve bu amaçla iki farklı reel gelir düzeyine karşılık gelen denge tasarruf düzeylerini karşılaştırmaktadır.

Bireylerin çoğu faiz oranları ve gelir beklentilerinde değişiklik yaşanmış olsa da tasarruf oranlarında çok fazla değişikliğe gitmeyeceklerdir. Burada bireyin tercihlerinin süreklilik arz etmemesi önemlidir. Düşük nisbi gelir düzeylerinde cari tüketim arzusu, gelecekteki tüketimi düşünemeyecek kadar güçlü durumdadır. Yine bununla birlikte negatif tasarrufun maliyeti de hanehalkları için likidite kısıtı altında yüksek olacaktır. Dolayısıyla ne faiz oranlarındaki değişimler ne de gelir beklentileri bireyin cari dönem tasarruf tercihinde bir değişikliğe neden olmayacaktır. Diğer taraftan yüksek nisbi gelir sahibi kesimde ilgili değişikliklerden önemli ölçüde etkilenmeyecektir. Tüm bu söylemlerden yola çıkarak hanehalkı tasarrufu ile nisbi gelir düzeyi arasında doğru yönlü bir ilişki olduğudur. İlişki ancak ve ancak gelirdeki artış ve gelir dağılımı değiştiği sürece farklılık oluşturacaktır.

2.1.3. Sürekli Gelir Hipotezi

Sürekli geliri tüketimi belirleyen temel faktör olarak belirleyen Milton Friedman cari gelir ile cari tüketimi ilişkilendirememiştir. Bu durumu açıklamak için ise şöyle bir örneklendirme de bulunur. Hepsisi haftada 100\$ kazanan ve yine haftada 100\$ eşit tüketim yapan tüketicileri değerlendirmiştir. Haftanın farklı günlerinde kazançlarını alan tüketicilere haftanın herhangi bir günü gelir ve tüketimleri adına bir anket uygulamasına tabi tutulduklarında haftanın o günü kazancını alan tüketicinin geliri kazançlarına, diğerlerinin de sıfıra eşit olacaktır. Tüketici gelirini aldığı gün diğer günlere göre daha fazla harcama yapabilecek olup, diğer günlerdeki harcamaları için ise tasarruf yapabilecektir. Bu durumda bu tesadüfi günde gelirini alan pozitif tasarruf yaparken diğerleri negatif görünümde olacaklardır. Friedman'a göre bu durumda tüketim davranışı hakkında anlamlı bir yargıya ulaşılamaz. Genel olarak insanlar tüketim amacıyla yaptıkları nakit harcamalarını, nakit gelirlerine adapte edemezler ve bu harcamalar da tüketim değerlerini göstermek için iyi birer gösterge olmayabilir.

Bu düşünce ile sürekli gelirin temelinde cari gelir ile cari tüketimi eşleştirmek yanılığa yol açacaktır. Öyleki tüketici gelirini aldığı gün tamamını tüketime harcamaz, yani gelir günü zenginlik içinde kalan diğer gelir gününe kadar yoksulluk içinde yaşamazlar. Şu anlama gelir tüketici kazancını günlük değerlere bölerek tüketimini bu değere göre sağlayacaktır. Tüketimi ilgili dönemde tüketilmesi planlanan hizmet değeri olarak tanımlayan Friedman daha çok tüketim harcamaları ile değil tüketimle ilgilenmektedir. Tüketim harcamalarının içerisinde dayanıklı tüketim mallarına yapılan harcamalar olabilir ve bu harcamaları tüketim olarak değil de tasarruf olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Öyleki bu malların kullanım süresi boyunca çok kısıtlı bir kısım tüketilebilecektir. Öyleyse Friedman'ın tüketim tanımını incelenen dönemde tüketilmesi öngörülen hizmet değeri olarak söyleyebiliriz. Yani Friedman tüketimin tanımında dayanıksız tüketim mallarını, dayanıklı tüketim mallarını ve bununla birlikte hizmetlere harcanan kullanım değerlerinin toplamı olarak değerlendirmektedir. Bu noktada şu sonuca varabiliriz Friedman tüketim harcamalarıyla değil daha kapsamlı bir şekilde tüketimle ilgilenmiştir.

Friedman'ın çalışmalarında sürekli tüketimi karşılayan gelir tanımında sürekli gelir olarak ifade etmiştir. Friedman'a göre teorik bir düzeyde gelir, genellikle bir tüketici biriminin servetinden hiç kullanmadan tüketebileceği ya da tüketebileceğine inandığı miktardır. Friedman analizlerinde tüketim sürekli gelirin bir fonksiyonudur. Friedman bu tanımı yaparken bireyin tüketiminin gelecekteki beklentilerini de bağlı olduğunu vurgular. Friedman'ın sürekli gelir hipotezinde gelir uzun dönem geliridir. Hanehalkının ömür boyu elde etmeyi umut ettiği gelir olarak nitelendirilir. Sürekli gelir hipotezi bireylerin temel tüketimi sürekli gelirin bir fonksiyonudur. Buna göre hanehalkı yaşam boyu elde edebileceği geliri hemen hemen tahmin edebilmektedir. Herhangi bir zaman diliminde, bireyin gözlenen tüketimi tatil, sağlık harcaması ya da acil durumlar gibi birçok geçici faktörün etkisi nedeniyle temel tüketimden rastlantısal bir biçimde sapmaktadır (Tekirdağ, 2006). Yine buna benzer olan durumlarda, ödemelerin zamanlaması ve işsizlik ya da aşırı artan vergiler gibi ekonomik koşullarda yaşanan beklenmeyen değişimler, gözlenen gelirin de sürekli gelirden sapmasına neden olmaktadır. Uzun dönemde geçici veya kısa dönemli

etkilerin ortadan kalkacağını uzun dönemde dengeye ulaşılacağını savunur. Diğer bir ifadeyle tüketim zaman içerisinde stabil bir hal alır.

Sürekli gelir tüketicinin aslen sahip olduğu toplam servetine bilinçli ya da davranışsal bir şekilde, gelirinin süreklilik gösteren kısmını oluşturduğunu düşündüğü gelirdir. Friedman bu noktada serveti ikiye ayırıştırır. Beşeri servetle anlatılmak istenen bireyin kişisel yeteneklerini ve emek kullanarak ileriki dönemde kazanmayı bekledikleri gelirlerinin bugünkü değeri iken beşeri olmayan servet ise bireyin sahip olduğu finansal aktiflerinden elde etmeyi beklediği gelirlerin bugünkü değeridir.

$$W_t = y_t + \frac{y_{t+1}}{(1+r)} + \frac{y_{t+2}}{(1+2)} + \frac{y_{t+3}}{(1+3)} + \dots$$

Bir t dönemindeki toplam servet bu formül ile ifade edilir. Formüldeki y_i değerleri, beşeri olan servette eklenmiş olarak, o dönemde elde olması beklenen kazanımların toplamını belirtir. Sürekli tüketim, tüketicinin her bir dönem için sürekli gelirin bir fonksiyonu olarak, devamlı bir şekilde olması beklenen tüketimdir. Sürekli gelirin tanımına da bağlı kalarak Sürekli Gelir Hipotezi'n de sürekli tüketim, cari dönem serveti ile faiz oranının bir fonksiyonudur.

Friedman, bireyin çalışma döneminin ilk ve son yıllarında hanehalkının ölçülmüş olan gelirinin, sürekli gelirinden az olduğunu, arada kalan yıllarda ise ölçülmüş gelirin sürekli gelirin üzerinde seyredeceğini söyler. Öyleki bu savı desteklemek için Fisher'ın bir çalışmasından faydalanarak test etmeye çalışmıştır. Teste göre 18-24 yaş grubu için oran -3 olurken, 65 yaş ve üstü grup için ise 10 olduğunu buldu. Orta yaşlarda ise savunduğu üzere daha yüksek olması beklenen oran, 35-44 yaş grubu için 12, 45-64 yaş grupları için 13 olarak hesaplamıştır. Yine de Friedman sonsuz uzun bir yaşam ufkuna sahip olarak düşündüğü tüketici varsayımı altında yaptığı test için yaş, sürekli gelir ve tasarruflar arasındaki ilişki teoride yer almamıştır. Ona göre belirsizlik altında dahi tezin geçerliliğini kaybetmesi için bir neden yoktur. Analize belirsizlik faktörü eklense bile tüketici her döneminde sabit bir harcama yapmayı planlayacak, faiz kazançlarından yararlanıp,

kayıplardan kaçınma gibi bir yol belirlemesi yaparak kendine, zor durumlar için biriktirme telaşında olacaktır. Bu noktada hatırlanması gereken ise Friedma'nın serveti beşeri ve beşeri olmayan servet olarak değerlendirmesi. Belirsizlik durumunda servetini kullanacak birey için tüm servet değerlendirmeleri geçerli olmayacaktır. Yani kişisel özelliklere bağlı olan beşeri servetin getirisi belirsiz olduğundan zor ve umulmadık durumlarda kullanılması mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla acil durumlar rezervi olarak beşeri servet formu değil beşeri olmaya servet formu uygundur ve Sürekli Gelir Hipotezi'nde tüketim stok kavram olan servet yerine akım bir kavram olan sürekli gelir ile ilişkilendirilmiş olmaktadır (Türkmen, 1995).

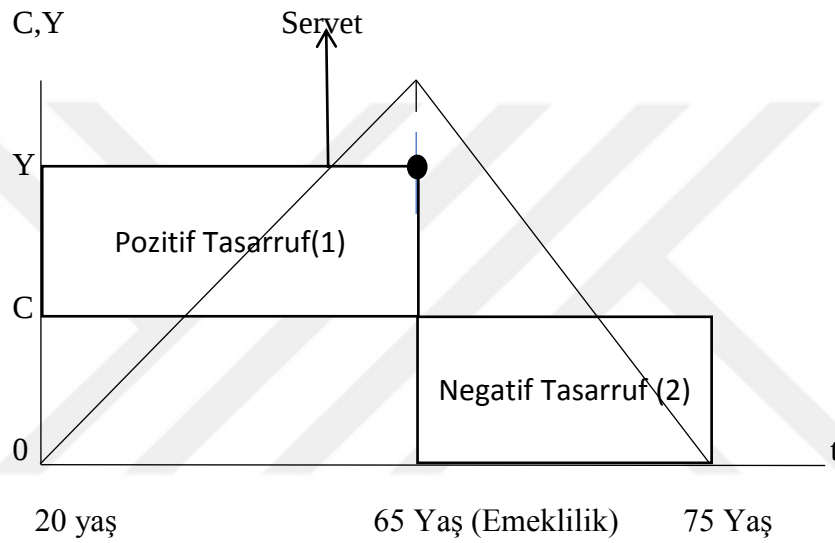
2.1.4. Yaşam Döngüsü Hipotezi

Hipoteze göre hanehalkının yaşamı boyunca kaynakları, cari dönem emek geliri, gelecekte sahip olunabilecek emek gelirin bugüne dayalı değeri ve aktiflerinin piyasa değerlerinin net bugünkü değer toplamıdır (Türkmen, 1995). Tüketimi belli bir dönem içinde dayanıklı tüketim mallarına yapılan ve dayanıksız tüketim malları ve hizmetlere yapılan harcamalar olarak tanımlar. Burada dikkat çeken nokta tüketimi “Sürekli Gelir Hipotezi” ile aynı tanımlandığıdır. Bireyin net kıymetinde ortaya çıkan pozitif ya da negatif değişim tasarruf olarak tanımlanır. Net kıymetle anlatılmak istenen ise bireyin yaşamı boyunca her dönemde, devamlı ve istikrarlı bir tüketim planıyla hareket edebilmesi amaçlı biriktirmeyi planladığı aktiflerin toplam değeridir.

Yaşam Döngüsü Hipotezi'nde birey miras bırakma amaçlı varlık edinme arzusunda, emeklilik döneminde tüketimini finanse etme amaçlı aktif rezerv ediniminde, umulmadık, acil durumlara karşı hazırlıklı olabilme amacıyla ihtiyat güdüsüyle yine aktif biriktirme ve yine hayatın belirsizliklerine karşı koyabilme amaçlı aktif biriktirme arzusunda olacaktır.

Yaşam Döngüsü Hipotezi'nde tüketim, gelir ve varlık arasındaki etkileşimde, yaş önemli bir rol oynamaktadır(Tekirdağ,2009). Birey yaşam serüveni boyunca önce artan bir gelire sahip olurken, belli bir yaştan sonra ise azalan oranlı bir gelire sahip olurlar. Diğer bir ifadeyle birey çalışma hayatına başladığında düşük bir gelire

sahipken ilerleyen dönemlerde artış yaşayarak tepe noktasına ulaşır ve emeklilikleriyle birlikte azalma göstererek yatay bir hal alır. Gelirindeki bu değişime rağmen bireyin tüketim şekilleri çok daha düzgün bir yapıya sahiptir. Bundan dolayıdırki birey genç yaşlarında tasarruf edemezken borçlarını arttırmak zorunda kalırlar. Orta yaşlardaki bu dönem gelirlerinin tepe noktasına yaklaştığı dönemlere denk gelmektedir hem gençlik dönemi borçlanmalarını hem de emeklilik dönemleri için tasarruf etme eğiliminde olurlar.

Şekil 1: Yaşam Döngüsü

Hipotez cari gelirdeki bir değişimin, bireyin tüketiminde nasıl bir etkiye bulunacağı, bireyin toplam kaynaklarında nasıl bir değişime neden olacağına bağlıdır. Cari gelirdeki değişimin geçici olması durumunda, tüketimde küçük bir etki yaratırken tasarrufa katkısı büyük olacaktır. Gelirdeki artışın kalıcı ve sürekli olması durumunda birey tüketimini bu duruma göre düzenleyecek, durumun tüketime etkisi tasarruftan daha fazla olacaktır. Gelirdeki artış, bireyin genç olduğu durumda cari tüketimdeki artış, yaşlı bir bireye nazaran daha fazla olacaktır.

Birey gelirini bugünü ve yarınındaki tüketim harcamaları arasında ayırıştırarak pay eder ve bunu yaparken de maksimum fayda sağlamaya çalışır. Bundan dolayıdırki birey sürekli olarak bir bütçe kısıdından etkilenmektedir. Bunun diğer bir anlamı bireyin cari dönemde gerçekleştirdiği tüketim harcamaları, gelecek

dönem gelirlerinin ve tasarruflarının bugünkü değerini geçemeyecektir. Bu durumda bireylerin daha fazla harcama yapabilmesi, daha fazla tüketimi ancak onlara borçlanma imkanının tanınması ya da tasarrufları kullanmaları ile olacaktır.

2.2. HANEHALKI KREDİ TALEBİ

Hanehalkının kredi talebini belirleyen faktörler günümüz ekonomik şartlarında oldukça çeşitlidir ve literatürde pek çok çalışmaya konu olmuştur (Tekirdağ, 2006). Ekonomik gelişmelerden derinlemesine etkilenen hanehalkı için gelirleri dalgalanmalar gösterse de, tüketimlerini borçlanma yoluyla sabit tutabilmektedirler.

Bu bölüme kadar anlattığımız tüketim teorileri bireyin yaşamı boyunca geliri ile tüketimini nasıl şekillendireceğini üzerine çalışmalar yapmıştır. Birey geliri ile hayatını idame ettirirken minimum kullanım ile maksimum faydayı sağlamayı amaç edinmiş haldedir. Bireyin gelirinden daha fazla harcama olanağına sahip olabilmesi, istediği tüketim seviyesine ulaşabilmesi, istek duyduğu hayatı yaşama arzusunu gerçekleştirme ancak bireyin tasarruflarını kullanma ya da ona borçlanma olanağı verilmesi ile gerçekleşebilir. Her hanehalkı için geçerli olmayan bu durumda bazıları gerek eğitim düzeyleri gerek gelir ve servet düzeyleri bakımından optimum tüketimlerini bugünkü gelirlerine bağımlı kalmadan belirleyebilirken, bazıları da tamamen likidite kısıtı altında yaşamakta ve tüketimlerini ancak bugünkü gelirlerine göre şekillendirebilmektedirler (Coricelli ve diğerleri, 2006).

Yaşam döngüsü hipotezine göre hanehalkının kredi talebini ve borçluluk düzeyini üç ana faktör belirler. İlk faktör toplumundaki demografik yapıdır. Yaşlı bir nüfus yapısına sahip bir ekonomide, emeklilik dönemlerini sabit bir gelirle devam ettiren yapı borçlanma ve kredi talebi konusunda çokta hevesli davranmayacaktır. Diğer taraftan genç bir nüfus yapılı ekonomide ise konut taşı eşya alımları eğitim gibi ihtiyaçların giderilmesinde krediye yüksek oranlarda ihtiyaç duyulacak ve borçlanma seviyesi de yüksek olacaktır. Hipotez bu durumu bireylerin borçlanma davranışlarını, eğilimlerinin ve yönelmelerinin toplumun her kesimi için aynı olduğunu varsayar. Öyleki bu çokta gerçeği yansıtan bir durum değildir. Ekonominin kırılgan dönemlerinde, kriz dönemlerinde yetişen nüfus ile refah döneminde yetişmiş

nüfus arasında tercihler konusunda farklılıklar yaşanacağı muhtemeldir. Kriz dönemi yetişeni birey daha çok tasarruf eğiliminde olup, borçlanma ve tüketim harcamalarında kısıtlamaya giderken refah dönemi bireyi borçlanma konusunda rahat davranışlar içerisinde olacaktır.

Hipotezin diğer faktörü hanehalkının gelecek dönem için gelir beklentisi içerisinde olmasıdır. Yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde daha çok gelire sahip olacağını düşünen birey daha çok borçlanma eğiliminde olacaktır. Bu durumda daha erken yaşlarda daha fazla borçlanma olarak karşımıza çıkacaktır.

Hipoteze göre faiz oranları beklentileri ise hanehalkının borçlanma düzeyini belirleyen son faktördür. Yalnız bu noktada ikame ve gelir etkisinden dolayı faiz oranlarının değişimleri hanehalkının borçlanma düzeyine etkisi tam olarak açıklığa kavuşmamıştır. Öyleki faiz oranlarında azalış borçlanma eğiliminde olan birey için tüketici kredi maliyetlerini azaltmış, borçlanma seviyesini arttırmış, ileride ki dönem emek gelirinin de bugünkü değerinin artmasını sağlamıştır. Yine düşük faiz hanehalkı servetlerinin getirisini azaltacak bu da borçlanma isteğine ket vuracaktır. Dolayısıyla faiz oranlarının toplam etkisi bireyin yaşam döngüsünün hangi dönemecinde olduğuna göre değişim gösterecektir. Diğer bir ifadeyle genç birey faiz oranları azalışlarına borçlanma konusunda olumlu tepki verirken daha yaşlı olan birey servette yaşanan reel değer azalışlarından olumsuz etkilenecektir.

Harcanabilir gelirdeki değişme doğal olarak tüketim harcamalarının da dönemsel dalgalanmalarına neden olacaktır. Bu noktada hanehalkının tüketiminin ne kadar likidite kısıdına maruz kalacağı önemlidir. Öyleki hanehalkı bütçesinde zorunlu tüketim harcamaları önemli bir yer teşkil ediyorsa gelirden gerçekleşen artış diğer tüketim elemanlarında da önemli bir etki yaratacaktır. Bu duruma zorunluluk arz eden tüketim mallarına olan talebin zaman içerisinde istikrarlı bir eğilimde olması, konut, taşıt gibi mallara talebin ekonominin anlık durumuna göre dalgalanmalar göstermesi etkili olur. Yine hane halkının krediye ulaşmada yaşadığı kolaylık, gelirdeki dalgalanmalara göre tüketimdeki dalgalanmaların daha düşük olması gözlemlenecektir.

Bireyin karşılaştığı likidite kısıtı şöyle bir örnekle açıklanabilir. Ev ya da taşıt almak isteyen bir birey kredi talebinde bulunacaktır. Kredi sağlayan finansal kuruluş,

kredi talebinde bulunan bireyin belli bir gelire sahip olmasını ve buna ek olarak da alacağı taşıt ya da konutun belli bir yüzdesini peşin olarak bireyin karşılamasını isteyecektir. Bu durum gelir seviyesi düşük ve birikimi olmayan hanehalkının kredi talebinde bulunmaması ya da kredi taleplerinin ret olarak cevaplanmasına yol açacaktır. Öyleyse kredilerin tüketim üzerindeki etkilerinin anlaşılabilmesi için, bireysel kredilerin ne kadarının likidite kısıtı altında olan kişilerce ve ne kadarının böyle bir kısıtla karşı karşıya olmayan bireylerce kullanıldığı önemli olmaktadır (Coricielli ve diğerleri, 2006)

Birey hayatının herhangi bir döneminde ya tasarruflarını eriterek ya da borçlanma yolunu tercih ederek harcamalarında gelir limitinden daha fazla tüketime yönelebilir. Öyle bile olsa modelin varsayımına paralel olarak tüketim tam anlamıyla doğrusal olması mümkün değildir. Birey için borçlanarak sağlanan fonların sağladığı ek tüketim imkanı, geri ödemeler başlayacağından tüketimdeki değişimler ve tüketim seviyesi her dönem aynı seviyede tutunamayacaktır.

Gelirinde artış olacağını tahmin eden birey için daha fazla tüketim eğiliminde olacak ve böylece negatif tasarrufta olacakları beklenebilir. Bu durumda artan tüketim finansmanı ya tasarrufları eriterek ya da borç alarak egale edilecektir. Birey, emeklilik gibi gelirinde yaşanacak azalmaların beklentisine girdiğinde ise tüketimlerinde kısıtlamalara giderek pozitif tasarruf eğiliminde olacaktır. Kredi imkanı bu noktada, bireyin tasarruflarından bağımsız olarak, gelirin düşük veya yüksek olduğu dönemlerde tüketimin ilgili dönemlere eşit bir şekilde dağılmasını sağlayabilir. Diğer bir ifadeyle yaşam döngüsü hipotezi, genç yaşlarda borçlanmanın, orta yaşlarda ise tasarrufların daha fazla olacağını, eğitim seviyesi yüksek bir kişinin gelirinin, kalifiye olmayan birine göre daha hızlı artacağını ve bundan dolayı da genç yaşta borçlanma eğiliminin daha fazla olacağını savunmaktadır (Tekirdağ, 2009).

Modigliani'nin modeli oldukça basit oluşturulmuş, tüketim ve tasarrufu açıklamayan çalışan hipotez yapılan ampirik çalışmalar neticesinde zayıf kaldığı görülmüştür. Buna ek olarak hipotezi temel alan yeni çalışmalar ile model geliştirilerek gerçeğe daha uygun hale getirilmiştir. Anttanasio(1999) bireyin fayda fonksiyonunun eksik olarak değerlendirildiğini, faydanın sadece tüketimle sağlanamayacağını diğer bir anlamda sadece tüketimin bir fonksiyonu

olamayacağını, modele hanehalkının büyüklüğü, tercihleri, demografik yapının da dahil edilerek daha da geliştirilebileceğini savunmuştur. Öyleyse genç bireyin tükettiği miktar kalite çeşitlilik ve fiyatlama açısından daha yaşlı bireye göre daha fazla olabilir. Yine bekar bireyin bir aileye göre daha az harcama ve tüketme eğiliminde olabileceğidir. Dolayısıyla genç bireyin daha az borçlanması, bir ailenin daha az tasarrufta bulunması kaçınılmaz olacaktır, bu durumda temel modelle çelişir.

Yaşam döngüsü hipotezinin hane halkının krediye ulaşmada sorun yaşamayacağı, piyasalara erişimde kolaylığı ve istenildiği kadar kredilendirilebileceğini varsayar. Öyleki durum bu varsayım kadar iyimser değildir. Hanehalkı belli kriterleri sağlayarak, gelirleri ve borç ödeyebilme kapasiteleri, ödeme ahlakları açısından değerlendirmelere tabi tutularak kaynak temininde bulunabilirler. Örneğin konut veya araba gibi varlık değeri yüksek alımlarda hanehalklarının kredi talebinde yüksek gelir seviyesindeki bireyin kredilendirilebilirliği diğer düşük gelir bireye göre krediye erişim durumları da farklı olacaktır. Bütçe kısıtının etkin rol oynadığı bu durumda bazı hanehalkları tüketimleri mevcut kaynaklarını kullanarak sağlayacaktır. Krediye ulaşımın kolaylaşması da bazı bireylerin aşırı borçlanmalarına neden olacak, gelirinden daha fazla giderle karşılaşan bütçelerin temerrüte düşmelerine neden olacaktır. Lawrance (1995) çalışmasında borçların temerrüt olma özelliğini de modele dahil ederek modelin gerçekliğinde önemli bir katkıda sağlamıştır.

Lawrance modelde borçlanmanın sadece tüketim için yapılabileceği varsayılmıştır. Gelişen dünya yenilenen gelir ve refah seviyeleri, değişen teknoloji, bireylerin yaşam koşulları ve bu koşullara bakış açıları ekonomik kararlara etki edebilmeye başladığı anda hipotezinde her defasında gerçek hayata bir kez daha adapte olabilmesi gerekecektir. Bundan dolayıdırki Rinaldi ve Sanchis Arellano(2006) modele bir katkı daha yaparak bireylerin borçlanma yoluyla finansal yatırımlar ve gayrimenkul yatırımı olarak değerlendirebilecekleri düşünmüşlerdir.

Model bize bireyin hayatını marjinal faydasını maksimum noktaya çıkarmak için iki döneme ayırdığını, birinci dönemin bugününü yansıttığını, ikinci dönemin ise geleceğini yansıttığını söyler. Birey bu iki dönemde arasında tasarruf ederek,

borçlanma yoluna giderek bu iki zaman arasında tüketim miktarını belirleyebilmekte, daha fazla tüketim ya da daha az tüketim kararını alabilmektedir.

Tüm elemanların kusursuz rol aldığı, tüketimde maksimum seviyeye ulaşmada değinilen yollarda bahardan kalma bir hava resmedildiği, bunlarla birlikte gecikmelerin olmadığı yani temerrüt riskinin dikkate alınmadığı bir finansal ortam varsayılmış ve tüm bu koşullarda “r” riskin olmadığı faiz oranını yansıtmıştır. Lawrance (1995) borçlunun temerrüdü ve sonrasında yani bir iflas durumunda bankanın gelirin “ Y_L ” miktarını aşan kısmını talep edebileceğini söyler. Dolayısıyla banka bu durumda borçluya sağladığı fonlamanın diğer bir ifadeyle kredinin temerrüt halinde hepsini tahsil edemeyeceklerdir. Bu sebeple banka maliyetini yansıtacağı bir yolla müşterilerine karın olmadığı fakat faizin içerisine risk payının da eklendiği rekabetçi bir faiz oranı uygulayacaklardır. Bu durumda elbette faiz oranı bu durumun doğal bir oluşumu olarak risksiz faize oranla daha yüksek olacaktır.

Lawrance (1995) kendi çalışmalarında borçlanmanın tüketim amaçlı olacağını varsaymıştır. Modeli biraz daha geliştiren Rinaldi ve Sanchis-Arellano (2006) ise bireylerin borçlanmalarının yanında finansal yatırımda yine aynı zamanda gayrimenkul yatırımında da yapabileceklerini savunmuşlardır. Her dönem için yatırım “I” kadar olur ve değerini yatırımın yapıldığı enstrüman belirler. Elde edilmesi beklenen getiri varlığın risk seviyesiyle alakalı olacağından borçlanarak elde edilen fonlama faizi ile beklentide olunan getiri farklı olacaktır. Tüm bu değerlendirmelerden sonra artık temerrüt olasılığı sadece gelire değil elde edilen net servete de bağımlı olacaktır. Risksiz ortamda bankanın “ Y_L ” miktarını aşan kısmını talep edebileceği durumdan artık bankanın yatırımların getirileri üzerinde de hak iddia edebilecektir.

2.3. KREDİ TALEBİ LİTERATÜR TARAMASI

Kredi talebi birbirinden farklı çalışmalarda bireyin tüketim alışkanlıklarına, finansal değişkenlere, demografik özelliklerine bakılarak araştırmalar yapılmıştır. Çalışmalarda tüketim alışkanlıklarının yanında bireyin kredi talebinde bulunurken içinde bulunduğu durum ayrıştırılmaya çalışılmış, kredi talebinde etkili olan faktörler

araştırılmak istenmiştir. Risk oranının belirlenmesinde, tüketicinin tüketimin belirlemedeki yolu, kredi sağlayan kuruluşun seçtiği yol incelenmiştir.

Kurtuluş Karamustafa ve Durdu Mehmet Bickeş (2003) kredi kartı kullanımlarını değerlendirdikleri çalışmalarında, kredi kartının nakit olmaksızın anlık ödeme ile alışveriş olanağı tanınması, olmadık durumlarda nakit para yerine kullanmada sağladığı kolaylık ile kredi kartına sahip olmada önemli faktörler olduğunu görmüşlerdir. Diğer unsur olan tanıdık çevresinin kart sahibi olması ve telefonla kolay alışveriş sağlamasının ise düşük bir etkiye sahip olduğu belirtilmiştir. Kredi kartı kullanımının tüketim alışkanlıkları açısından önemli bir etkiye sahip olmadığını, gelir etkisinden kaynaklı daha sonra yapılması gereken harcamaların anlık olarak yapılabilmesi açısından önemli yere sahip olduğu sonucuna varmışlardır. Tüketim alışkanlıklarında farklılaşmayı oluşturan faktörlere ilişkin bağımlı değişkenlerden, bazıları yaş, eğitim, gelir getirici bir işte çalışıyor, çalışılan sektör gibi demografik faktörleri içeren bağımsız değişkenlere göre istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Gelir düzeyi, cinsiyet ve medeni hal bağımsız değişkenleri ile tüketim alışkanlıklarının olduğu bağımlı değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olmadığının tespitini yapmışlardır.

Osman Tuğay ve Nermin Başgül (2007) yine anket yöntemi ile yaptıkları kredi kartlarının kart sahiplerinin harcamaları üzerine etkisini inceledikleri makalelerinde, aile bireylerinin %44,2'sinin kredi kartlarının sağladığı ekstra harcama olanağının ihtiyaç fazlası harcamalara neden olduğunu, ailelerin gelirlerinde ki artış ile kredi kartı ile yaptıkları harcamalarının da arttığını görmüşlerdir.

Nevin Uzgören, Gülçin Ceylan ve Engin Uzgören (2007), Türkiye’de kredi kartı kullanımını etkileyen faktörler üzerine çalışmalarında, kişilerin gelir düzeyindeki artışın kişinin harcama düzeylerini de arttırdığından kişi başına düşen GSMH ile kredi kartı kullanım cirosu arasında doğru yönlü ilişkiye rastlamışlardır. Yine pos cihazı sayısındaki artış ile kart kullanımının kolaylaşması ve yaygınlaşması, kredi kartı cirosu ile pos cihaz sayısı ve kredi kartı sayısı arasında doğru yönlü ilişkiye rastlamışlardır. Kredi kartı cirosundan modele devam ederek elde ettiği kredi kartının kullanım kolaylığı, nakit taşıma riskini egale etmesiyle, enflasyonist durumlarda dahi ihtiyaç giderecek mal ve hizmet alımlarında daha

sonraya ertelemeyerek cari harcamalarda yaşanan artışlar ile enflasyon arasında doğru yönlü ilişki bulmuşlardır. Çalışmada finansal kriz dönemlerinin kredi kartı kullanım cirosu üzerindeki etkisinin ters yönlü olduğuna rastlanmıştır.

Veysel Yılmaz, Gaye Karpat Çatalbaş- H. Eray Çelik(2009) kredi kartını kullanmaya iten nedenleri yapısal eşitlik modeli ile incelemişlerdir. Kredi kartı aidatına karşı sergilenen olumlu yaklaşım arttıkça kredi kartı kullanımına olumlu olarak, diğer halde ise negatif olarak yansımaktadır. Kredi kartı kullanımına sergilenen olumlu tutum bankaya olan güven duygusunu da arttırdığı ve bu durumda banka memnuniyetine pozitif etkiye sahip olduğu belirlemiştir. Memnuniyet ne kadar az ise kredi kartı kullanımının o derece düşük olduğu saptanmıştır.

Mikail Altan ve İbrahim Emre Göktürk çoklu regresyon analizi yardımıyla 1991-2005 yılları arasında 15 yıllık veriler ile kredi kartı kullanımının özel nihai tüketime etkisini incelemişlerdir. Özel nihai tüketim harcamaları ile kredi kartı ile yapılan tüketim harcamaları, harcanabilir gelir, mevduat faiz oranı ve enflasyon oranı arasında istatistiksel olarak önemli doğrusal ilişki saptamışlardır. İfadenden yola çıkarak kredi kartları kullanımını tüketim harcamalarının arttırmaktadır. Yine harcanabilir gelir enflasyon ve mevduat faizleri artışı kişilerin tüketim harcamaları da artmaktadır. Toplam tüketim harcamalarını etkileyen en önemli faktör kredi kartı ile yapılan tüketim harcamalarıdır. Mevduat faizleri ve enflasyon oranları çalışmaya göre önemsizdir. Tüketim harcamaları Türkiye’de enflasyon ve faiz oranlarından çok fazla etkilenmezken, kredi kartları ve harcanabilir gelirden etkilendiğini gözlemlemişlerdir.

Özlem Selimoğlu (2006) İstanbul’da 309 kişi ile anket yöntemiyle yaptığı çalışmada, tüketicilerin yarısından fazlası ihtiyacı olduğu malı peşin almak için yeterli bütçe olmadığından tüketici kredilerine yöneldiklerini söylemişlerdir. Çalışmada tüketici kredisi kullanmada tüketicilerin %42,3 iş çevresinden, %39,2’si ise arkadaşlarından etkilenmektedir. Krediyne ulaşma konusunda ise tüketicilerin %40,2 si herhangi bir sorun yaşamazken %37,1’i ise kredi onayı için uzun süre beklemek gibi problemler yaşamışlardır. Çalışmada yer alan bireylerin çoğunluğu tüketici kredi kullanımını dezavantaj olarak değerlendirirken eğitim düzeyi artışı ile

bu oranın azaldığı gözlemlenmiştir, yine de arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. Tüketicilerin %74,7'si geri ödeme kolaylığı sağlanması ve %45 maddi bir güvence sağlaması açısından tüketici kredilerini avantajlı bulurken, %74'ü borç altına sokması, %38,9'u pazarlık gücünü ortadan kaldırması ile dezavantaj olarak değerlendirmektedir. Çalışmada öğrenim düzeyi ve gelir düzeyindeki artışın, kredi kartı kullanım oranını arttırdığı gözlemlenmiştir. Kredi kartı kullananların %80'i giyim ihtiyaçlarına, %65'i gıda ve %60'ı ev eşyaları gibi harcamalarında faydalanmaktadır. Öğrenim düzeyi azaldıkça büyük çoğunluk kredi kartı kullanma konusunda kendilerini bilinçli bulmaktadırlar. Tüketicilerin çoğu kredi kartı ödemelerinin zamanında ödenmesi gerektiğini düşünmektedir. Çalışmada kredi kartı kullanımında büyük çoğunluğun taksit imkanı sağlaması, nakit para taşıma riskini azaltması, taşıma ihtiyacını ortadan kaldırması, kullanılabilirliğinin yaygınlaşması gibi nedenler ile avantaj olarak nitelendirirken, diğer halde ise harcamaları arttırması, ihtiyaç fazlasına yönelme, geç ödeme durumunda yüksek faiz uygulaması ile dezavantaja olarak değerlendirmektedir.,

Jean M. Lown ve In-Sook Ju (1989) 500 kredi birliği üyesi ile anket yöntemiyle yaptıkları kredi kullanımını ve finansal memnuniyet modeli çalışmalarında cinsiyet medeni durum ve hane halkı büyüklüğü ile finansal memnuniyet arasında belirgin bir farklılık bulamamışlardır. Yaş ile finansal memnuniyet pozitif ilişkide bulunurken, yine eğitim seviyesi, hane halkı geliri, tasarruf düzeyi arasında da aynı ilişkiden söz etmek mümkündür. Gelirin borç ödeme yükümlülüğü için ayrılan kısmı ile finansal memnuniyet arasında negatif yönlü ilişki mevcuttur. Çalışmaya göre kredi kullananların geçmiş kredi tecrübeleri finansal memnuniyet belirlemede önemli bir etkidir. Finansal olarak memnun sayılan kesim yaşlı, eğitim düzeyi yüksek, yüksek gelire sahip, tasarruf yapabilen, kredi kartını taksitlendirmeden daha çok alışverişte nakite göre daha kolay kullanabilir olduğu için kullanan kesimdir. Finansal olarak memnun olmakta zorlanan kesim ise borçlarının gelirine oranı yüksek olan kesimi oluşturmaktadır.

Yi-Wen Chien ve Sharon A. Devaney (2001) 1998 yılı verileri ile hane halkı üzerinde yaptıkları çalışmalarında kredi kullanımının demografik ve ekonomik faktörlerden etkilendiği, bireyin medeni durumu ve mesleğinin kredi borcu ile pozitif ilişkide olduğu saptanmıştır. Ev sahibi olmanın kredi borcu üzerinde negatif ilişkili,

eğitimin kredi kartı borcu ile doğru orantılı, gelir ile kredi kartı borcu arasında ise negatif yönlü ilişki saptamışlardır.

Godwin(1997) hane halkının borçluluk durumunun sadece borç alma becerisi, kredile bilirliliğine bağlı olmadığını, aynı zamanda bireyinde borçlanma isteğinin etkisinin de bulunduğunu söyler. Bununla birlikte Danes ve Hira (1990) bilgi, inanma biçimi ve daha önceki kredi tecrübelerinin kredi kartı kullanımı ile ilişkili olduğunu tespit etmiştir.

Arda Tekirdağ (2009) yılında “Türkiye’de Bireysel Kredi Artışı ve Risk Analizi” bireysel kredilerde temerrüte düşmüş, bankanı alacaklarında gecikmelere neden olmuş kredi modellemesi yapmış, çalışmasında 1998-2008 yılları arasında olan dönemde tüketici kredileri ile nominal GSYH’de meydana gelen %1 puanlık bir artış ile tahsili gecikmiş alacakları bir dönem sonra 0,0004 puanlık bir artışa neden olacağını, istihdam değişiminde yaşanacak %1’lik bir artışın yine aynı dönem tahsili gecikmiş alacaklarda 0,12 puanlık bir azalışa neden olacağını tespit etmiştir. Faiz oranlarındaki 1 puanlık artış, tahsili gecikmiş alacakları dört dönem sonrasında 0.003 puanlık bir artışın yaşanacağını söylemiştir. Birey için asıl kalem olan tüketimde yaşanacak 1 puanlık artış tahsili gecikmiş alacaklara 3 dönem sonrasında 0.19 puanlık bir artış oluşturacaktır. Döviz kurundaki 1 puanlık artış, tahsili gecikmiş alacakları 0.42 puan arttırırken tüm bu sonuçlara bakıldığında ise diğer tüm değişkenlerin sabit olduğu varsayımında hane halkı borç ödeme gücünü en çok döviz kuru oynaklığının etkilediğini saptamıştır. Mevduatın krediye dönüşüm oranı, kredilerin aktifler içindeki payı tahsili gecikmiş alacaklar için istatistiksel olarak bir anlamlılık ifade etmemektedir. Risk ölçümünde ise önem arz eden stres testleri ile de makro şoklar ile sektörün ortalama tahsili gecikmiş alacaklar için %6,9’u geçemeyeceğinin tespitlerini yapmıştır.

Bostancı (2004) “Türkiye’de Bireysel Bankacılık Hizmetleri Eğitiminin Müşteri Davranışlarına Etkisi” çalışmasında, Türkiye’de bireye yönelik sunulan bankacılık hizmetlerinin en önemli kalemlerini tüketici kredileri ve kredi kartlarının olduğunu vurgulamıştır. Tüketici kredileri ile bireylerin ödeme gücünün olmadığı dönemlerde dahi mal ve hizmet satın alma lüksüne sahip oldukları ve yine ödemelerini uzun vadelere bölerek geri ödeme konusunda rahat bir ortamdan

faýdalandyklarından bahsetmektedir. Dięer bir halde ise bu durumun bireyler için gereksiz tüketim, ihtiyaç olunmayan mal edinimini desteklemesi ve gelecek dönem tasarrufunun bugünden tüketilmesine, kiřilerin nakit sorunları yařamasına neden olduęunu söyler.

Nazik (1999) yapmış olduğu “Türkiye’de Tüketici Profili” çalışmasını 8069 kişinin katılımı ile gerçekleştirmiştir. Katılımcılarının yarıya yakın kısmının kredi kartına sahip olduğunu, dörtte bir oranında tüketici kredisi kullandığını, kredi kartına sahip olmanın gelir ve öğrenim düzeyi arttıkça sahip olma durumunun arttığını, en yüksek gelir grubunda ise orta gelir grubuna göre kredi kartı sahipliğinin daha düşük olduğunu belirlemiştir.

Tol (2001), Ankara ilinde yapmış olduğu araştırmasında kredi kartına sahip müşterilerin, nakit alışveriş yapanlara nispeten daha çok harcama eğilimde olduğunu belirlemiştir. Dolayısıyla kredilendirme sistemi mal ve hizmet talebini arttırmakta ve bunun neticesinde işletme karlılığına pozitif olarak yansımaktadır.

Hacer Boz (2009), yine Ankara’da 300 birey ile anket yöntemi ile yapmış olduğu çalışmasında bireylerin alışverişlerini yapmadan önce ihtiyaçlarını belirleme ve ödeme koşulları planlaması ile öğrenim düzeyi arasında istatikselsel olarak anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Boz’a göre öğrenim durumu bireyin ihtiyaç belirleme ve bu ihtiyaçları gidermede ödeme koşullarını planlama konusunda araştırma yapmadıkları söylemektedir. Çalışmada bireysel kredilerin tüketici tarafından ihtiyaçları karşılamada öncelikli bir seçenek olarak algılanmadığı, satın alma kararını vermeden önce bir süre ertelemeyi veya tamamen bu ihtiyaçtan vazgeçtikleri gözlemlenmiştir. ğrenim düzeyinin artışı daha çok banka tüketici ürünlerine ve kredi kartı kullanımına yöneliminde artma gösterdiği görülmüştür. Üniversite ve üzeri eğitime sahip olan bireylerin, kredi kullanıma daha fazla yatkın olduğu, öğrenim düzeyinin artışı ile bireysel kredi kullanım oranına pozitif olarak yansıdığı gözlemlenmiştir. Öyleki son beş yıl içinde kullanılan tüketici kredi sayısı üzerinde etkili bir etken olduğu gözlemlenmiştir. Bireysel kredi kullanmada cinsiyetten daha çok ihtiyaçlar ön planda tutulmaktadır. Yine bununla birlikte çalışmada medeni durum ile kredi kullanımı arasında bir ilişkiye rastlanılmamıştır. Çalışma da ailelerin tüketici kredilerine yönelimi daha çok otomobil ve konut ihtiyaçları için kullandıkları

belirlenmiştir. Okur-yazar bireyler banka faiz oranlarını araştırırken, ilköğretim ve üzeri eğitimi olan bireyler kredi kullanımı için bazıları araştırma yapmamıştır. Buradan hareketle tüketicilerin öğrenim durumunun bireysel kredi kullanmadan önce banka faiz oranlarını araştırmada önemli bir faktör olmadığı belirtilmiştir. Gelirdeki artışa paralel olarak kullanılan kredi limitlerinin de yükseldiğini söylemiştir. Bireylerin vadeleri belirlemede kullanılan kredi miktarına göre belirleme yaptığı daha yüksek miktartlı kredilerde ödeme koşullarını kolaylaştırma adına daha uzun vadelere yaydıkları, daha küçük kredi miktarlarında borcun bir an önce ödenmesinde daha kısa vadeler tercih edilmektedir. Kişilerin bankaya faiz ödüyor olmanın psikolojik etkisi olumsuz olarak yansıttığını söylemiştir.

Özlem Özdemir ve Levent Boran, 2004 tarihli araştırmalarında özel bir bankanın 1999-2001 verilerini kullanarak tüketici kredisi kullananlar üzerinde yaptıkları incelemede demografik değişkenler ve finansal değişkenlerin, kredinin geri ödenmeme riskine etkilerini incelemiştirlerdir. Gelir ile kullanılan kredi miktar fazlalığı arasında pozitif korelasyonunu varlığı ve bunun nedeninin kredi sağlayan kuruluşun krediyi tüketicinin gelirine orantılı olarak sağlamıştır. Yine yaş ile gelir arasında pozitif korelasyon varlığı, yaş arttıkça kişinin gelir düzeyinin de arttığı ve buradan hareketle yaş, ev sahibi olma durumu, kredi sınıfı ve yaş, kredi sınıfı ve gelir, kredi sınıfı ve kredi büyüklüğü, kredi sınıfı vade arasında negatif korelasyon, yaş ve medeni durum, faiz oranı ve yaş arasında pozitif korelasyon olduğu saptanmıştır. Çalışmada değişik bir şekilde bireyin ailesinin evinde yaşaması kredi geri ödeme performansında düşüşe neden olduğuna değinilmiştir. Vade ve faiz oranının artmasının kredi geri ödenmeme riskini arttırdığından söz edilmiştir. Bu noktada ödeme performansı üzerinde demografik özelliklerden daha çok finansal değişkenlerin etkili olduğundan bahsedilmiştir.

Bir diğer çalışmada ise Kenneth Carling, Tor Jacobson ve Kasper Roszbach(1998) tüketici kredileri üzerine yaptıkları incelemede bireyin evli olmasının bekar bireylere oranla kredi geri ödenmesinde daha istikrarlı olduklarını tespit etmişlerdir. Yine çalışmada gelirle kredi geri ödenmeme riski arasındaki negatif ilişkiden söz edilmektedir.

Nihal Ata (2008) yılında yapmış olduğu çalışmasında yaşın artması, gelirin artması kredi kartı kullanmayı bırakma riskini azaltmaktadır. Yine evli bireylerin bekar bireylere oranla kredi kartı kullanmayı bırakma riskleri 1,17 kat daha fazla olduğunun tespitinde bulunmuştur.

David K. Musto ve Nicholas S. 2005 yılında ABD’de bir kredi bürosunun verileri ile Sermaye Varlıklarını Fiyatlama Modeli kullanarak çalışmalarında tüketicinin yaşı ne kadar genç ise, kişini bekar oluşu, gelirinin azalması, evinin kira olması ya da evli ise bile yaşadığı yerde boşanma oranının yüksek olması yine sağlık sigortalama oranlarının düşük olması kredi skoruna olumsuz yansıdığı belirlenmiştir. Yüksek kredi notuna sahip olanların daha yüksek kredi alma eğilimlerinin olduğu, tüketici kredilerindeki kovaryans risk etkisinin kredi notundan daha düşük olmasına rağmen daha sistematik yararlar sağladığını belirtmişlerdir.

Cox ve Jappelli(1993) yaptıkları çalışmada cari gelir ile borç talebi arasında negatif ilişkiye rastlamışlardır. Cari gelirin düşük olması hane halkının tüketim ihtiyaçlarının karşılanmasını zorlaştıracaktır. Öyleyse cari gelirin düşük olması tüketicinin marjinal faydası yüksek olacaktır. Mevcut tüketim seviyesini korumak ya da tüketimlerini arttırmak için düşük gelirli hane halkı finansmana ihtiyaç duyacak ve bu durum içinde kredi talebinde bulunacaktır. Bu noktada sürekli gelir hipotezine uygun hareket eden birey gelecek dönem gelirinde artış olacağını düşündüğünden kredi talebi daha fazla olacaktır. Chen ve Chivakul çalışmalarında bu ilişkiyi “Ters U” biçiminde bulmuşlardır. Cari gelir arttıkça kredi talebi belli bir noktaya kadar artmakta daha sonra ise azalmaktadır. Yine bu noktada cari gelir arttıkça bireylerin borçlanma eğilimlerini azaltmakla birlikte kredi talebinin de şeklini değiştirerek daha çok yatırım amaçlı kredi talebinde bulunulmasına neden olabilir. Yine gelir artışına oransal olarak sağlanan kredi gelir arttıkça kredi miktarında da fazlalaşmalara neden olabilir.

Kredi talebinin önemli bir unsuru ise yaştır. İncelemelerde ve yapılan araştırmalarda belli bir yaşa kadar kredi talebinin arttığı ve daha sonrasında ise azalma eğilimine girdiği görölmektedir. Daha önce bahsettiğimiz yaşam döngüsü hipotezine uygun bir durum sergiler. Bu durumda genç hane halkı işsizliğin olmadığı durumlarda ileride daha iyi gelir sağlayacağı beklentisi ile kredi taleplerini

arttıracaklardır. Yine bu noktada bireylerin riski algılama şekillerine bağlı olarak borçlanma kararlarında etkili olmaktadır. Orta yaş grubu ile geç yaş arasında riske bakış arasında farklılık vardır. Arvai ve Toth (2001)'a göre gençlerin daha çok risk alarak kredi kullandıkları ve tüketimlerini ayarladıkları düşünülmektedir.

Yukarıda bahsettiğimiz çalışmalarda gördüğümüz üzere eğitimi düzeyi çalışmalara konu olmuş ve kredi talebinde üstlendiği rol araştırılmıştır. Eğitim seviyesinin yüksek olması risk algılamasının yüksek olması gelecek beklentisi, gelecek dönem gelir beklentilerindeki artış, yine eğitim düzeyi ile alakalı olarak işsiz kalabilme riskinin düşük ihtimaller dahilinde olması bireylerin daha fazla kredi talep etmelerine neden olacaktır. Bu durum banka açısından da oldukça olumludur bilinçli tüketici kredi geri ödemelerinde de riskin azalmasına olanak sağlamaktadır.

Yine çalışmalarda işsizlik ile kredi talebi arasında negatif ilişkinin olabileceği açıktır. Bu durumda banka işsiz bireyin kredi kullanımı riskli olarak değerlendirmesi bundan dolayı kredi taleplerini geri çevirmesi normal olacaktır. Tabı bu durumda işsiz birey kredi talebinin olumsuz olacağı çekimsizliğiyle kredi talebinde bulunmayacaktır ya da geleceğinde karamsar oluşu birey için kredi talebinden vazgeçmek olacaktır. Çalışmalarda mesleki durumun borçluluk üzerine etkileri incelenmiştir. Geliri garanti olarak sayılabilecek birey kendi işini yapan ya da ticaretle uğraşan bireye göre kredi talebinde farklılık olacaktır. Dengeli gelire sahip kişiye göre dalgalı gelire sahip bireyin kredi talebi daha fazla olacaktır. Banka açısından ise dengeli gelir sahibi birey kredi risk skorlamasına göre kredilebilirliği daha yüksek olacaktır.

Evli ve bekar birey arasında kredi talebinde farklılıklara rastlanılmıştır. Kimi çalışmalar evli bireyin ailede birey sayısının artmasıyla tüketimin artacağı bununla birlikte kredi taleplerinin de artacağı bekar bireylerde ise bu durumun evli bireye göre daha az olacağı belirlenmiştir. Bazı çalışmalarda evli bireyin gelir ve servetinin bekar bireye göre daha fazla olacağı bu durumda kredi talebinin daha düşük olacağını belirtmişlerdir.

3. TÜKETİCİ KREDİLERİ ARZ YÖNÜ

Bireyin borçlanma isteğinin, kredilendirilmesi sadece talep oluşmasıyla yeterli olmamaktadır. Diğer bir söylemde birey borçlanmak istediğinde, finansmanı sağlayacak kuruluşun içinde bulunmuş olduğu kredi kullandırım politikası da bireyin borçluluk durumunun belirleyici durumunda olacaktır. Finansal kuruluşlar gerek kar etme isteği ile kredi satma eğiliminde olmaları, hükümet politikalarıyla kredilendirilebilmenin daha basit yollara indirildiği, topladığı mevduatların borç verilebilme oranı düşük kaldığı, finansörün kredi konusunda istekli olduğu durumlarda hane halkının borçlanabilesi de kolay olacaktır. Tam tersi durumlarda ise finansal kuruluşun kredilendirme standartlarında yapmış olduğu değişimlerle diğer bir anlamda sıkılaştırma ile hane halkı kredi bulmada zorlanacaktır. Öyleyse kredi talebinin oluşması kadar, kredi arzının da kullanılabilir durumda olması gerekecektir. Bu bölüm kredi verenlerin kredi konusunda davranış biçimlerini belirleyebilme, bu konuda kredi arzını açıklık getirilmeye çalışılacaktır.

3.1. PARANIN MALİYETİ

Paranın maliyeti finansal kuruluşun kredilendirme konusunda politikasını belirleyen önemli bir etkidir. Banka basit anlamda topladığı mevduatı kredi olarak satarak bu durumdan kar sağlamayı amaç edinmiş kuruluştur. Basit olarak durum böyledir, fakat finansman ihtiyacı olanlarla fon fazlasını buluşturan aracı sadece mevduat toplamakla yetinmez, sendikasyon kredisi alır, seküritizasyon gibi finansman kaynaklarını da fon ihtiyacı olan kesime aktararak aracılık görevini yerine getirmeye çalışmaktadır. Sendikasyon kredisini banka yurt dışından düşük faizle borçlanarak ülkede fon ihtiyacı olan kesime satarak kar sağlamayı amaçlarlar. Seküritasyon da ise banka al tut mantığının al sat mantığıyla yer değiştirmesi gibi ana bir fikre dayanır. Yani banka bilançosunda dönen varlıklarında bulunan stok durumda taksitlere dayanan uzun vadeli alacaklarının likit haline dönüşmesidir. Bu noktada önemli olan konu bankanın bulduğu fonun maliyetidir. Genel olarak bankalar interbank faiz oranları kredi faizlerinin belirlenmesinde önemlidir. İnterbank faiz oranları genel olarak para otoritelerince belirlendiğinden para politikalarının kredi faiz oranlarına etkisi ekonomik açıdan önemli

olacaktır(Tekirdağ 2009). Kredi fiyatlandırması ve arzının sağlanmasında finansal sistemde yaşanan rekabet, belirlenen yasal düzenlemeler, enflasyon oranı ve geleceğe yönelik beklentiler önemli olacaktır.

Faiz oranları denince fon ihtiyacı olanların kredi faiz oranları algılaması, fon fazlası olanlarında mevduat faizleri olarak algılaması oldukça normaldir. Yapılan çalışmalara paralel olarak banka piyasasının faiz oranları konusundaki yaklaşımında farklıdır. Piyasa faiz oranlarının etkisi kredilere yansımaları ani hareketlerle olurken mevduata verilen faizin azalması aynı hızla artması ise biraz daha fazla bir süreye yayılır. Bankanın mevduat bağladığı faiz oranı ile hazineden borçlandığı faiz oranı arasındaki farktan kar elde eder. Fon transfer fiyatlaması ile şube hazineden belli bir faiz oranı ile mevduatı mal eder ve satışında bulunur.

3.2. PARASAL AKTARIM

Merkez bankasının fiyatlar genel düzeyindeki artışları kontrol altında tutma amaçlı para politikası araçlarını kullanır. Böylelikle ekonomide para miktarı ayarlaması yapılarak toplam talep ve arz ayarlaması yapılarak harcamaları düzenleme ve böylelikle enflasyon hedeflemesini gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Parasal daralma ile banka kredilerindeki düşüş başka bir finansman kaynağına erişme imkanı olmayan bireyler için önemlidir. Bu aynı zamanda kredi kanalının hane halkı gelir-tüketim bağındaki etkininde yüksek olduğu anlamına gelir. Firmalar kredi daralması yaşanan ortamda fon gereksinimlerini sermaye piyasalarından temin edebilirken bu durum üretici için mümkün olamamaktadır. Genel olarak parasal aktarım mekanizmasına bağlı daralma ile teori ticari bankaların kredi arzında azalma gideceğini söyler. Görüş daraltıcı para politikası ile hane halkının krediye erişiminin azalması bu durumda alternatif kaynaklara yönelerek maliyetlerin artmasına neden olacaktır. Bu durumu bir örnekle açıklayabiliriz. Araba alımında borçlanma yolunu tercih eden birey için daraltıcı bir ortamda banka kredi verirken faizleri yüksek tutacak ya da kredi vermeme adına birden fazla şekil şartı sunacaktır. Kredi kullanma isteği ile birey daha yüksek faiz oranına katlanmayı tercih edebilecektir. Kredi kullanmadığında ise alternatif olarak araç satış şirketinin

fonlamasından faydalanmayı düşünebilir. Her halde kredinin tüketiciye maliyeti artacaktır.

Yine aynı olasılık altında yani kredi arzında düşüş yaşandığında dayanıklı tüketim malları ve konut alımı harcamalarında da bir düşüş yaşanabilir. Yine yüksek faiz oranları tüketicilerin harcama eğilimlerinde azalmalara yol açacaktır. Parasal aktarımın kısıldığı her dönem tüketici için harcama eğiliminde farklanmalara neden olacaktır. Ekonominin uzun süre yaşadığı krizler eşliğinde, piyasadaki daralmaya ayak uydurmaya çalışan tüketici harcama alışkanlıklarını değiştirebilir. Hatta kriz sonrası dönem de de yine yaşanabilir olma ihtimali ile içgüdüsel olarak kısıt altında tüketimini dengelemeye çalışabilir.

Kredi kanalının varlığı banka açısından büyük bir öneme sahip iken tüketici açısından da önemlidir. Tüketimin varoluşundan bu yana değişim gösteren sahiplik olgusu, yaşam şartları, teknoloji, ulaşılabilirlik ile çok fazla değişime uğramıştır. Daha öncesinde kazan biriktir tasarruf et mantığı yerini borçlan sahip ol öde yerini almıştır. Dolayısıyla kredinin varlığı kişiye bugünden sahip olabilme, günü yakalayabilme özelliği kazandırmıştır. Parasal aktarımının tüketici lehine çalıştığı durumlar sahiplik olgusunun, tüketimin arttığı zamanlar olmuştur. Sıkı para politikası durumunda ise bankalar ardını görmekte ticari kredilere göre daha çok zorlandıkları tüketici kredilerinde azaltma yolunu seçeceklerdir. Ticari kredilerde bu durum çok küçük miktarlara yansiyabilir. Ticari kredi sunan banka çalışacağı firmanın tarihçesini iyi okumuş ya da okumaya çalışmış, kurulduğu günden bu güne değin kredibilitesini hesaplayabilmek adına tüm verilerine sahip olmuş, en son cirosu, kar marjı, gelir-gider dengesi gibi özelliklerini tanımış ve kredi kullandırımını ona göre belirlemiştir. Tüketici kredisinde ise durum bu şekilde işlemez. Karşılıklı güven ile başlatılan ilişki küçük kriterlere bakarak gelecek için medyumluk yapmaya benzetilebilir. Öyle ki daha önce hiç kredi kullanmamış, kredi kartı olmamış bireyin ödeme ahlakını bilmek olanaksızdır. Bu durumda banka kendi için güvenilirlik arayacaktır. Kişinin yaşı, olgunlaşabilme durumu, mesleği, mesleğinin sürdürülebilirliği, aynı iş yerinde çalışma süresi, maaş miktarı gibi kriterlerle sınama yoluna gidecektir. Parasal aktarımın kısıldığı durumlarda elindeki fona sahip çıkma amaçlı bu kriterler artacak, daha çok ince detay kriterlere girebilecektir. Bir diğer söylemde ekonominin yavaşladığı dönemler bankaların uzun vadeli fonlamadan

kaçındıkları, ticari kredi gibi kısa vadelerde dönebilecek kredilerle plase etmektedirler. Uzun vadeli krediler yerine kısa vadeli kredilerin değerlendirilmesi bankanın mevduatlarında azalmalar yaşansa bile ticari kredilerin sürdürülebilirliğine olanak sağlamaktadır. Tabi bu noktada banka açısından faizlerin yükselmesi ile banka karının azalması yine sıkı politika zamanlarında ticari krediye yönelimi sağlayabilir.

Parasal kısıtın yaşandığı dönem daha önce bahsettiğimiz gibi genel olarak kısıtlama rolü oynayacaktır. Konut alımında uygun zamanı bekleyen tüketici için, banka kredilerde her ne kadar kısıtlama yolunu da seçse birey, ilgili faiz oranının maliyetini karşılayabilecek durumda düşünebilir kendini. İleride yaşanabilecek olumlu hava beklentisi ile yine bu maliyetin altına girebilir. Uygun zaman bu noktada bireye indirgenerek ekonominin genelinde yaşanan olumsuz hava şartları bireyin yüklenebileceği riski kişisel beklentiler, tüketim tercihleri, tüketim hevesliliği altında kredilendirilmeye yönelmeye neden olabilir.

Yine parasal aktarımda önemli olan nokta gelişen durumlar dahilinde değerlendirme yapılmasıdır. Gelişen banka piyasası, bankanın aracılık faaliyet çapındaki genişleme, bankanın kar yapısı, derinleşen finansal piyasalar, tüketici krediye her geçen günün ertesinde daha kolay erişe bilirliliği ile parasal aktarımın etkinliğinin ölçüleri irdelenebilir. Kredi kartı tüketici kredilerinin varlığı hane halkının tüketim anlayışının değişmesinde yer edinirken yine tüketiminin ayarlamasında önemli yere sahiptir. Krediye ulaşımın kolaylığı ise ekonomik kriz durumlarında ve sonrasında tüketimine ayar verebilme kabiliyetine olanak sağlayacaktır. Özellikle kredi kartı sahipliği ile en başından banka taraflı ilişki sonlandırılmadıkça sağlanan kredibilite, ihtiyaç anında nakit kullanımı ile banka açısından kredi sağlamada azalmalar olsa da, parasal daralmalar da tüketime olan etkinin azalmasında önemli etken olacaktır. Dolayısıyla bu noktada tüketimin kısılmasını sağlayan parasal aktarımın sorgulanması olasıdır.

Öyleyse bu duruma bir örnekle açıklık getirelim. Türkiye de kredi kartlarının sayı olarak fazlalığı, tüm bunların kullanımdaki yüksek oran sonrası da ülkedeki tüketimi bir anlamda dizginleyebilmek adına. Kredi kartlarının nakite dönüşümün olduğu altın alışverişinde taksitlendirmesi kaldırıldı. Daha sonraki süreç elektronik

alışverişinde taksitlendirmenin sonlandırılması ile devam etti. Parasal aktarımın tüketimdeki rolünün etkinliğini arttırabilme adına gerçekleştirilen bu işlemler tüketicilerin tüketimleri gerçekleştirmede sınırlandırılması ile sistemin işleyişinin aksamaları giderilmeye çalışıldı.

3.3. KREDİ ARZINA ETKİDE BULUNAN DİĞER ETKENLER

Kredi koşullarına bağlı olarak, finansal kuruluşlar önemli ölçüde faiz, kur, re-f finansman ve temerrüt riskine maruz kalmaktadırlar.(Tekirdağ 2009). Bu noktada ticari kredilere nispetle takip ve tahsilatı daha kolay olan tüketici kredilerinin riskleri daha kontrollü durumdadır. Tabi bu durumun gerçekleşmesinde firmanın faaliyetinin yanı sıra sektör gelişmeleri, ekonominin ruh halinin de ticari kredilerde değerlendirilmede yer alması oluşturur. Tüketici kredisinde durum karşılıklı güven ilişkisi ile başlar, banka müşteri ilişkisi ile devam eder. Tüm bu süreçte müşteri tüketiminin anlık olmayıp hayat boyu ihtiyaçları dahilinde fonlanmaya ihtiyaç duyacağı bilincinde ahlaklı bir ödeme kabiliyetinde olur. Tüketimini her maksimum etme gayretinde fonlanmada sıkıntı yaşamamak adına risk oluşturma ve borç geri dönüşünde istikrarlı davranmaya gayret edecektir. Dolayısıyla banka kredi arzını etkileyen etmenler banka kaynaklı olabileceği gibi tüketici kaynaklı ya da bulunan piyasa koşullarına göre şekillenebilecektir.

Bankanın karşılaşılabileceği en önemli risk tüketici kısmında oluşur. Banka güven üzerine oluşturulmuş ve kar sağlamayı amaçlayan kurum olarak mevduat bulması ve bunu güvende tutması oldukça kolaydır. Kar maksimizasyonunda ise paranın satımında aktif olarak kar edinmeyi amaçlar. Dolayısıyla banka için önemli riskleri barındıran tüketici olacaktır. Sözleşme yapılarak sağlanan fonlamanın geri dönmeme riski oldukça fazladır. Banka bu durumun egalesini bireysel notlandırma ve risk tahminleri ile yönetmektedir. Her türlü risk hesaplamaları ve incelemelerin ardından bile tüketici kredileri gerek ekonomik yansımalar gerek sağlık sorunları, gerekse kişinin ödeme ahlakı gibi banka için umulmadık durumlar tüketicinin temerrüte düşme risk kat sayısını arttırmaktadır. Ancak talep edilen teminatların doğru bir şekilde değerlendirilmesi temerrüt durumunda dahi zararların minimize edilmesine olanak sağlamaktadır(Tekirdağ 2009). Aslında yine banka kredi

politikaları doğrultusunda her tüketici kredisi için teminat talebinde bulunulmamaktadır, ya da kredi kanallarının yani bankanın kredi iştahının çok olduğu durumlarda para satabilme adına banka notlama ile kredi sağlamasında bulunabilir ve bu krediye teminatı konu etmeyebilir. Öyleyse banka kredi piyasa koşullarına ve banka politikasına göre şekillenirken riski karşılama isteği para satma isteği ile ters orantılı çalışabilir. Bankanın kredi sağlamada izlediği yolu anlamak için kredi arzı konusunda davranış şekillerini irdelemek tezin anlaşılabilirliği açısından yarar sağlayacaktır.

3.3.1. Yanlış Seçim

Tüketici tasarruf et harca modelinden sıyrılarak artık borçlan öde modelini kullanmaktadır. Nakit ihtiyaçlarını giderirken ya da tüketimlerine ayarlama yaparken gelecekte gerçekleşecek gelirinin bir kısmından vaz geçerek, tüketiminde ihtiyacı olanı anlık olarak sahip olabilme lüksündedir. Kredi sağlayan kuruluşlar yardımı ile tüketiciye sağlanan bu imkan, bir çok kişinin tüketiminde devrim niteliğine dönüşmüş, kredileri oldukça cazip bir hale sokarken krediye olan talepte de artış sağlamıştır.

Banka kredi sağlamada birey incelemesi maliyet unsurunu oluştursa da tüketimi için borçlanma talebinde istekli olan tüketiciye, maliyet yüklemesi yaparak kendi karını maksimizasyonunda giderlerini indirmişlerdir. Dolayısıyla bankanın borçlu tüketiciye ait ön değerlendirme aşaması daha önemli bir hal almış ve bu noktada güven ilişkisine dayalı değerlendirme ön plana çıkmıştır.

Banka risk analizinde karşısından aldığı bilgilere bağımlı bir haldedir. Ancak değiştirilmesi mümkün olmayan durumlarla başa çıkabilirken yani maaş bordrosu, çalışılan kurum ya da kuruluş gibi kavramlar kredi karar vericisini yanıltmaz iken diğer tüketiciye ait tüm hallerde karşısından aldığı bilgiye yeterli ve doğruluğu tartışılabilir bilgiye dayalı olarak karar vermek zorunda kalmaktadır. Bunun yansıması olarak banka yanlış seçimde bulunma, ahlaki anlamda riske maruz kalmaya neden olur.

Kredi kayıtlarının olmadığı, bireyin banka ile ilişkilerinde davranış biçiminin belirlenemediği, bireyin finansal geçmişi hakkında hiçbir bilginin sağlanamadığı

durumlar, kuruluşun tüketiciye sağlayacağı kredide sınırlanmalar ya da ekstra isteklerde bulunmasına neden olur. Öyleki böyle bir durumda banka teminat talebinde bulunacak ve bu durum tüketiciyi kredi almakta sıkıntılı bir duruma sokabilecektir. Banka açısından bakıldığında ise bu teminatların alınışı kredi riskini garanti altına almada etkili olacaktır fakat böyle bir durumda da diğer işlemlerden kaynaklanan maliyetler, icra yoluyla banka hanesine alınmış teminatların nakde dönüştürülmesi uzun vade ve normal değerinden daha düşük bir miktarlarla satılabilmesi ile banka borcunun tamamının tahsil edilememektedir.

Banka gelişen teknoloji ile tüm notlandırmaya sahip olduğu durumlarda dahi yani bireyin finansal geçmişi ile tüm bilgiye sahip olduğu halde dahi bireyin temerrüt riski vardır. Tüketici kredilerinde kişinin risklilik derecesi gelirleri, birikimleri, eğitim seviyeleri medeni durumları, çalıştıkları kurum gibi ögelere bağlıdır. Yine de her halde borçlunun risklilik derecesi için banka tam bilgiye sahip olamamaktadır. Kişi tam anlamıyla finansal geçmişi ile kusursuz, çalıştığı kurum ile ilgili garantici, medeni durumu ile aile kurmuş, gelir açısından makul miktarlarda olabilir. Bu durumda kredilendirme kolay gerçekleşebilecekte olsa, kişinin sağlık sorunları yaşaması, işinden olması, daha lüks hayat yaşama isteği ile çok daha fazla miktarlarda harcama için çok daha fazla borçlanması, yine kişinin dolandırıcılık gibi faaliyetlerde bulunmayacağı anlamını taşımadığından banka açısından her daim risk mevcuttur. Bankanın tüm ihtimalleri değerlendirmesi imkansızdır. Zaten bu duruma gerekte duymayacaktır. Belli kriterleri sağlayan birey için kredi kesesini açacaktır. Riskin oluşması durumunda ise tahsil etmenin yolunu arayacaktır.

Yukarıda saydığımız etmenler kredi riskini oluştururken pazar yelpazesinin açılması, kredi ve banka ürünlerinin oldukça çeşitlenmesi, banka riskinin en aza indirgenmesi kar maksimizasyonun da etkili olacaktır. Örneğin işsiz kalma ihtimali ile kredinin geri ödenmemesi riskini azaltma amaçlı, işsizlik kredi sigortası, sağlık sorunlarından kaynaklanan riskleri egale etmek için hayat-sağlık sigortaları, kredilendirilmiş taşıt alımlarında kaskoloma, ipotekli konut finansmanı için deprem ve yangın sigortaları gibi.

Tüketicinin acil olarak ihtiyaç anlarında genel olarak faiz oranlarını ya da kredi maliyetlerini umursar durumda olmayacaklardır. Hatta öyle bir durumda işinin

görülmesi amaçlı daha sonra ödenmeme riskini de düşünmeyebilir tüketici. Bu durumda banka kredi talepleri faiz oranlarının artmasından etkilenmeyebilir. Ya da bu durumda ödeme ahlakı olan birey kredi almaktan çekinmesine neden olabilir. ya da uzun zamandır aradığı taşıtı bulan ödeme ahlakı düzenli tüketici kredi faiz oranlarını düşünmeyecektir. Öyleyse Kredi fiyatlaması tüketicilerin risk belirlemesinde bir yol olamaz. Faiz oranının yüksek olması ödeme ahlakı sorunlu kişilerin taleplerinin arttırmayabilir. Bu durum bankanın risk seçimine etkisinden söz edilmemelidir. Banka her şekilde kendi kriterlerini uygulayacak, tüketicinin banka için tanınmışlığını da değerlendirmesine katarak, kredi sunumunu netleştirecektir.

Yanlış seçim riski bankanın maruz kalabileceği riski göze alarak katlanabileceği kredinin miktarıdır. Elindeki mevduatı değerlendirmek isteyen banka her zaman bu risk ile karşı karşıyadır. İnsanoğlunun paraya muhtaçlığı değişmediği sürece tüketim şekilleri değişmiş olsa, ödenmeme riski var olacaktır.

3.3.2. Tahsilatta Gecikme (Temerrüt)

Tüketicinin kullanmış olduğu kredinin geri ödemesinde aksamalar yaşanması bankaların en sık karşılaştıkları, takip edilmesi ve yönetilmesi gereken en önemli risktir. İçinde bulunulan durumun ne olduğu tüketicinin hangi şartlar altında bu duruma sebebiyet verdiği, tüketicinin tahsilatının zora girdiği hallerde, kredinin kurtarımı amacıyla nelere el konulabileceği hem tüketici hem de kredi sağlayan kuruluş açısından önemlidir. Ekonominin içinde bulunduğu durumun diğer olgular üzerinde sağladığı etki özellikle hane halkı üzerindeki etkisi gibi konular üreticinin geciken tahsilatlarının analizi için önemli konuların başında gelir. Konut fiyatlarının artışı hane halkının servetinde artışa neden olurken sahip olmak isteyen kısım içinse varlık sahibi olma iştahını arttıracaktır. Bu bir anlamda krediye ulaşmanın ve imkanının artması anlamına da gelir. Fakat bu noktadan sonra aşırı artış gösteren borçlanma şekilleri, gereğinden fazla artmış konut fiyatları, ekonominin durgunluk halinde dalgalanmaların çok daha ciddi boyutlarda yaşanmasına neden olacaktır.

Tüketici kredilerinin ödenmeme riski ve bu kredilerin maliyeti birbirinden farklı olabilir. Konut ve otomobil kredilerin teminat altına alınan varlıklar neticesinde kredinin geri ödenmediğinde bankanın varlıklara el koyabilecek durumda

olması kredinin geri ödenebilirliğini arttırmaktadır. Bu tür kredilerin fonlaması yapan banka daha düşük risk notlaması yaptığından daha kolay kullandırırda bulunacaktır. Teminat altına alınan varlığın bulunmadığı krediler konut ya da taşıt kredisine göre daha az miktarlarda olsa da riskliliği daha fazladır. Yasal takip sonucunda ise elde edilen genellikle kredi tutarının çok düşük bir karşılığına denk gelmektedir. bu durumda banka genel olarak ilk önce müşteri ile anlaşma yolunu tercih ederek, yapılandırma yolunu seçme, peşin ödemelerde indirim yapma, daha uzun vadeye yayma gibi kredinin geri dönüşünü sağlamaya çalışmaktadır.

Temerrütün oluşmasının ekonominin gidişatı ile ters ilişkili olduğu aşıkardır. Ekonominin kırılgan zamanlarında işsizlik gibi şokların arttığı dönemlerde çok daha fazla karşılaşılacağı kredi kullanıp ödemede zorluk yaşanacağı dönemler olacaktır.

3.3.3. Yasal Düzenlemeler

Tüketici kredilerindeki gelişmeler genel olarak ekonomide mevcut bulunulan duruma göre şekillenmektedir. Tüketimi dengeleyerek hem riski egale edebilmek hem de ekonomik konjonktüre uygun politikaları uygulamak gerekli olduğu dönemler olmuştur. Bankanın piyasa ve hane halkı içindeki yerini güçlendirmesi, gelişen teknoloji, Pazar, banka şeffaflığı, ürün çeşitliliği ile yayımlanan düzenlemelerin sayısı da artmıştır. Ülkemizde özellikle 2000-2001 bankalar krizi sonrasında BDDK kurulumu ile bankaların ve piyasanın denetlene bilirliği daha artmıştır.

Düzenlemeler kimi zaman bankanın fonlama kabiliyetini azaltıp, maliyetlerini arttırmakta ve böylelikle tüketiciye yönelik kredi kanalını da kısımtaktadır. Tüketicini önüne konulan engellemeler ya da zorlaştırmalar müşterinin krediye ulaşmada yolun zorlaşması ile talepte azalmaya neden olacaktır. Tabi bu noktada düzenlemelerin şeffaflığı arttırıp, hem baka hem de kredi sağlayıcısını olumsuz olabilecek gelişmelerden korumaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜKETİCİ KREDİLERİ RİSK YÖNÜ

1. TÜKETİCİ KREDİLERİ RİSKİ

Risk banka için planlaması yapılan ve istenilen karlılık hedefine ulaşamamanın ve bundan dolayı başarının gerçekleşmeme durumudur. Beklenen verimlilikte devam edemeyen fon alış-verişi Demirtaş(2000) kar maksimizasyonu amacını güden bankalar için bu amaca ulaşmada oluşabilecek sapmalar riski ortaya çıkarmaktadır öyleyse riskin bankacılıkta önlenemeyen ve giderilemeyen önemli bir faktör olarak irdelenmesinin zorunlu olduğunu söyler. Eratay (2003) en genel anlamıyla kredi riskini taraflardan birinin işlemin diğer tarafına olan yükümlülüklerini yerine getirmeme olasılığı olarak yorumlar. Sağlanan fonlamanın anapara ve faiz ödemelerinin zamanında geri ödenmeme olasılığı kredi riskini oluşturur. Özyurt (2003) ödeme yükümlülüğünün yerine getirilmemesi durumu olarak tanımlar.

Cebeci (2004)'ye göre bankanın kredi müşterisinin ya da kendisiyle bir anlaşmaya ortak olanın, belli bir dönem içerisinde anlaşma şartlarına uygun olarak kendisine ait yükümlülüklerini karşılayamama durumudur. Demirtaş (2000) Müşterinin kredi koşullarını yerine getirememesi ve arka planda mevcutta var ise ikincil ödeme kaynaklarının banka zararını karşılamaya yetmemesi riskine kredi riski denir.

Fon alış-verişine aracılık etmek, bankanın, güvenli liman olgusuyla bireylerin tasarruf araçlarını koruma altına almasının yanında en temel işlevi ve aynı zamanda risk unsurunu oluşturan en önemli faaliyetidir. Fon ihtiyacı olanın belli koşullar altında ve geri ödemesini yazılı bir sözleşmeye bağlı kalarak yaptığı anlaşmaya rağmen anapara ve faiz ödemelerini vadesinde gerçekleştirememesi, bankanın likidite sorunuyla birlikte, kar zarar dengelerinin değişmesine neden olur. Bu noktada borçlunun yükümlülüklerini yerine getirip getirmeyeceği belirsizdir. Banka belli bir süre ödeme için bekleyip daha sonrasında alacak tahsilatı için yasal yollara başvuracaktır.

Banka yüklenmiş olduğu güven olgusuyla aslında bir başkasının tasarrufunu ihtiyacı olan başkasına tahsis ederken, fon sahibine parasını geliri ile birlikte ödemeyi taahhüt eder. Bankanın mevduat sağlayıcısına toplam mevduatını çok afaki bir durumlar olmadığı sürece geri ödememe riski gibi bir durum söz konusu olamaz. Yine de her ihtimal dahilinde mevduat sahibinin parasının Yüzbintürklirası'na kadar olan tutarı sigortalanmıştır. Bankanın basiretli bir tacir olarak geri ödeme yükümlülüğünü yerine getirme davranışını aynı beklentilerle fon sağladığı kredi müşterisinden de beklemektedir. Ancak bankanın sağladığı kredinin geri dönüşünü belli haller dışında garanti altına alan bir sigortalama mevcut değildir. Dolayısıyla banka müşterisinin ödeme ahlakına güvenerek kara geçmeyi planlamaktadır. Dolayısıyla bankanın kar sağlama konusundaki başarısı risk planlamasının, ölçümü ve doğru yönetilebilmesine bağlıdır.

Banka sağladığı her kredi için ilişkinin en başından itibaren borcun geri ödenmeme riskiyle karşı karşıyadır. Eratay (2003) bu durumu ödemelerin yapılmaması ya da belirlenen ödeme zamanına uygun olarak gerçekleştirilmemesi nedeniyle net kar ve hisse piyasa değerinde oluşabilecek değişimlerdir diye yorumlar.

Kredi riskinin oluşumu Özyurt (2003)'a göre genel ekonomik koşullardan da gerçekleşebilir ya da kredi borçlusunun kendine has nedenleriyle ortaya çıkabilmektedir. Cebeci(2004) ise kredi riskinin sınıflandırmasını

- Yetersiz Kredi Standartları
- Zayıf Portföy Risk Yönetimi
- Müşteri Kredibilitesinin bozulması
- Ekonomik gelişim ve değişimler olarak yapar.

Aslında kredi riskini oluşturan ana unsur tüketicidir. Banka bu noktada hem dünyanın en kolay işi yapmakta en zenginden en fakir kesime kadar herkesin ihtiyacı olan ögeyi sağlamaktadır yani para satmaktadır, hem de dünyanın en zor işini yani tüketicinin sağladığı güvene dayalı olarak bir başkasına istenildiğinde ödemek zorunda olduğu mevduatı kredi olarak kullanılmaktadır. Burada bankanın davranış biçiminden daha önemlisi tüketicinin davranış biçimidir. Banka kredi teminini her ihtiyacı olan için sağlamak ister yeterki güveni sağlayacak kriterler tüketici

tarafından yerine getirilmiş olsun. Güveni sağlayan ilk unsur devamlılık arz eden düzenli bir gelir. Banka sağladığı kredinin kişinin geliri ile geri ödenmesini beklediğinden bu ilk unsurdur. Geliri olmayan bireyler kredilendirmede yer almayacaklardır. İkinci sırayı ise bireyin daha önce bankalar ile yaşadığı ilişki incelenir. Tüketicinin daha önce almış olduğu krediler ve geri ödeme durumları kredi kartları ve yine geri ödemeleri irdelenir. Koşulları sağlayan tüketici kredi güvenliğini sağlamış olur ve kredilendirilebilir. Kimi zaman banka ilişkilerinde ve ödeme ahlakında gerek hayatın getirdiği çeşitli zorlu zamanlar, gerek ekonomik koşullara bağlı olarak kredi ödeme ahlakında bozulmalar olmuş olabilir. bu durumda kar sağlama hevesinden dolayı kredi verme arzusu da yüksek olan banka, kredilendirmede daha güvenli bir ortam oluşturmak adına teminat ya da kefil talebinde bulunabilir. Bankanın kaynaklarını oluşturduğu mevduata ilişkin bir maliyeti vardır, ve bu durumu artıya geçirmek için her daim para satma eğiliminde olacaktır.

1.1. KREDİNİN SORUNLU HALE GELMESİ

Sipahi(2003) borçlu tarafından borç nedenli yükümlülüklerin vaktinde yerine getirilmediği, tahvil bono kredi gibi borç araçları ile birlikte ekonomik gelişmelerde yaşanan beklenmedik dalgalanmalar sebebiyle önemli oranda değer kaybına uğrayan gayrimenkuller ve alacaklar da sorunlu varlıklar kapsamında değerlendirilebileceğini söyler. Öyleyse zamanında ödenmeyen gecikmiş hale gelmiş alacak tahsilatı gerçekleşmemiş krediler bankalar için sorunlu kredilerin içerisinde yer alırlar. Burada sorunlu kredi kavramı banka ile borçlu arasında bir sözleşme ile birbirine bağlanmış ancak yapılan taahhütte bağlı kalınmayarak geri ödeme anlaşmasının uygulanmaması ve dolayısıyla anapara ve faiz ödemelerinde gecikmeler yaşanan ve bankanın hanesine zarar yazılan kredilerdir.

Yılmaz (1994) problemlili kredi durumunu bir örnekle şöyle anlatır, mali bünyesi sağlam faiz ve işletme masraflarını karşılamakta zorluk çekmeyen bir müteahhit firmanın yurtdışında aldığı ve büyük ölçüde tamamladığı bir taahhüdün bedelini muhatapla aralarında ortaya çıkan bir anlaşmazlık nedeniyle anlamama

ihtimali belirmişse, bu müteahhit firma üzerindeki banka kredileri problemlı kredi haline gelmiştir.

Sipahi (2003) kredi kullanımını tüketici ve banka arasında gerçekleşen bir anlaşma ile başlayıp doğuracağı sonuçlar üzerine bir değerlendirme yapar. Sipahi (2003)'ye göre bankanın muhatabı olan müşteri, kendisine düşen görevi kredi sözleşme şartları gereğince yerine getirir ve böylelikle banka borcun tahsilatını gerçekleştirmiş olur. Bir diğer halde sözleşme sonrası müşterinin ekonomik durumunda umulmadık, beklenmeyen değişimler ortaya çıkar, kredi şartları ve kredinin geri ödenmesi şekli hem bankanın riskini giderebilecek şekilde hem müşteriyi memnun edecek şekilde yeniden düzenlenir. Son şekli ise müşteri bankadan almış olduğu krediyi sözleşme şartlarına uygun bir şekilde geri ödeyemez ve böylelikle kredi problemlı hale gelmiş olur.

Tüm bu olasılıkların haricinde kredinin şu anki durumunda her hangi bir ödeme sıkıntısı yok ise bile ilerleyen dönemde yaşanabilecek durumlara göre gecikmesi öngörülmüş, risk olabileceği tahmin edilmiş, ödenmeyeceği ihtimali gibi bir düşünce oluşmuşsa yine bu kredilerde problemlı kredi tanımında yer alabilirler. Akbulut(2003) bankanın tahsis ettiği kredilerin belirli bir oranının problemlı kredilere dönüşebileceğini fakat kredi yönetiminin, sorunlu kredileri kabul edilebilir düzeyde tutabilme ve kredi kalitesinin bozulması halinde ise bankayı zarardan kotarabilme becerisinde olmaları gerektiğini vurgulamıştır.

Yine Sipahi(2003) problemlı kredileri yaratan sürece iki ana başlık altında toplamıştır. Bunlardan ilki iç etkenlerdir. İç etkenler bir kredi kullandırma ilişkisinde bulunan banka ve tüketicinin her iki taraf içinde geçerli olabilecek yetersizliklerden dolayı kredinin problemlı hale geldiği durumlar için kullanılmıştır. Banka tarafında kredi istihbaratı, teminat ve kredinin yönetilmesi gibi konularda yetersiz kalınması durumudur. Müşteri için ise gelirden daha fazla borçlanma, aşırı tüketim eğilimi, ödeme ahlakı bozulmaları gibi nedenlerden kaynaklanabilir. Dış etkenler ise ilişkide bulunan ikilinin dışında gerçekleşen nedenler olarak belirtilebilir. Ekonomik, politik, teknolojik ve doğal değişimler gibi etkenler. En önemli noktayı da dış etkenlerden oluşan etkilenmeler oluştururki bu durum ekonomik açıdan daha büyük sorunların belirmesine neden olmaktadır. Öyleki iç etkenler ile olan problemler genelde

bireysellik üzerine, bankanın genel durumu üzerine bir etkiye sahip olurken, dış etkenler ise ekonominin genelinde oluşan sıkıntılar olduğundan ekonomi ve bankacılık piyasasında yıkıcı bir etkiye neden olur.

Banka kar amacıyla kurulmuş işletmelerdir. Mevduat toplar ve topladığı mevduatı kredi olarak satar. Banka belirli ücret karşılığı belli hizmetler sunar ve böylelikle kendi karlılığını artırırken ekonomideki işlevini de yerine getirir. Tüm bu süreçte kullanılan nakdi kredilerde ödemelerin aksaması, vadelerinde geri dönüşlerin olmaması, komisyon ücretlerinden yoksun olması gibi durumlarda, kredi kaynağının çoğunun yabancı kaynaklardan oluşan bankalar için mali yapılarında onarımı güç durumlar oluşturur.

Bankanın problemlili krediye bakışı, izlenecek yolu, sergileyecek tutumu yasal düzenlemeler ile belirlenmiştir. Belli bir vade de tahsil edilemeyen problemlili krediler için düzenlemeler gereği belli bir karşılık ayrılma zorunluluğu mevcuttur. Öyleyse tahsili gecikmiş alacaklar da yaşanacak artışlar, gelirlerde azalmalara neden olurken, problemlili krediler için ayrılacak zorunlu karşılık oranlarında artış ve dolayısıyla özkaynakları da olumsuz etkileyecektir. Bu bir anlamda banka kaynaklarının gelir sağlayan yerlerde kullanılmasına da engel olacaktır. Türkiye'nin geçmiş dönemlerinde bankacılık anında yaşanan iflas olayları, bankaların sağladığı kredilerin büyük bir bölümünün tahsili gecikmiş alacaklara dönüşmesindeki artıştan kaynaklanmıştır.

Takan(2001) yüksek riski ve sorunlu kredilerin bankaya olan maliyetini şöyle özetlemektedir:

“Sorunlu krediler için ayrılan fonlar daha yüksek getirili alanlarda değerlendirilebilecek iken, bu yönelme gerçekleşmeyecektir. Sorunlu krediler, daha yakın ilgi ve takibi getireceğinden dana fazla efor daha fazla çalışma yükü ile daha yüksek idari giderlere neden olacaktır. Sorunlu krediler, fonların kullanım alanlarında oluşturdıkları olumsuz durumun yanı sıra yöneticilerin zamanlarını daha verimli alanlarda kullanmalarını engelleyeceklerdir. Bankanın imajı ve prestiji zarar görecektir ve bu durum bankanın büyümesini ve gelişmesini olumsuz olarak yansıyacaktır. Sorunlu krediler, hukuki konularda önemli ölçüde uzmanlığı gerektirmekte ve yüksek düzeyde hukuki giderlere neden olmaktadır. Sorunlu kredi miktarı yüksek olan bankalarda, düşük getiri ve sınırlı büyüme çalışanların moralini olumsuz yönde etkilemektedir. Sorunlu kredilerin normal kredilere oranı arasındaki fark fazla olduğunda, bankanın faaliyetlerinde sona yaklaşması anlamını dahi taşıyabilecektir.”

Ekonominin en küçük fakat toplu halde ekonominin asıl tarafını oluşturan hanehalkında oluşan ekonomik anlamda daralmalar kredilerin geri dönüşlerinde oluşturacağı sıkıntılar sadece bankanın mali yapısında meydana gelen bozulmalar ile kendini göstermez. Genel olarak ekonomide karşılıklı olarak olumsuz etkileşimler olacaktır. Sipahi (2003) bu etkilerin olası en düşük zararlar atlatılmadığı durumlarda bir krizin bir başka kriz doğurduğu kısır döngünün ülkeyi bir kargaşa ortamına sürüklemesi kaçınılmaz olacağını söyler.

Problemli krediler de yaşanan artışlar banka kar oranında bir düşüşe neden olurken, banka hem uğradığı zararın maliyetini çıkarmak hem de zorunlu olarak ayırdığı karşılıktan dolayı kaynaklarında gerçekleşen azalmalar neticesinde faiz oranlarında artışa gidecektir. Bazı zamanlarda kaynak maliyetlerinde düşmeler olsa da faiz oranını değiştirmeyerek talebi olan bir döngüyle daha fazla kazanma ihtimalini değerlendirirler. Bu durum enflasyon rakamlarında artışlara neden olabilir. Aktaş(2000) yaşanan mali başarısızlıklarda gözlemlenen artışın olması, kredi veren kurumun tahsili gecikmiş alacaklarda sorunlar yaşamasına ve dolayısıyla kredi faizlerinin de artmasına neden olacaktır ki bu durum enflasyonun tetiklenmesine yol açacağını belirtir. Tahsilatında sıkıntı yaşanan her kredinin dönüşü daha kredi kullandırımında daha az kaynak kullanılması, daha yüksek faizle karşılanması ile sonuçlanacaktır.

Etkinin devamında problemli kredilerin varlığı ile daha az kar sağlayan bankanın ödeyeceği vergi miktarı da değişime uğrayacak, azalacaktır. Sipahi (2003) devletin daha az vergi almasının bu durumun doğal bir sonucu olacağını söyler.

Problemli kredilerin devamı, yeni verilen kredilerde ise sorunun giderilemeyerek yapılan kredi verme tercihlerinde hataların devam etmesi, kredilerin tahsili gecikmiş alacaklara oranını arttıracaktır. Bu durumun devam etmesi banka iflasına kadar gidebilir, bu durumun örneklerinden daha önce bahsetmiştik. Günümüz şartlarında bankanın artık teknolojiyle her an da yanımızda olabilmesi ile güçleşmiş olsa da yine de imkansız değildir. Ekonomide meydana gelen bir şok dalgasıyla bankalar kırılma noktalarında yer alabilirler.

1.2. TÜKETİCİ KREDİLERİ RİSK KAVRAMI

Tüketici kredisi kişinin zamana uygun ihtiyaçlarını derhal karşılayabilmeleri için satın alma gücü oluşturabilmektir. Tüketici kredisi tüketim tercihlerinin zamansal olarak öne alınmasını sağlamaktadır. Bu yönüyle talebi özendiren, kişilerin gelecek gelirlerinden feragat ederek tüketim harcamalarını arttırması ile marjinal tüketim eğiliminin artışında rolü fazladır. Bebitoğlu(1999) bundan dolayı tüketici kredileri özellikle üretim imkanlarının sınırlı olduğu ülkelerde enflasyonist etkiler yaratabilecek bir kredi türü olması nedeniyle, arz esnekliği yüksek olan sanayileşmiş ülkelerde dahi yasal oylarla belirli denetim ve sınırlamalar tabi tutulduğunu söyler.

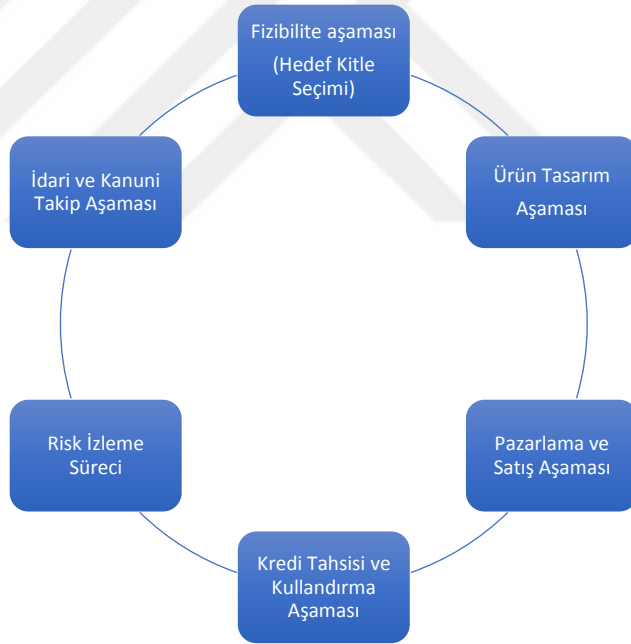
Kredi kullanımı tüketici için daha fazla tüketime ulaşmada imkan sağlayarak refah düzeyinin olgunlaşmasına olanak sağlar. Aylık düzenli ödemelerin olması bu bir anlamda borçlan öde yöntemi ile hanehalkının birikim yapmasını da sağlayabilir. Ev sahibi olmak isteyen birey geliri ve konut fiyatlarını karşılaştırdığında uzun yıllar boyu biriktirip, parasını enflasyona ezdirmeden, konut fiyatlarında artış olmadığı varsayımında yine de uzun yıllar boyunca tasarruf edip sahip olma durumunda olacaktır. Kredinin varlığı ise hanehalkını isteğine anlık olarak ulaştırarak, hem tasarruf eğiliminde olmasını hem de enflasyonist bir ortamda parasını değerlendirmesinin bir yolunu bulmasını sağlamaktadır. İşte bu noktada önem arz eden durum, tüketicinin kredi konusunda bilinçli olunmasıdır. Harcama eğilimin gereksiz bir şekilde artması, bundan dolayı tasarrufun azalması, gelecek tasarrufunun yok olması bireyin gelecek yaşantısı için sıkıntı yaratacaktır. Tüketici kredisinin kullanımını ihtiyaçtan daha çok alışkanlık haline getirmiş olan tüketici sınıfları da olacaktır. İhtiyaç duyulmayan mala olan talepleri kredi dolayısıyla, rahat davranışlarda bulanacaklardır. Borç içinde devam eden bir hayat huzursuzluk yaratsa da tüketim alışkanlıklarını değiştirmeyeceklerdir. Bilinçli tüketici kavramı her tüketim de geçerli olduğu gibi tüketici kredilerinde de hem birey hem banka açısından önemli durumdadır. Özlem (1996) bilinçli bir tercih olarak başvurulmayan tüketici kredilerinin makro düzeyde bireysel borç yükünü ve bireysel borçların harcanabilir gelire oranını arttırıcı bir etkiye yol açtığını belirtmiştir.

Bireysel krediler sektör de yaşanan gelişmeler ile her geçen yıl daha da artarak ekonomik hayatta kendine daha fazla yer edinmiştir. Borçlarda gerçekleşen

büyüme, buna karşılık gelen varlıklarda da artışlar yaşıyorsa, artan borçluluk durumu çokta önemli bir problem oluşturmaz. Yine de aktif piyasada yer alan sektör duayenleri, tüketicinin geri ödemede yaşadığı problemlerin ve bu durumun rakamlarında görülen artışın politika yapıcılar tarafından dikkate değer bulunmasını, bu durumun ciddi ekonomik ve sosyal problemlerin göstergesi olduğunu düşünürler.

Yetim(1997) Tüketici kredileri ve kredi kartlarında risk, ürün tasarımı ve tahsis aşamasında veya kredi kullandırımı süreci içerisinde meydana gelebileceğini belirtir. Bu süreçte risk oluşumunda birbirinden değişik ve farklı faktörler etki etmektedir. Kredinin oluşumu, kullandırımı, geri ödenmesi, kredi için bir hayat döngüsüdür. Cebeci (2004) döngüyü şöyle görselleştirmiştir:

Şekil 2: Kredi Hayat Döngüsü Aşamaları

Tüketici kredilerinde risk, müşteriye sağlanan anapara, anaparaya uygulanan faiz tutarı kadar olur. Kredi kartının ise tüketici kredilerine göre biraz daha farklıdır. Kart ödemelerinde en az belli bir oranda ödemenin yapılması sonraki dönemlere sarkıtılan borçlanma ile bir diğer aya daha fazla yük eklenerek, borçluluk

artmaktadır. Taksitlendirme, gelire oranlanmayıp daha fazla harcama eğilimine yönelten kart limitleri ile tüketici borçlanma kabiliyetini arttırmaktadır.

Aslında banka kredi-risk ilişkisinde sert hücum oynayan bir futbol takımına benzetilebilir. Takım gol atmak için sürekli olarak atağa çıkmaktadır. Bunun için de takımın ofansif yanı oldukça yetenekli futbolculardan oluşmuştur. Her gittiği atağı gole çevirmek isteyen, bunun için savaş veren bir yapısı vardır. Kimse gol yemek istemez, elbette bu durum için sağlam savunma oyuncuları ve kalecisiyle bu duruma engel olmak için tedbirini almıştır. Fakat burada önemli olan gol atmaktır. Ne kadar çok gol atılırsa yenilen goller, atılanların belli bir oranında kaldığı sürece takım için önemli olmayacaktır. Banka para satıp, kar amacı güder. Rekabet ortamında daha fazla müşteriye daha fazlasını sunma hevesiyle saldırıda olacaktır. Riskli krediler için önlemini bir takım yollarla sağlamıştır fakat banka için önemli olan risk oluşmaması için vermemek değil, oluşabilecek risk oranları verilen krediler içerisinde minimumda tutabilmektir. Bu durumda banka ya daha az ve sağlam kredilendirme yöntemi seçerek daha az risk daha az kar, ya da daha fazla ver daha fazla kar sağla, riski de bu kara göre oranla, olacaktır.

Banka kredi tahsisi öncesi sırası ve sonrasında belli ölçütlerden geçirerek bireyi krediyi kullanıma sunacaktır. Bu aşamaların incelemesinde yapılacak hatalar, gerekli verilerin yeterli düzeyde irdelenmemesi yine kredi sonrasında kredi takibinin sağlanmaması bankanın kendi işleyişinin neden olduğu risk oluşumuna neden olur. Tüketici açısından ise bu durum bilinçsiz tüketim, harcama eğiliminin önünü alamama, bireyin ekonomik koşullarında yaşanan daralma, kredi kültürünün, kullanım şeklinin kullanım amacının, kullanım şeklinin bilinmemesi, geri ödemelerle ilgili prensip sahibi olunmaması, etkin bir borç yönetimi yapamamak risk oluşumuna olanak sağlayacaktır.

Kredide risk ihtimali her ne kadar kredi sunumuyla başlamış olsa da kredi riski kredinin gecikmeye girdiği an itibariyle başlar. Cebeci(2004) Tüketici kredisi ve kredi kartlarında en önemli olumsuzluk kriteri, vadesi gelen kredinin ödenmemesi ve ödeme yapılmayan vadeden itibaren geçen süredir ve buna geciken gün sayısı olarak tanımlamıştır. Vadesi itibariyle geçen sürenin artması, her geçen gün itibariyle risk derecesini arttırmaktadır. Tabi bu durum bir anlamda kredinin tahsil

olasılığında azaltma yaratan etkenlerdir. Kredinin gününden ortalama 120 günlük bir süre sonrası genelde gecikmeye girdiği tarihten itibaren 90 günlük bir süreye denk gelir, bu süreçte tahsil edilemeyen kredi için takip süreci başlamaktadır. Banka geciken her bir süre için ekstradan gecikme faizi uygulayacaktır.

Kredi kartı için asgari ödemenin yapılması, kredi kartı ödemesinin o ayki yükümlülüğünü ortadan kaldırmaktadır. Asgari tutarın ödendikten sonra kalan tutarı da bir dahaki aya faizli olarak borç hanesine kaydedilir. Her ay asgari tutarın ödenip kalan borcun diğer aya aktarılması ile borç yükümlülüğü artıyorsa da bankalar yaptıkları uygulamalarla bu durumda önüne geçmeyi planlamaktadırlar.

1.3. KREDİ RİSKİ EKONOMİK YANSIMALARI

Şimdiye kadar kredi riskinin var oluş şeklinden ve öneminden bahsettik. Şimdi biraz daha ekonomik yansımaları anlamaya çalışalım. Kredi riski borçlunun geri ödemelerinde kısmi ödemeli ya da hiç ödememeli bir yol izlediğini söylemiştik. Dolayısıyla bankanın aktif ve pasif yapısında oluşturduğu bozulmalardır. Bu yapıya en önemli etkisi ise oluşan tahsili sıkıntılı kredilerin aktifleri dondurmasıdır. Yine bu kredilerin varlığı ile kısa dönem alacaklar uzun döneme uzayarak alacağın belirsiz olmasıdır. Bu durum bankanın likiditesini olumsuz etkileyecek beklenen nakit akımları sekteye uğrayacaktır. Kredi sağlamada izlenen yol, görece takip edilen sistem sorunlu kredilerin olmadık ölçüde artması, bankaya bakış açısının değişmesini, bankanın dengelerinde oluşacak tutarsızlıkta bankanın kredibilitesini etkileyecektir. Bankalar kullandıkları kredileri sadece topladıkları mevduatlardan sağlamazlar, kaynak olabilecek her türlü karı getirecek değerlendirmeleri yaparlar. Dolayısıyla bozuk işleyemeyen bir sistem fon bulma fon sağlama sıkıntılarını ve maliyetleri arttıracaktır.

Aktif kalitesinde yaşanan bozulma kendini idame ettirmek isteyen banka için ilave likidite ihtiyacı anlamına gelir. Donmuş kredilerin tahsilatının olmaması, bu noktada donmuş kredi olarak kredisi sağlanmış fakat tahsilatı yapılamayan kredilerden bahsetmekteyiz, bunları finanse edecek ilave fon maliyeti bankanın kar amacı güttüğü yolda zarara uğramasına neden olacaktır. İşcan(2003)'a göre bu durumda öz kaynakların erimesi ilave risklerin azaltılması veya ilave öz kaynak

ihtiyacını ortaya çıkaracaktır. Öyleyse banka için vermiş olduğu kredinin verimli olması önem arz eder.

Kredinin verimli olması yapılan pazarlama ile sağladığı, müşteri kazanımı, müşteriye kazandırılan ürün çeşitliliği, müşterinin banka müşterisi olma yolunda ilerlemesi, kendini bankanın bir üyesi olarak görmesi, bir aidiyet duygusu yaratılmış olması gibi durumlardan söz edilebilir. Zaten tüm bu olguları bünyesinde barındıran tüketici için aileden yardım görüyormuşçasına kredilendirilme süreçlerini ve sonrasında geri dönüş ödemelerinde sıkıntılı bir ilişkiye sahip olamayacaktır. Yine de banka bu ilişkiye başlarken kredinin geri dönmeme olasılığını irdelerken titiz davranışlarda bulunmalıdır. Öyleyse kredilendirme aşamasında kişinin gelirin göre borçlandırma yükünün kişinin ödeyebileceği miktarlarda yapılması, yüklenmenin çok fazla olmaması, borçlandırma yapılırken bireyin diğer yaşamsal faaliyetlerinin de gelirinden karşılanacağı gerçeğiyle hareket edilmelidir. Bankalar bu durumu mevzuatlarında sabitlemişlerdir. Ancak her bankanın farklı olmak üzere daha önce bahsettiğimiz kredilendirme müşteri güven endeksi oluşturmada ele alınan kriterlere göre yine gelire bağlı olarak farklı yansımalar yapılmıştır. Örneğin ülkemizde, yine her banka kendi mevzuatlarına göre farklı olmak üzere, maaşını devletten alan, dolayısıyla işten çıkması ve ya maaşının düşmesi ve ya ödeme yapılmaması zor olan bir birey için kredilendirme kat sayısını %80'lere çıkabilirken, yani aylık gelirin %80'ine kadar kredi kullandırımı sağlayabilir. Bu durum özel sektör çalışanları ve az önce belirttiğimiz koşullara uyum sağlayamayacak bir iş hayatına sahip birey için aylık ödemeleri maaşının %60'ı gibi bir kredilendirme yapılmaktadır. Kredi riskini kişinin ödeyebilecek durumuna göre ayarlama yapılan bu teknik bir avantaj gibi görünse de gelirin %80'ine kadar yapılan bir kredilendirme ölçütü kredinin geri ödenmeme riskini de arttırmaktadır. Banka kredilerden doğacak olumsuzlukları egale etmek için risk tanımını doğru yaparak sürekli olarak kontrol altında tutmalı bununla birlikte risk düzeyi düşük getirisi fazla ve aktif kalitesi yüksek bir portföye sahip olabilir.

Türkiye ekonomi inceleyicileri için aslında oldukça ilginç ve çok çeşitlilik gösteren bir ülke. Gerek kendi kaynaklı gerek dış kaynaklı birçok konjonktürel kırılmalarla bugüne gelmiştir. Her konuda örnek bulabileceğiniz ülkemde kredi riski ve bankalarla ilgilide örnekler mevcuttur. Öyleki ülkede kredi riskini ayarlayamayıp

iflas eden bankalarda mevcuttur. Bankaların durumlarına bakıldığında kredi risklerinin ayarını yapamamış, kısa vadeli alacakları uzun döneme yayılmış, aktif yapıları oldukça bozuk, maliyetleri oldukça fazla, itibarları zedelenmiş ve dolayısıyla kaynak bulmakta zorlanan bir durumdadırlar. Bankalar krizine neden olan bu durumun ekonomiye etkisi çok daha yakıcı olacaktır.

2. TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜ

2.1. 1980 SONRASI DÖNEM

1980 yılı Türkiye açısından önemli değişimlerin başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Liberalleşmeye yönelik başlayan hareketlenmeden “Temmuz Bankacılığı” olarak ta bilinen bankacılığa ilk yansımaları gerçekleştirilmiş ve böylelikle faiz oranları serbest hale gelerek, pozitif reel faiz uygulamasına geçilmiş ve bankaların mevduat sertifika uygulamalarına geçilmesine izin verilmiştir. Bunun etkisi ise mevduat ve kredi faizlerinde hızla yükselme ile gerçekleşmiştir. Bankerlerle bankaların girdiği mevduat yarışı, rekabet ortamında faiz yükselmesi ve hizmet kalitesine yansımaları olmuştur.

Faiz oranları serbest kaldığı, reel pozitif faiz oranlarının var olduğu, sektöre yeni banka girişlerinin kolaylaştığı, sektörün uluslar arası piyasalarda varlık gösterdiği, kaynak bulmanın önünün açıldığı, bankaların uluslara arası standartlara uyum sağlama zorunda olduğu bir dönem sektöre dahil oldu. Öyleyse 1980- 1985 arası yıllar Türk Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırıldığı yıllar olarak kabul edilebilir.

Bireysel kredi uygulaması adı altında ilk kredi yapı kredi bankası tarafından sağlanmış, gösterilen yoğun talepten sonra tüketici kredileri birçok banka tarafından da uygulamaya konulmuş ve kredi ürünü çeşitlendirilerek tüketiciye sunulmuştur. Bankalar böylelikle sadece atıl fonun değerlendirilmesinde yani içinde bulunulan zararın giderilmesinde değil, riski dağıtmada, kredi verimini, karlılıklarını arttırmak içinde tüketici kredileri kullanma yoluna gitmiş ve çok daha fazla müşteriye ulaşmayı amaç edinmişlerdir.

Parasız bu yılların önemli gelişmelerinden biriside, TCMB bünyesinde “İnterbank” piyasasının oluşturulmasıdır der. Böylelikle bankaların kısa vadeli likitide karşılanması ve likidite fazlasının değerlendirilmesinde önemli derecede kolaylaşma sağlanmıştır. İnterbank kaynak kullanımında etkinliği sağlarken, ekonomide likit dengesini kurmada oldukça faydalı olmuştur. Serbest piyasa ekonomisi ile uygulanan yapısal değişkenlikler, bankacılık sektörü ve mali sektörün gelişmesini ve büyümesini sağlamıştır.

1990’lı yıllar Türk lirasının yabancı paralar karşısında değer kazandığı yıllar olmuştur. 1993 yılı dış ticaret açığının en yüksek olduğu yıl olmuş, finansal istikrarsızlık ve döviz kuru dalgalanmaları, ekonomide kötü günlerin habercisi olmuştur. Türkiye kamu açıkları her daim omuzda bir yük ve bu yükün karşılayıcısı da o yıllarda bankalar olmuştur. Bu durum banka kaynak kullanımı derinden etkilenmiştir. 1994 yüksek kamu açıklarına rağmen düşük faizin yer aldığı bir yıl olmuş ve bunun neticesi ile tahvil talebini azalmış, sıcak para yönünü dövizle çevirmiştir. Baskılanan kur TCMB’nin rezervlerinin erimesi, elverişsiz dış borçlanma ortamında hazine açıkları TCMB ile karşılanmaya çalışılmıştır.

Erdoğan(2002) krizin tüm bankacılık sektörü ve ekonomiyi tehdit eder hale gelmesinin, TCMB’nin duruma zamanında ve gerekli ölçüde müdahale edecek rezervi olmaması nedeniyle olduğunu söyler. Öyleyse bu yönüyle 1994 krizi bankacılık ve finans krizi olarak değerlendirilebilir. Bu bir anlamda bankacılık sektörünün düşük döviz kuru ve yüksek faiz oranlarının olmadığı ortamda kar oranlarının düşmesidir. Bir diğer etkende ekonomik ve politik istikrarsızlık yoğunlaşması ile belirsizlik ve beraberinde riskin artması bankacılık sektörünün etkinliğini azaltmıştır. Kötü yönetilen ve mali yönden kırılgan bünyeli bankaların iflasını hızlandırmış, sektöre olan güven sarsılmıştır. Sarsılan güveni tazelemek adına tasarruf mevduatına %100 sigorta uygulaması ile mevduata devlet güvencesi getirilmiştir. Yıldırım(2002)’a göre limiti olmayan bu uygulama ve kamu kesimi yüksek faizli borçlanmasını sürdürmesi nedeniyle aşırı risk alan, kuralsız bir bankacılık yapılmış, bu durum ileriki dönemlerde sektörde başka sorunlara neden olmuştur. Krizlerin ardı sıra yüksek faiz ortamı ve ekonomide yaşanan daralmalar ile problemli kredilerin varlığında artışlar gözlemlenmiştir.

Tablo 2: Türkiye'de Tüketici Kredilerinin Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Kullanılan Tüketici Kredisi	Kullanan Tüketici Sayısı	Yıl	Kullanılan Tüketici Kredisi	Kullanan Tüketici Sayısı
1989	0.5	195.312	2004	20.314,6	3.384.157
1990	4.2	1.132.954	2005	32.212,5	7.052.339
1991	7.9	1.603.981	2006	41.603,997	4.978.965
1992	16.7	2.097.624	2007	49.853,114	5.337.247
1993	51.5	3.252.946	2008	55.246,000	5.838.184
1996	260.1	5.372.160	2009	66.104,000	6.540.7361
1997	565.3	1.230.240	2010	103.019,000	8.041.700
1998	1.119,6	1.865.630	2011	112.827,000	8.966.464
1999	1.185.8	1.471.113	2012	111.678,000	8.984.860
2000	5.354,9	2.774.453	2013	181.759,000	11.166.250
2001	1.050,1	863.920	2014	151.206,000	10.709.433
2002	3.024,5	1.269.030	2015	165.042,000	10.495.718
2003	9.801,4	2.270.620	2016	183.620,000	9.953.419

Kaynak: TBB İstatistiki Raporlar

Türkiye krizlerle harmanlanmış ekonomisi bir şekilde düzenlemeye çalışırken her seferinde krizlerle yoğrulmaya devam etmiştir. Yine 2000'li yılların başında ülke enflasyonu dizginleyebilmek, ekonomide büyümeye gerçekleştirebilme adına kapsamlı bir ekonomik program uygulamaya koymuştur. Sipahi (2003) ekonomik programı sıkı maliye politikası ve yapısal reformların oluşturulmasının yanında, enflasyonist beklentileri hızlı bir şekilde egale edebilmek için döviz kurlarını hedeflenen enflasyona göre belirleyerek önceden açıklanmış para politikası ve likidite genişlemesini yabancı kaynak girişine bağlayan bir düzenlemeyle tamamlaması amaçlanmıştır tanımlamasını yapmıştır.

Program bankacılık sisteminin bilanço yapısı üzerinde de etkili olarak şekillenmesine neden olmuştur. Uygulanmaya başlayan programla birlikte bankacılık kesiminde programın etkisi ile faizlerde düşüşler yaşanacağını beklentisi ile yüksek faizli kaynaklara uzun süreli olarak bağımlı kalmamak üzere adımlar atmıştır. Oluşturulan döviz sepetini enflasyona ayak uyduracak şekilde önceden açıklanması, döviz cinsinden kaynakları, Türk Lirası cinsinden kaynaklara göre daha cazip kılmıştır. Bu durum bankanın kaynak olarak kısa vadeli döviz olarak borçlanmaya, kredilendirmelerinde ise uzun vadeli Türk Lirası cinsinden olması yönünde bir eğilimde olmuşlardır. Dolayısıyla 2000 yılı bankacılık sektöründe aktif yapısında belirgin değişiklikler gözlenmiş ve likiditesi yüksek menkul kıymet portföyünün

toplam aktif içerisindeki payı azalırken, kredilerin payında önemli artışlar yaşanmıştır.

Menkul kıymet portföyündeki azalma istikrar programı neticesinde sıkı politikalar ile kamu borçlanma gereksinimleri ve bunun neticesinde ihraç edilen kamu kağıtları hacimsel olarak azalma yaşanması, faiz oranlarının düşmesi, kamu kağıtlarındaki çekiciliğin ortadan kalkması gibi etkenler yol açmıştır. Böylelikle menkul değerlerin toplam aktiflerde payı azalmıştır. Öyleki 1999'da 17,2 olan pay 2000 yılında 11,5 e gerilemiş, kredi payı ise 30,1'den 32,9'a yükselmiş, tüketici kredileri, krediler içinde iyi bir ivme yakalamış, yaklaşık olarak 4 kat kadar artış yaşanmıştır. Yaşanan bu artış önemli ölçüde Türk Lirası cinsinden yaşanan kredilerden gerçekleşmiştir.

Aktif ve pasif yapısındaki değişimler, 2000'li yıllarda banka sektörünün faiz, kredi ve kur risklerine karşı daha da kırılganlaşan bir yapı halini almıştır. Bunun eşliğinde yaşanan Kasım 2000 krizi, faiz oranlarının oldukça fazla yükselmesine, gecelik borçlanma ihtiyacında olan kamu ve TMSF dahilindeki bankaların mali yapılarını çok daha fazla bozguna uğratmıştır. Geçmişten gelen ağır kredi riski ile yaşayan, daha sonrasında ise likidite ve faiz riski gibi sorunlarla da ciddi anlamda bunalım da olan bankalar, şubat kriziyle beraber tüm sıkıntılarına kur riski nedeniyle yaşanan kayıplarda eklenmiştir.

Kriz döneminde yaşanan faiz artışı, fonlama maliyetlerinde artışlar yaşanmasına neden olurken diğer yandan da menkul kıymetlerin piyasa değerinde düşüşler yaşatarak, banka bilançolarını alt üst etmiştir. Yine kamu ve fon bankalarının kısa vadeli fon talebi önemli ölçüde zararlarla karşılaşmalarına neden olmuştur.

Şubat 2001 krizi sonrası bankalar kredi hacimlerinde daraltmaya gitmişlerdir. İşcan(2003) bankaların durumunu için reel kredi faiz oranlarının yüksek olması kredi maliyetlerinin artmasına neden olmuş bu dönem bankacılık sistemini daha az maliyetli fakat daha yüksek getirili hazine bonoları ve devlet tahviline yönelmiştir der.

2001 yılında kredilerde izlenen azalmanın arz yönlü nedenini 2000 yılı enflasyonu düşürme programı çerçevesinde sorgulaması yapılabilir.. Öyleki

enflasyon hedefi ile döviz sepetinin önceden açıklayarak, bir anlamda hedeflenen enflasyona göre ayarlamak, döviz cinsinden kaynakları, Türk lirasına göre daha çekici bir hale getirmiştir. Kısa vadeli yabancı kaynak ve uzun vadeli Türk lirası fonlaması ile Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri açık pozisyon ve uyumsuz vade ile nedenli önemli miktarlarda sermaye kaybı yaşamışlardır. Bu durum bankaların, firma ve sektör belirsizlikleri ile verdikleri kredileri geri çağırmalarına neden olurken diğer yanda da sermaye yeterlilik rasyolarını yerine getirmeye çalışmakla uğraşmışlardır. Toksözgür(2003) tüm bunların neticesi olarak ekonomik durgunluk ve daralma önemli boyutlara ulaşmış ve neticede geri ödenmeyen kredi sorunu çoğalmıştır.

Krize girmek belli bir süre alsa da krizden çıkmak çok daha fazla bir süre gerektirir. Kriz sonrası dönem dip sıkıntısından kurtulmaya çalışırken, bankalar için en önemli faktör geri ödemeleri gerçekleşmeyen kredilerde yaşanan artışlardır. Ekonomik canlanmanın sağlanamaması, gerek şirketlerin gerekse de hane halkı bilançolarındaki kötüleşme, varlık fiyatlarında yaşanan düşüşler problemlili kredilerde önem arz eden miktarda artış olmuştur.

2001 yılında “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” ile bankalar 3 aşamalı bir denetim oluncaya dek bankalar problemlili alacakları, takipteki alacaklar içerisinde değerlendirilmemiş, yeterli karşılık ayırmamışlar ve gelir reeskontları ile de kaydi para yaratma yoluna gitmişlerdir. Bu durumda aslında büyük sıkıntıları olan sektör rakamlarında gecikmiş alacaklar olası rakamların dışında gösterilmiş, böylelikle sektör olduğundan çok daha karlı gibi görünmüştür. Üçlü denetim ile bağımsız değerlendirmeler yapılmış gerçek rakamları ortaya dökmüştür.

2000 ve 2001 yılında geçirilen krizler ile, bankaların eriyen sermayeleri, ve geri koyma maliyetleri artmıştır. Bununla birlikte sermaye yeterliliği rasyosunun belli bir düzeyde kalma zorunluluğu, iç talepte yaşanan daralma, geri ödeme kabiliyetinin yok olması kredi kanalının işleyişini engellemiş ve neticede tahsili gecikmiş alacaklarda artışlar yaşatmıştır. Aslında tüm bu yaşananlar ülke için kötü senaryo üzerine yaşanmış durumlar olsa da, tezin geçerliliği, sunacakları ve geçerliliği adına doğru tahminleri sunacağının göstergesidir. Özellikle Kasım ve Şubat krizini dönemlerinde tasfiye edilecek kredilerde sürekli bir artış olduğu

gözlemlenebilen bir durumdur. İşcan(2003) bu durumu kredi talebi cephesinde bulunan hanehalkının bilançolarının kötüleştiğinin bir göstergesi olarak yorumlar.

Geri dönüşü sağlanamayan kredilerdeki artış bankacılık sisteminde, sağlanan kredi için ayrılan fonun tekrar kullanılmasını engelleyerek, tekrardan kredi olarak kullanılmasına imkan vermemekte, böylelikle de ekonominin üretken yapısında bozulmalara neden olmaktadır. Kriz zamanlarında yaşanan iç talep daralması, üretimi devam ettirme yerine stokları eritmeye çalışmakla geçmiştir. Bu dönem kredi talebinde bulunanlar için faiz ve döviz kurunun öngörülemeyen dönemlerinden olmuştur. Kaynak maliyetleri artan bankaların, kredi talepçilerine sundukları yüksek faiz oranları ile, hanehalkı ve diğer talepçiler kredi kullanmakta isteksiz davranmışlardır, kredinin talep yönü olumsuz etkilenmiştir. Reel ücretlerden yaşanan gerileme, istihdamda yaşanan daralma bunlara ek artan tüketici kredi faiz oranları ile geri dönüşü sağlanamayan kredilerde artışlar yaşanmıştır. Tabi bunlara ek olarak bankanın kredi sunumunda kredibilitiyi değerlendirme ölçümleri de negatif bir durum oluşturmuş olabilir.

Ekonominin daralma döneminden kendini katararak, büyüme göstermesi geri dönüşü olmayan kredilerin düşük olması, karlılıkların yüksekliği ile banka bilançoları sağlıklı ve başarılı gözükmemektedir. Tam tersi durumda potansiyel riskler realize olmaya başlar, kredi geri dönüşlerinde sıkıntılar baş gösterir. Artan gecikmeli kredinin karşılığı bankada hem zarar hem de daha fazla karşılık ayırma olacaktır. İşcan(2003) bu durumu dönem başı üstlenilen risklerin dönem sonu gerçekleşiyor olması sonucunda bankalar ellerindeki kaynakların bir kısmını karşılık tutmak zorunda kaldıklarından ekonomideki kredi hacmi daha da daralmakta ve ekonomik bunalım süreci derinleşmektedir diye açıklar. Tüm bu olasılıkları yaşamak istemeyen banka elini sağlam tutarken, kara giden yoldan da vazgeçmeyecektir. Ancak bu zamanda alınan yanlış kararların yansıması, ekonominin daralma dönemlerinde kendini gösterecektir. 2000’li yıllar ise bireysel kredilerin artık bankaların kredi portföylerinde iyi bir yer edindiği izlenebilmektedir. Geçirilen bankacılık alanında krizlerden hemen sonraki dönem özellikle 2003’lü yıllar ve sonrası ekonomik istikrarın yakalanmasıyla oluşan olumlu hava geleceğe yönelik beklentileri de olumlu etkilemiş tasarruf eğilimi yerine artan tüketim harcamalarına bıraktığı gözlemlenmiştir. Dizginlenen enflasyon ve döviz kurundaki gelişmelerle alım

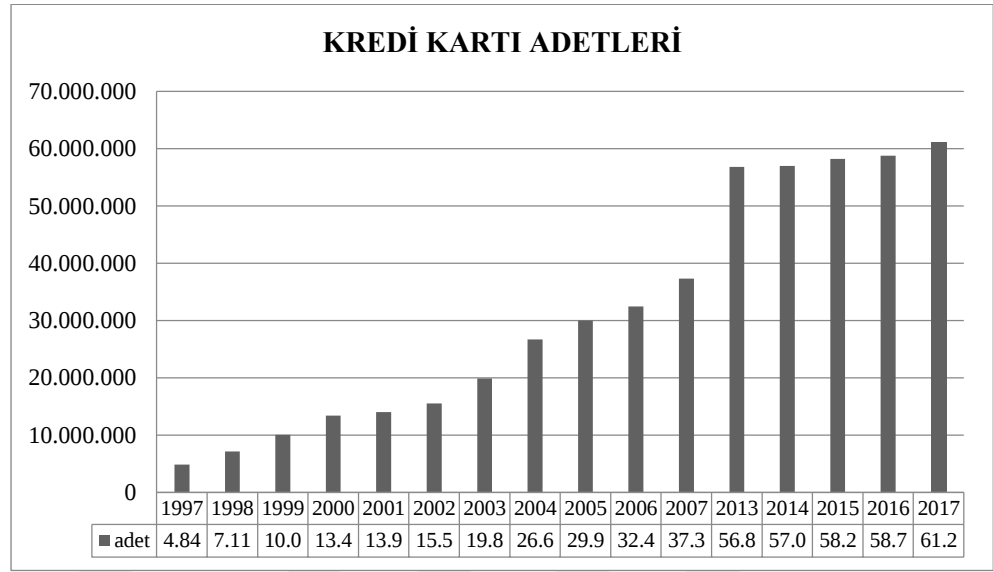
gücünün artması ve yine bu yönlüde tüketim harcamalarının artmasına neden olmuştur. Tüm bu olumlu durumlar karşısında düşen kredi faiz oranları bireysel kredilerin önemli oranda artmasına neden olmuştur.

2.2. 2003 SONRASI DÖNEM

Faiz oranlarında yaşanan düşüş bankaların kredi arzlarını arttırmasına neden olurken karşı yönlü olarak tüketicinin kriz döneminde sonraya bıraktığı tüketim taleplerinin de gerçekleştirilmek istenmesi ile tüketici kredilerinde özellikle Güçlü Ekonomiye Geçiş dönemi ile hızlı bir artış yaşanmıştır. Düşük enflasyon ve güç kazanan Türk lirası ile alım gücünün ve bununla birlikte kredi talebinin artması, bankaların devlet iç borçlanma senetlerindeki faiz düşüklüğü nedeniyle kaynakların kullanım alanlarının farklı alanlarda değerlendirilmek istenmesi ile de tüketici kredilerinin artış hızına eklenmiştir. Tüm dünya da gözlenen ılımlı hava, ülkede süre gelen ekonomik baharla birlikte bankalar arası rekabet, ülkeler arası likidite koşullarının kullanılabilirliği, ülkeye net sermaye akışının hızlanması, yine tüketici kredilerinin artışına destek olmuştur.

2000’li yıllar ile birlikte sektörde taşların tekrardan yerine oturmaya başlaması, hem kanuni hem yönetsel hem de banka yönetim şeklinin daha profesyonel bir hal alması, bankaların daha özenli daha dikkatli daha katı kontrol altında tutulması gibi nedenlere ek olarak kredilerde yaşanan serbestleşme ile hızlı bir kredi büyümesi gerçekleşmesini sağlamıştır. 2000 sonrası dönem tüketici kredilerinin artışının diğer kredi türlerine göre çok daha fazla arttığı dönem olmuştur ve tüketici kredilerinin payı diğer krediler içerisinde artmıştır. 2000 yılı sonu yüzde 21 olan oran kriz sonrası dönem 2003 te yüzde 13 e gerilemiş daha sonrasında artış göstermiştir. Tüketici kredilerinde yaşanan artış veriler incelendiğinde açıkça görülmektedir. BKM verilerine göre 1997 yılında 4.847.166 olan kart sayısı 2007 yılında 37.335.179 gibi bir rakama ulaşmış 2017 son çeyrek rakamı ise 61.251.618’dir. 20 yılda kredi kartı bazında artış yaklaşık 15 kat kadardır.

Tablo 3:1997-2017 Kredi Kartı Adetleri

BKM Verilerine Dayanarak hazırlanmıştır. http://bkm.com.tr/wp-content/uploads/2015/06/kartmonitor_300508.pdf erişim 31.01.2018

Enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde faaliyetlerine devam etme gibi bir zorunlulukta kalan bankacılık sektörü, ekonomik istikrar tedbirleri ve beraberinde enflasyonda yaşanan düşme eğilimi ile aktif ve pasiflerini yeniden yapılandırma sürecine girmiştir. Düşük faizli kamu borçlanmalarına olan yatırımlar azalmış, sendikasyon ile elde edilen dış kaynağı tüketici kredilerine yönelerek, karlılıklarını artırma eğiliminde olmuşlardır. Bu bir anlam tüketici açısından tüketiminin tamamlanması banka açısından da karlı alanlarda kaynak değerlendirmesi anlamına gelmektedir.

Sektörde gerçekleşen canlanma bir anlamda güven ortamının yeniden sağlanması olarak görülebilir, bunun yanında düşen faiz oranlarında tüketici kredilerinde yaşanan artışın açıklayıcısı olabilir. Faiz oranlarının düşmesi ve vadelerde gerçekleşen uzamalar ile tüketicilerin kredi geri ödemeleri aylık miktarlarında düşüşler yaşanmış bu durum tüketicinin daha çok borçlanabilme olanağı sağlamıştır. Faizlerin artmasıyla tüketici kredileri kullanım düşüşleri, faizlerin azaldığı dönemlerde artışlarla karşılanmıştır.

Türk bankacılık sektöründe kırılma noktaları vardır. Bu noktalarda ekonomideki işlevselliğin hızına bankalarda ayak uydurmuş, yapılarının nazik olduğu 2000 Kasım ve 2001 Şubat dönemlerinde oldukça etkilenmişlerdir. Sonraki dönem ise yapısal anlamda güçlendirerek, ve daha profesyonel yönetilerek sağlam bir yapıda olmaları sağlamıştır. Türkiye'nin geçirdiği ekonomik ivmeler bankaların üstünde etkisi görülebilir durumlar oluşturmaktadır. 2003 yılı ikinci çeyreğinden itibaren faiz oranlarında yaşanan düşme eğilimi bireysel kredilerin artışında önemli bir etken olmuştur. 2006 da piyasalarda yaşanan dalgalanmanın etkisiyle faiz oranları yılın ikinci çeyrekliğinde artma eğilimine girmiş daha sonraki süreçlerde bu eğilimin devam etmesi tüketici kredilerindeki artışın daha önceki dönemleri yakalayamamasına neden olmuştur.

Sektörde 20002 yılından itibaren artış gösteren personel sayısı, 2008 son çeyrekte ivmesi yavaşlamış, personel sayısında azalma görülmüştür. Yine şube sayısında 2002 sonrası dönem artışla ivme kazanan sektör 2008 yılı sonu itibariyle yavaşla eğilimine girmiştir. Krediler de yine benzer özellikte azalmalar kaydedilmiş, bu duruma ters yönlü olarak Aralık 2008'de 3,7 olan kredi takibe dönüşüm oranı 2009'da %4,9' a yükselmiştir. Sektör de takipte izlenen kredilere karşılık ayırma oranı ise Haziran 2009 itibariyle %79,7 gibi yüksek bir seviyededir. BDDK kaynaklarına göre sermaye yeterlilik rasyosu %19,23 olarak gerçekleşmiş, rasyoda çok önemli bir değişiklik olmamasına rağmen risk ağırlıklı varlıkların %2,1 oranında arttığı belirtilmiştir. Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü (2009)'a göre Türk Bankacılık Sektörünün temel göstergeleri incelendiğinde küresel krizin ülkemize yansımaları neticesinde takibe dönüşüm oranlarında ve bu duruma bağlı olarak takipteki alacaklarda artma eğilimi gözlenmiştir. Sektörün Eylül 2009 itibariyle sermaye yeterliği, aktif kalitesi, karlılık ve fonlama yapısı bakımından güçlü konumunu muhafaza ettiği değerlendirilmiştir. Bu bir anlamda daha önce kırılğan yapısıyla çok fazla badireler atlatmış, iflaslar yaşamış sektörün gerçekleştirilen yapısal reformlar ile sağlam bir yapıya kavuştuğu, karlılık adına önemli gelişmeler yaşandığı, tüketicinin de ekonomik kırılmalar yaşadığı görülmektedir.

2010 yılından itibaren kriz döneminin arkası ekonomide yaşanan canlanma kredi hacminde yüksek oranlı artışlar olarak kendini göstermiş, takipteki alacaklar ve kredilerin takibe dönüşüm oranlarındaki artışlarda yılın ilk çeyreğinden itibaren

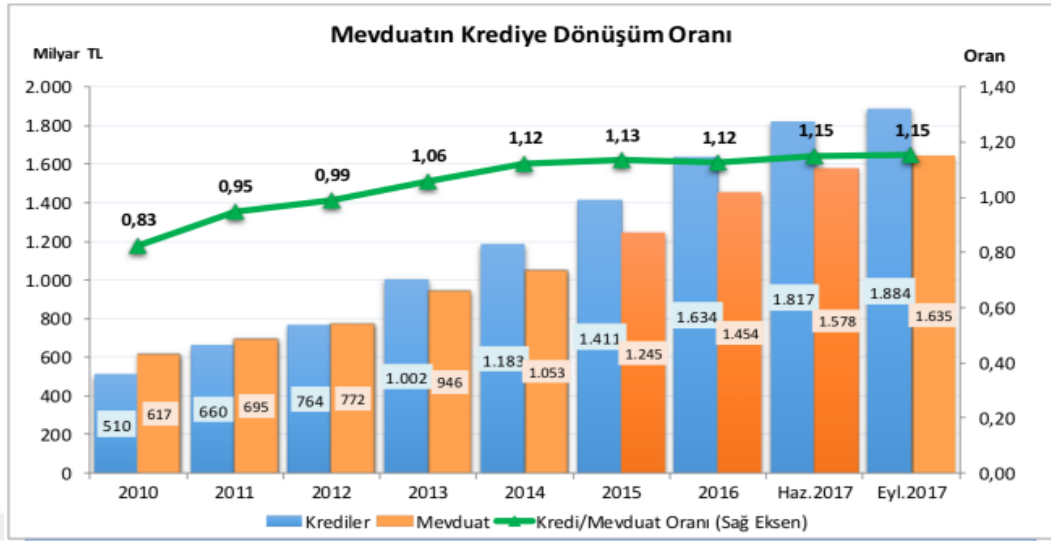
yolunu düşüşe doğru çevirdiği gözlemlenmiştir. 2009’la kıyaslandığında takipteki alacaklarda %3,3 oranında bir azalma görülmektedir.

2012 yılı cari açık ve ekonomide yaşanan bahar rüzgarlarıyla, merkez bankasının piyasalardaki likiditeyi arttırıcı, fonlama maliyetlerini düşürücü yaklaşımıyla, faiz oranlarındaki düşüş devam etmiş, kredilerde ekonomik büyüme potansiyeli ile kredilerde hızlanma yaşanmıştır. Bankalar için bu yıl menkul kıymet ihracı ile yabancı kaynakta önemli bir yer edinmiştir. Takipteki krediler 4,4 milyar TL artış göstermiş, BDDK raporlarında nu artış 2010 ve 2011 yılındaki takip alacaklarının yaşanması olarak değerlendirilmiştir. Yine bu yıl mevduatın krediye dönüşüm oranı %106 olmuştur.

2013 yılı BDDK raporuna göre, FED’in varlık alım programına yönelik açıklamaları sonrasında ülkemiz piyasalarında döviz kurları ve faiz artışı ile hızlı kredi büyümesi ve tasarruf oranlarındaki düşüş öngörülmüş ve bu durumun oluşturacağı uzun vadeli risklerin bertaraf edilebilmesi amacıyla bir takım önlemler alınmıştır. Alınan önlemler, tüm kredi türlerinin büyüme hızlarını bir miktar yavaşlatmış, özellikle bireysel kredilerdeki yıllık büyüme oranları şirketler kesimine ait kredilerden geri kalmıştır.

Türk bankacılık sektörünün aktif büyüklüğünün GSYH’ye oranı 2016 yılına gelindiğinde 1.05 olarak gerçekleşmiştir. Bankacılık sektörü tüketici kredilerinin genel olarak mevduat ağırlıklı kaynaklardan kullandığı görülmektedir. Mevduatın krediye dönüşüm oranı incelendiğinde 2003 yılı bu oranın %5,1, 2008 yılında %26,1’e, 2010 yılında %83, 2017 de ise %115’e yükseldiği görülmektedir.

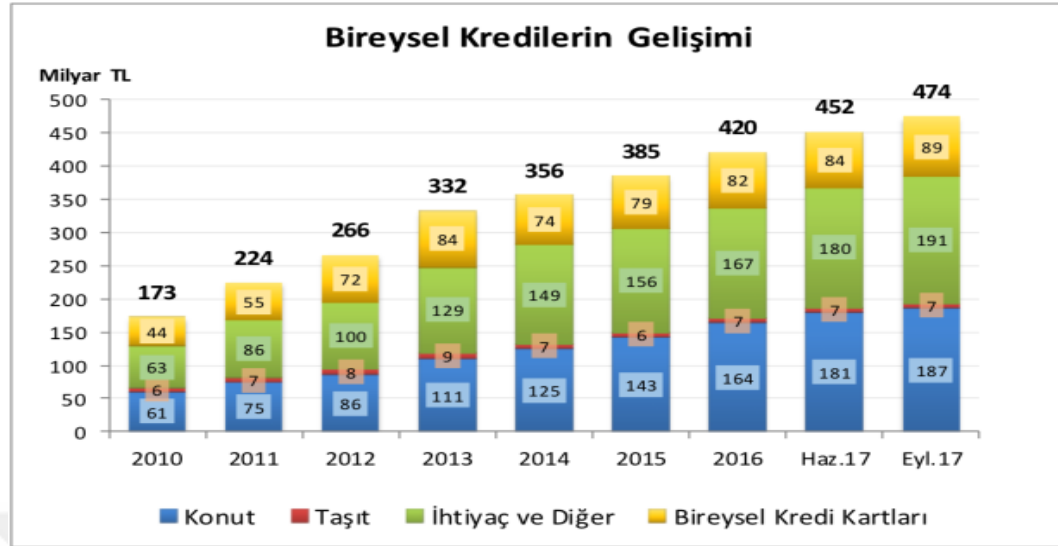
Tablo 4:Mevduatın Krediye Dönüşüm Oranı

Kaynak: BDDK Finansal İstikrar Raporu 2017

Riskin tabana yayılması, karlılık oranlarının yüksek olması ve kredi ile birlikte birden fazla yan ürün pazarlamasının yapılması ile tüketici için banka, banka içinde tüketici vazgeçilmez bir unsur olmuştur. Tüketici kredilerin gelişimlerini ekonomik koşulların altında ya az ya da daha hızlı arttırmış ancak her dönem daha önceki döneme göre artış yaşanmıştır. Oluşan güven ortamının artması, düşen faiz oranları artışı destekler nitelikte tam tersi durumlarda ise azalmalar şeklinde yansıma yapmıştır. Aynı durum yine takip oranlarında da yaşanmıştır. Ekonominin bahar aylarında takip oranlarında düşüşler, kırılganlıklarında ise takip alacaklarında artışlar yaşanmıştır.

Tablo 5: Bireysel Kredilerin Gelişimi

Kaynak: BDDK Finansal İstikrar Raporu 2017

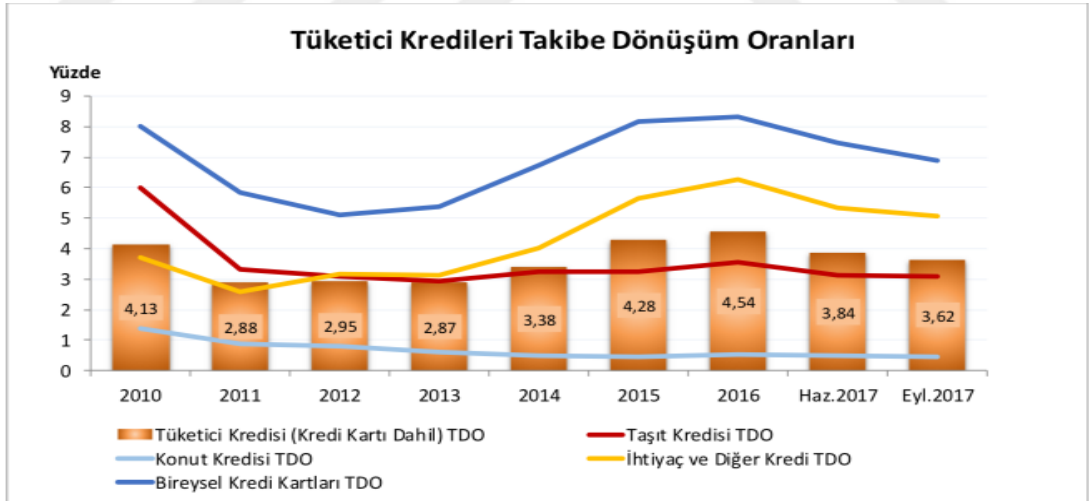
2.3. TÜKETİCİ KREDİLERİ RİSK ANALİZİ

Ülkemizde 2000 ve 2001 krizlerinden sonra sektör kendine önemli bir yol çizmiş ve bankalar yapısal reformlarla çok daha sağlam yapılar haline gelmiştir. Teknolojinin gelişimi, pazarın genişlemesi, kaynak ve krediye ulaşımında kolaylaşmış yöntemler, hane halkı gelirinde yaşanan iyileşme ve bu başlıkların her geçen gün gelişerek daha çok hayatın içinde yer alması ile tüketici kredileri hem tüketiciler hem de bankalar için vazgeçilmez bir ürün haline gelmiştir. Bu gelişmeler beraberinde riskleri de getirmiş, şekli ve karşılaştığı bilirliliği her geçen gün değişen hallerde oluşan risklerden de etkilenmekten kurtulamamıştır. Tüketici kredilerinde ulaşılan müşteri sayısının fazla oluşu, kimi kredilerde yer alan teminatlandırma riskin azalmasına ve risklendirmenin diğer kredilere göre bölünmüş olmasına rağmen tüketici kredilerinde yaşanan rekabet, bankaların risk algısını etkileyerek riske girme ölçülerini arttırabilmekte, risk belirlenmesi, yönetimi ve takibi gibi durumlarını zayıflatmaktadır. Riskler tahsili gecikmiş alacakların artması ile gerçekleşecektir.

2.3.1. Tahsili Gecikmiş Alacaklar

Brüt tahsili gecikmiş alacak miktarının brüt kredi miktarına bölünmesi bize tahsili gecikmiş alacaklara dönüşme oranını(TGA oranı) verecektir. Bankanın risk yönetimi ve kredi portföyünün kalitesinin belirlenebilmesi açısından bilgi veren en önemli göstergelerden bir tanesi de bu orandır. (Tekirdağ 2006). Bireysel kredilerin TGA dönüşüm oranı genel olarak istikrarlı bir halde olmuş, 2004 yılında %2.5 olan oran 2008’de %3.5’e, krizin etkileriyle, 2009’da en yüksek seyrine %4.9’a yükselmiştir. 2006 yılı ulusal ve uluslararası piyasalarda yaşanan dalgalanmalarda bu durumun oluşmasında etkili olmuştur. bu noktada dikkat edilmesi gerek durum şudur; örneğin 2006 yılında geciken alacak bakiye tutarı 273 milyon TL, 2008 sonunda ise bu rakam yaklaşık 6 kat kadar artarak 1.8 milyar TL’ye ulaşmıştır. Yine de bu artışa rağmen TGA oranı tüketici kredi bakiyesinde yaşanan artış ile sınırlı kalmıştır. Yani tüketici kredileri arttırmış bununla birlikte alacak bakiyesi veren hesaplar artmış, fakat TGA oranı benzer düzeylerde seyretilmiştir.

Tablo 6: Tüketici Kredileri Takibe Dönüşüm Oranları

Kaynak: TBB 2017 Raporları

2.3.2. Tüketici Kredilerinde Tüketici Profili Yönlü Risk İncelemesi

Türkiye Bankalar Birliğinin verilerine göre Tüketici Kredileri ve Konut Kredileri Konsolide Raporuna göre 2017 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla tüketici kredisi ve konut kredisi kullanan toplam kişi sayısı 19 milyon 614 bin kişi, kredi miktarı ise 363 milyar TL'ye ulaşmıştır. Böylelikle tüketici kredisi ve konut kredileri bakiyesi bir önceki yılın aynı dönemine göre %20 oranında artış göstermiştir.

Kredi başvurusunda kişinin ödeme ahlakı ve kredibilitesi kadar, tüketicinin sürekli ve düzenli bir geliri olması da önemlidir. Öyleyse yukarı da bahsettiğimiz rakamlara göre 19 milyon kişi herhangi bir şekilde iş gücü piyasasında yer alıp varlığını sürdürmektedir. TÜİK istihdam verilerine göre istihdam edilen 28,8 milyon kişinin %68 kadarı kredi talebinde bulunduğu ve krediye ulaşabildiği görülmektedir. yine aynı dönem verilerine göre kanuni takibe alınan kredi miktarı bir önceki yılın aynı dönemine göre %5 oranında azalmıştır ve bu kredilerin %2 sini taşıt, %11 ini konut, %86'sını ihtiyaç kredileri oluşturmaktadır.

Tablo 7: Tüketici Kredileri ve Konut Kredileri Kullandırımı

Dönem		Kullandırılan**					Bakiye****			
		Miktar	Kişi Sayısı, (Adet)	İdari Takip.	Kanuni Takip.		Miktar	Kişi Sayısı, (Adet)	İdari Takip.	Kanuni Takip.
2016 Eylül	TP	41.099	2.327.225	12	894		302.106	19.602.384	408	11.374
	YP	4	41	0	0		149	1.129	0	3
	Toplam	41.103	2.327.266	12	894		302.256	19.603.513	409	11.377
2016 Aralık	TP	60.621	2.758.372	18	774		318.270	20.052.097	272	10.428
	YP	5	56	0	0		168	433	0	3
	Toplam	60.626	2.758.428	18	774		318.438	20.052.530	272	10.431
2017 Mart	TP	54.645	2.533.162	15	746		331.807	20.163.296	361	11.198
	YP	5	43	0	0		168	1.141	0	3
	Toplam	54.650	2.533.205	15	746		331.975	20.164.437	361	11.202
2017 Haziran	TP	55.350	2.646.497	14	845		346.957	19.920.187	380	10.784
	YP	6	54	0	0		165	1.133	0	3
	Toplam	55.356	2.646.551	14	845		347.122	19.921.320	380	10.786
2017 Eylül	TP	55.930	2.839.986	15	846		362.705	19.612.504	297	10.742
	YP	9	73	0	0		165	1.152	0	3
	Toplam	55.939	2.840.059	15	846		362.870	19.613.656	297	10.745

Kaynak: TBB Tüketici ve Konut Kredileri 2017 İstatistik Raporlar

Tüketici kredileri kullanımında miktar olarak azalma ve artışlar yaşansa da totalde kredi bakiyesinde artış oluşmuştur. Bankanın kredi sunmada seçici bir yol izlemesi, daha ihtiyatlı davranmasının yanı sıra tüketicinin artık bilinçli bir şekilde

hareket ediyor olması ile kredi takiplerinin genel olarak ekonomik dar boğazdan kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo 8:Tüketici Kredileri Mal ve Hizmet Gruplarına Göre Dağılımı

Dönem		Kullandırılan Miktar, Milyon TL					Kişi Sayısı				
		Taşıt	Konut	İhtiyaç *****	Diğer *****	Toplam	Taşıt	Konut	İhtiyaç *****	Diğer *****	Toplam
2016 Eylül	TP	1.037	13.214	26.839	9	41.099	26.002	115.174	2.184.827	1.222	2.327.225
	YP	2	1	1	0	4	23	5	13	0	41
	Toplam	1.039	13.215	26.840	9	41.103	26.025	115.179	2.184.840	1.222	2.327.266
2016 Aralık	TP	1.703	19.375	39.531	11	60.621	41.820	151.003	2.564.319	1.230	2.758.372
	YP	2	3	1	0	5	25	16	15	0	56
	Toplam	1.705	19.378	39.532	11	60.626	41.845	151.019	2.564.334	1.230	2.758.428
2017 Mart	TP	1.113	18.814	34.705	12	54.645	25.477	134.205	2.372.349	1.131	2.533.162
	YP	3	1	1	0	5	21	7	14	1	43
	Toplam	1.116	18.815	34.706	12	54.650	25.498	134.212	2.372.363	1.132	2.533.205
2017 Haziran	TP	1.306	17.787	36.247	10	55.350	29.333	125.075	2.490.882	1.207	2.646.497
	YP	2	3	1	0	6	25	10	18	1	54
	Toplam	1.307	17.790	36.248	10	55.356	29.358	125.085	2.490.900	1.208	2.646.551
2017 Eylül	TP	1.288	16.337	38.296	10	55.930	28.605	123.648	2.686.530	1.203	2.839.986
	YP	2	6	1	0	9	21	26	25	1	73
	Toplam	1.289	16.343	38.297	10	55.939	28.626	123.674	2.686.555	1.204	2.840.059

Kaynak: TBB 2017 İstatistiki Raporlar

Tüketici kredisi kullananların %86'sının ihtiyaç kredisi kullandığı, konut kredisinin taşıt kredisine göre daha fazla kişi tarafından talep edildiği görülmüştür. Tüketici kredilerinde ihtiyaç kredilerinin konut ve taşıt kredisine göre daha az maliyetli olması, düşük miktarlara sahip, tüketicilerin tüketimlerinde tercih sebeplerinden olmuştur. Taşıt kredilerinin diğer kredi gruplarına göre daha düşük düzeylerde seyretmesi, taşıt kredisinin faiz oranlarının neredeyse tüketici kredisine eş değer oranlara sahip olmasıdır. Ancak bunların beraber yasa gereği, taşıtın tüm değerine kredi kullandırılmıyor olması, hesaplamasında sürekli değişiklikler öngörülen bir kredi türü olması, banka açısından teminat alınması olumlu karşılanırken, tüketici açısından taşıt teminat tercihinde çok bulunulmaması bir de bu durumlar ek yan nedenlerde sayılabilir. Banka kredi kullandırmış olduğu taşıt kredisinde tüketici için hayat sigortası düzenlerken teminatını da garanti altına almak isteyecek bu nedenle kasko yapacaktır. Elbette bu durum bir anlamda tüketicinin riskini de egale etmektedir. Araç için gerçekleşebilecek risklere karşı tüketicini aracını bankanın da fonunun teminatı olacaktır. Bu durum tüketicinin maliyetinin artmasına neden olacaktır. 5 yaş sınırı da yine daha az tercih edilmesinin bir nedeni olabilir. İhtiyaç kredileri genel olarak düşük-orta gelir kesime hitap ettiğinden

kullandırılan kredi miktarları da onlara eş değer güdümelerde olacaktır. Bu noktada tercih sebebinin daha fazla olması riskin küçük, kullanım miktarlarının fazla olması ile artan rekabet ortamında bankaların kredi standartlarında yumuşamaya gitmeleri, bankaların satış kabiliyeti ve banka kampanyaları bu duruma etken olabilir.

Tablo 9: Gelir Gruplarına Göre Tüketici Kredisi Kullanırımı

Dönem		Kullandırılan Miktar, Milyon TL					Sınıflandırma yapmayanlar	Toplam
		0 - 1.000 TL	1.001-2.000 TL	2.001-3.000 TL	3.001-5.000 TL	5.001 + TL		
2016 Eylül	TP	8.654	6.550	5.710	7.337	8.490	4.358	41.099
	YP	0	0	0	0	3	0	4
	Toplam	8.654	6.550	5.710	7.337	8.493	4.358	41.103
2016 Aralık	TP	13.009	8.946	8.299	11.573	12.739	6.054	60.621
	YP	0	0	0	1	4	0	5
	Toplam	13.010	8.946	8.299	11.574	12.743	6.054	60.626
2017 Mart	TP	11.305	6.980	6.044	8.402	16.173	5.740	54.645
	YP	0	0	0	1	4	0	5
	Toplam	11.306	6.980	6.044	8.403	16.178	5.740	54.650
2017 Haziran	TP	11.001	6.710	5.676	8.564	17.104	6.295	55.350
	YP	0	0	0	1	5	0	6
	Toplam	11.001	6.710	5.676	8.564	17.109	6.295	55.356
2017 Eylül	TP	11.957	6.725	5.448	7.451	16.174	8.176	55.930
	YP	0	0	0	1	7	0	9
	Toplam	11.957	6.725	5.448	7.453	16.180	8.176	55.939

Kaynak: TBB 2017 İstatistiki Raporlar

Tüketici kredisi kullananlar gelir seviyesine göre incelediğimizde en yüksek payı düşük gelir grubunda olan 0-1000TL arası gelire sahip olan kesim olduğu görülmektedir. Tüketim ihtiyaçlarını karşılamada zorluk çeken, ya da tüketim seviyelerinde artışa gitmek isteyen düşük gelir grubu bireylerin daha çok kredi talebinde bulunması olası bir durumdur. Diğer bir bakış açısıyla da yüksek gelir grubuna sahip kişilerin tüketim seviyelerini arzu ettikleri seviyelere ulaştırmada kendi gelirleri ve varlıklarından sağlanan kazançlar ile karşılayabilecek durumda olmaları bu grubu kredi kullananlar arasında daha düşük bir payda bırakmaktadır.

Tablo 10: Gelir Grubuna Göre Dağılım- Tüketici Kredisi Kullanan Kişi Sayısı

Dönem		Kişi Sayısı					Sınıflandırma yapmayanlar	Toplam
		0 - 1.000 TL	1.001-2.000 TL	2.001-3.000 TL	3.001-5.000 TL	5.001 + TL		
2016 Eylül	TP	656.515	532.515	308.975	272.800	308.639	247.781	2.327.225
	YP	1	1	3	3	32	1	41
	Toplam	656.516	532.516	308.978	272.803	308.671	247.782	2.327.266
2016 Aralık	TP	772.820	585.245	365.122	358.202	377.143	299.840	2.758.372
	YP	3	0	1	18	33	1	56
	Toplam	772.823	585.245	365.123	358.220	377.176	299.841	2.758.428
2017 Mart	TP	712.724	477.929	278.634	261.097	499.863	302.915	2.533.162
	YP	1	1	0	8	33	0	43
	Toplam	712.725	477.930	278.634	261.105	499.896	302.915	2.533.205
2017 Haziran	TP	734.024	462.606	288.986	284.912	549.625	326.344	2.646.497
	YP	3	1	2	6	42	0	54
	Toplam	734.027	462.607	288.988	284.918	549.667	326.344	2.646.551
2017 Eylül	TP	860.718	453.277	293.034	282.223	584.953	365.781	2.839.986
	YP	3	1	5	17	47	0	73
	Toplam	860.721	453.278	293.039	282.240	585.000	365.781	2.840.059

Kaynak: TBB 2017 İstatistiki Raporlar

2017 yılında düşük gelir grubu ortalama 13 bin TL kredi kullanırken bu rakam en yüksek gelir grubu için bu rakam 36 bin TL olmuştur. Bu noktada yaşama şeklinde değişen alışkanlıklar, krediye kolay ulaşma ve gelir gruplarında yaşama standartlarına bağlı olarak kredinin kullanım yönü ile ilgilide bir yorum yapılabilir. Bireyler gelirleri arttıkça teminat olarak gösterebilecek varlıklarında artış olacağından yüksek gelir grubu gelirleri ile karşılayabilecekleri tüketim seviyeleri için kredi kullanma yolunu tercih etmeyebilirler. Son zaman trendinde gelişen teknoloji, bilgeleşen toplum, ekonominin dengeleriyle daha çok aşır neşir olan bir topluluk oluşturmıştır. Artık 7’den 70’e enflasyon yorumunu yapabilen ülke, döviz kuru, kredi faiz oranları, mevduat faiz oranları, hisse senedi piyasası gibi değerlendirebileceği kanallarda da bilgi sahibi olmuştur. Yine de gelişmekte olan toplumların en büyük sıkıntılarından biri biriktirme eğilimden daha yüksek bir harcama eğilimi kapasitesine sahip olmalarıdır. Alışkanlıkları değiştirmek zor olduğundan borçlan-öde sistemi tasarruf sağlamada iyi bir alternatif olabilir. Birey borçlanarak faiz ödeme gibi bir durumu kabullense de diğer yandan ödemek zorunda olduğu kredi taksitleriyle tasarruf sağlamada kendine alternatif bir yol bulmuştur. Araç alma, konut alma, ya da krediyi gelir getiren kanallarda değerlendirme buna örnek olarak gösterilebilir. Düşük gelir grubu için bu durumun oluşmasını beklemek

zordur, yalnız diğer gruplar bu alternatif kredi şeklinin değerlendirilmesinde karar verici olabilirler.

Hanehalkı harcamalarına bakıldığında düşük gelir grubunun zorunlu tüketim harcamalarına bütçelerinden daha fazla yer ayırdığı görülmektedir. Tüketim harcamalarının artışlarında yaşanabilecek ekonomik bir şok, bu gibi durumlarda daha kırılgan bir gelir yapısına sahip düşük gelir grubunun diğer gruplara oranla riskliliklerinin daha yüksek olacağı beklenebilir. Öyleki 2006'da bankaların rekabetin getirisi ile düşük gelirli ve risk derecesinin daha yüksek olduğu hanehalklarına kredi kullandırımında eli açık davranması, faiz artışı, ekonomide yaşanan bozulmalar ile artan aylık ödemelerin yerine getirilememesi olmuştur. bu noktada Tahsili Gecikmiş alacaklar için gelir gruplarının gelir, yaş, eğitim ve meslek grupları arasındaki ilişkide incelenebilir. Gelir grupları ile gecikmiş alacaklar arasındaki bağıntıda bizim için önemli bir sonuç verebilir.

Türkiye'de kredi kullananların demografik özellikleri irdelendiğinde en büyük pay 36-55 arası yaş dağılımına aittir. Aslında bu istatistik yıllar itibariyle incelendiğinde hep aynı sonucu bize yansıtmaktadır. Öyleki 2008 yılı tüketici kredisi kullananlar içinde de yine en büyük pay 36-55 arası yaş grubuna aittir. Daha sonraki yıllar içinde aynı geçerliliğini korumaktadır. Kredilendirmenin bu yaş grubunda gerçekleşmesi, işten çıkarılma deneyimlerine göre ilerleyen yaşlarda kalifiye halde olunması ve genç nüfusa göre daha az görülmesi, işsizliğin genç yaşta daha çok yaşanıyor olması ile bu yaş grubunun genç gruba göre daha az risk taşıyan özellikte olması söylenebilir. Yine bu yaş grubu için artık belli bir artışla devam eden geliri yakalamış, borçlanma anlamında daha bilinçli ve daha fazla borçlanmaya daha yatkın borçluluk güven düzeyi daha yüksek olduğu düşünülebilir.

Tablo 11:Tüketici Kredileri Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

		Kullanılan Miktar, Milyon TL					Sınıflandırma yapmayanlar	Toplam
Dönem		18-25	26-35	36-55	56-65	66+		
2016 Eylül	TP	2.598	12.189	20.200	4.679	1.074	359	41.099
	YP	0	2	2	0	0	0	4
	Toplam	2.598	12.191	20.201	4.679	1.075	359	41.103
2016 Aralık	TP	3.377	17.316	30.763	7.194	1.788	182	60.621
	YP	0	2	2	1	0	0	5
	Toplam	3.377	17.318	30.765	7.195	1.788	182	60.626
2017 Mart	TP	3.776	15.950	26.736	6.425	1.509	248	54.645
	YP	0	1	4	0	0	0	5
	Toplam	3.777	15.952	26.740	6.425	1.509	248	54.650
2017 Haziran	TP	3.793	16.248	27.497	6.153	1.465	192	55.350
	YP	0	2	3	1	0	0	6
	Toplam	3.793	16.250	27.500	6.154	1.465	192	55.356
2017 Eylül	TP	4.024	16.297	27.445	6.325	1.491	348	55.930
	YP	0	3	5	1	0	0	9
	Toplam	4.025	16.300	27.450	6.326	1.491	348	55.939

Kaynak: TBB 2017 İstatistiki Raporları

Kişi başı kullanılan kredi tutarlarına yaş grupları baz alınarak bakıldığında 36-55 yaş grubu ortalama 21 bin TL’lik bakiyesi ile en yüksek ortalamaya sahip gruptur. Emeklilik yaşı gelmiş, emekli maaşı ile geçinen grup 66+ ile en düşük kredi miktarının kullanıldığı gruptur.

Tablo 12:Tüketici Kredisi Kullanan Yaş Grupları- Kişi Sayısı

		Kişi Sayısı					Sınıflandırma yapmayanlar	Toplam
Dönem		18-25	26-35	36-55	56-65	66+		
2016 Eylül	TP	211.097	702.224	1.042.574	282.870	74.365	14.095	2.327.225
	YP	1	11	24	3	2	0	41
	Toplam	211.098	702.235	1.042.598	282.873	74.367	14.095	2.327.266
2016 Aralık	TP	229.570	821.927	1.265.455	341.359	91.855	8.206	2.758.372
	YP	0	19	31	5	1	0	56
	Toplam	229.570	821.946	1.265.486	341.364	91.856	8.206	2.758.428
2017 Mart	TP	246.210	752.400	1.125.554	314.058	81.549	13.391	2.533.162
	YP	1	12	26	3	1	0	43
	Toplam	246.211	752.412	1.125.580	314.061	81.550	13.391	2.533.205
2017 Haziran	TP	346.516	769.339	1.122.506	310.789	85.380	11.967	2.646.497
	YP	1	14	33	4	2	0	54
	Toplam	346.517	769.353	1.122.539	310.793	85.382	11.967	2.646.551
2017 Eylül	TP	278.786	860.262	1.280.198	316.986	87.520	16.234	2.839.986
	YP	1	27	40	4	1	0	73
	Toplam	278.787	860.289	1.280.238	316.990	87.521	16.234	2.840.059

Kaynak: TBB 2017 İstatistiki Raporlar

Tüketicinin iş gücü piyasasında varoluş biçimi, hangi meslek grubunda olduğu, çalıştığı firma ya da kurum, kredilendirilebilirliğinde önemlidir. Bankalar için riski en az düzeyde tutacak kredilendirmeler yapılması önemli ise de bu durum risk iştahına göre değişiklik göstermektedir. Bir diğer yanda da işsiz bireylerin varoluşu, geleceğe yönelik olumsuz beklenti sergilemeleri, iş bulma sürecinin ülkemizde biraz zaman alıyor olması da kredi sürecini önemli oranda etkilemekte olup kredi talebini azaltmaktadır. Dolayısıyla kredi talebinde ve kredi kullandırımında ücretli bireylerin yer alması en olası durumdur. Aylık geliri sabitlenmiş, ekonomik gelişmelerin etkisinin gelirden en aza indirgenmiş ve bankalar açısından riski faktörü en aza inmiş gruptur. Meslek gruplarına göre dağılıma bakıldığında bu grubun en yüksek payı aldığı görülmektedir.

Serbest meslek gruplarının kazançlarının ekonomideki gelişmelerden etkilenme biçimleri, kazançlarında yaşanan dalgalanmalar gibi etkenlerinin yanı sıra, banka ürün portföyünde bu meslek grubunun daha çok ticari anlamda kredi kullandırılmaya yönlendirilmesi, ticari krediden faydalandırılmadığı hallerde tüketici kredilerine yöneliminin olması ile de bu meslek grubu için tüketici kredilerinin kullandırımı daha az miktarlarda olmaktadır.

Tablo 13: Meslek Gruplarına Göre Tüketici Kredisi Kullandırımı

		Kullandırılan Miktar, Milyon TL				
Dönem		Ücretli	Serbest Meslek	Diğer	Sınıflandırma yapmayanlar	Toplam
2016 Eylül	TP	26.331	5.183	5.946	3.639	41.099
	YP	2	1	0	0	4
	Toplam	26.333	5.184	5.946	3.639	41.103
2016 Aralık	TP	39.003	7.441	9.234	4.942	60.621
	YP	4	1	0	1	5
	Toplam	39.007	7.441	9.234	4.943	60.626
2017 Mart	TP	33.834	6.902	9.191	4.718	54.645
	YP	3	1	0	1	5
	Toplam	33.837	6.903	9.191	4.719	54.650
2017 Haziran	TP	35.157	6.516	8.965	4.712	55.350
	YP	3	2	0	0	6
	Toplam	35.160	6.518	8.965	4.712	55.356
2017 Eylül	TP	35.377	6.117	9.011	5.426	55.930
	YP	7	1	0	1	9
	Toplam	35.384	6.118	9.011	5.427	55.939

Kaynak: TBB 2017 İstatistiki Raporlar

Bankaların serbest meslek grupları için risk algısının bir göstergesi de tüm tüketici kredisi kullananlar içerisinde bu meslek gurubu en düşük payı almaktadır. Bir diğer açıdan serbest meslek grubunun gelirinde yaşanan dalgalanmalar daha fazla kredi taleplerinin olmasına neden olabilir.

Tablo 14: Meslek Gruplarına Göre Tüketici Kredi Kullandırımı Kişi Sayısı

Dönem		Kişi Sayısı				Toplam
		Ücretli	Serbest Meslek	Diğer	Sınıflandırma yapmayanlar	
2016 Eylül	TP	1.522.243	200.141	355.983	248.858	2.327.225
	YP	20	16	4	1	41
	Toplam	1.522.263	200.157	355.987	248.859	2.327.266
2016 Aralık	TP	1.804.684	237.848	418.224	297.616	2.758.372
	YP	38	11	4	3	56
	Toplam	1.804.722	237.859	418.228	297.619	2.758.428
2017 Mart	TP	1.586.700	223.120	434.273	289.069	2.533.162
	YP	22	16	1	4	43
	Toplam	1.586.722	223.136	434.274	289.073	2.533.205
2017 Haziran	TP	1.679.080	225.990	437.481	303.946	2.646.497
	YP	27	21	5	1	54
	Toplam	1.679.107	226.011	437.486	303.947	2.646.551
2017 Eylül	TP	1.813.134	230.214	460.512	336.126	2.839.986
	YP	43	15	5	10	73
	Toplam	1.813.177	230.229	460.517	336.136	2.840.059

Kaynak: TBB 2017 İstatistiki Raporlar

Yine kendi nam hesabına çalışan, tüketim ihtiyaçları yerine ticari amaçla tüketici kredisi kullanıyor olması ile yan risk oluşma ihtimalide oluşabilir. Kredi gruplarının ortalamalarında 26 bin TL ile ortalama kişi başı kullanılan kredilerden en yüksek payı almaktadır.

Tablo 15:Eğitim Düzeyine Göre Tüketici Kredi Kullandırımı

Dönem		Kullandırılan Miktar, Milyon TL				Toplam
		İlk-ortaokul	Lise	Fakülte ve Yüksekokul	Sınıflandırma yapmayanlar	
2016 Eylül	TP	8.912	13.610	14.334	4.242	41.099
	YP	0	1	2	0	4
	Toplam	8.912	13.611	14.337	4.242	41.103
2016 Aralık	TP	12.495	20.278	22.044	5.803	60.621
	YP	0	1	4	0	5
	Toplam	12.496	20.279	22.048	5.803	60.626
2017 Mart	TP	11.521	18.262	19.565	5.296	54.645
	YP	1	2	3	0	5
	Toplam	11.522	18.264	19.568	5.296	54.650
2017 Haziran	TP	11.805	18.502	19.902	5.142	55.350
	YP	0	1	4	0	6
	Toplam	11.805	18.503	19.906	5.142	55.356
2017 Eylül	TP	11.774	18.395	19.962	5.799	55.930
	YP	0	2	6	0	9
	Toplam	11.775	18.397	19.968	5.799	55.939

Kaynak: TBB 2017 İstatistiki Raporlar

Eğitim düzeyinin yüksek olması, daha bilinçli bir tüketicinin, daha kolay borçlana bilirliğinin daha kolay kredilendirile bilirliğin bir göstergesi olabilir. Eğitim seviyesi arttıkça gelecek dönem gelir beklentisinin yüksek olması, işsizlik riskinin daha az olması gibi etkenler etkilidir. Kişi başı kullandırılan kredi tutarlarına bakıldığında ise kredi kullandırım miktar ortalamaları eğitim seviyesi arttıkça artmaktadır. Bu gruptaki en yüksek payı 24 bin TL ortalama ile Fakülte ve Yüksekokul mezunları almaktadır. Gerek eğitim düzeyindeki yükseliş gerekse eğitim neticesinde elde edilen çalışma koşulları, gelir ve yaşam standarttı bu gurubun borçlanmada daha kolay davranış sergilediğini göstermektedir. Kişi başı kullandırımında ise en yüksek pay lise mezunlarına aittir. Bir geçiş gibi düşünülen bu grup kuşak şartlarına göre dönemin en fazla mezun veren eğitim düzeyi olduğundan borçlanma durumunda diğer gruplardan daha fazla kişi sayısı alması normaldir.

Tablo 16:Tüketici kredisi Kullananlar Eğitim Düzeyi - Kişi Sayısı

		Kişi Sayısı				
Dönem		İlk-Ortaokul	Lise	Fakülte ve Yüksekokul	Sınıflandırma Yapmayanlar	Toplam
2016 Eylül	Tp	566.240	794.135	623.095	343.755	2.237.225
	Yp	1	11	29	0	41
	Toplam	566.241	794.146	623.124	343.755	2.327.266
2016 Aralık	Tp	623.576	955.200	761.566	418.030	2.758.372
	Yp	2	12	42	0	56
	Toplam	623.578	955.212	761.608	418.030	2.758.428
2017 Mart	Tp	591.032	871.643	688.466	402.021	2.533.162
	Yp	4	15	24	0	43
	Toplam	591.036	871.658	668.490	402.021	2.533.205
2017 Haziran	Tp	602.069	921.652	731.279	391.497	2.646.497
	Yp	1	12	41	0	54
	Toplam	602.070	921.664	731.320	391.497	2.646.551
2017 Eylül	Tp	648.466	990.626	808.054	398.840	2.839.986
	Yp	2	20	51	0	73
	Toplam	648.468	990.646	808.105	392.840	2.840.059

Kaynak: TBB 2017 İstatistiki Raporlar

2.4. TÜRKİYE'DE TÜKETİCİDEN KAYNAKLANAN KREDİ AKSAMALARI

Ağcakalan (1996) Kredibilitesi yeterli olmayan firma veya kişiye kredi verilmişse verilen kredinin riski yüksek demektir. Başka bir ifadeyle kredi riski, kredinin verilmesi ile oluşur, kredinin ödenmemesi ile gerçekleşmiş olur. Banka aslen dünyanın belki de en kolay işini en zor yöntem ile gerçekleştirmektedir. Dünya üzerinde ihtiyacı olunan en önemli şey paraymış gibi, en düşük gelir grubundan en zenginine kadar herkesin ihtiyaç duyduğu parayı satar. Bu gerçekten çok kolay bir iştir, çünkü kime sunarsanız sunun parayı almam demeyecektir. Ancak banka bu kolay işi gerçekleştirirken en zor yöntemle, güvene dayalı bir sistemle bunu gerçekleştirmektedir. Banka tüketici ilişkisinde karşılıklı güven önem arz etmektedir. Banka kredi konusunda seçici olmaya çalışırken birbirinden farklı değişik sorunlarla da karşılaşmaktadır.

2.5.1. Yan Risk

Kredibilitesi olmayan ya da alabileceği kredi limiti üzerinde kredi alması uygun olmayacak durumdaki firmanın, kredibilitesi yüksek olan firmanın kredi

limitinden yararlanması veya ticari olarak kredilendirilmesi mümkün olmayan firma için tüketici kredisıyla finansörlüğünün sağlanması olarak söylenebilir.

Banka çalışanları özellikle saha kadrosu, kredi kullandırımın da oldukça istekli bir tavır sergilerler. Bu duruma gerekçe olarak banka hedeflemesi, insanlarla kurulan ilişkide geri çevirmeme isteği, iş görme, müşterinin kredibilitesinin kayıtlar üzerinden değil de kişisel görüş çerçevesinde değerlendirilmesi gibi durumlarla, müşterinin olmayan kredisini oldurma durumuna düşebilirler. Bu durum kredinin yan risk sorunu ortaya çıkarır. Böylelikle ticari kredi ya da diğer her türlü kredilendirilmesi mümkün olmayan firma, tüketici kredisı yoluyla fonlanmış olur.

Bu durum tüketici kredisinin tanımına uymaktan başka bir şey ifade etmez. Buna rağmen bankalar, bu tür kredilerin amacının dışında kullanılmaması, amaç dışında alınan bu tür kredilerin geri dönüşlerinde sıkıntılar yaşanabileceği, firma fonlama ihtimali ile kişinin geri ödemekte zorluk çekeceği, zaten kredilendirilebilse firmanın kredilendirileceği, kredinin risk unsurunun gerçekleşme ihtimalinin çok yüksek olduğu gibi düşüncelerle, bu tür kredileri kullandırımında bulunmak istemezler. Yani bir anlamda banka için her şekilde ve koşulda kredi satma kavramı, “kullanım amacı ne olursa olsun” gibi bir anlam içermemektedir.

Benzer şekilde konut kredisı kullanımında da örneklendirilebilir. Tüketici kredileri genelde kısa vadeli ve küçük miktarlarla kullanıma sunulur. Banka bu durumu kanun ve mevzuatıyla belirlemiştir. Tüketici gelirin belli bir oranı kredilendirilebilirken, kalan tutar tüketicinin geçimi için ayrılması planlanmıştır. Dolayısıyla tüketicinin alacağı kredi miktarı ve vadesi kısa ömürlüdür. Daha fazla miktarda kredi ve daha uzun vadelere bölünmüş halde ödemesini kolaylaştıran bir sistem tüketici kredilerinde ihtiyaçlar için kullanılamaz. Öyleyse daha fazla miktar daha uzun vade konut kredileri için geçerlidir. Konut kredisini banka kredinin kullanım amacına uygun olması niyetiyle tüketicinin konut edinimlerinde sağlamaktadır. Daha uzun vade ve daha az ödemeye sahip olan bir müşteri konut satın alıyormuş gibi göstererek, tanıdığı veya anlaştığı birinin konutunu satın alıyormuş gibi davranır. Ya da tam tersi kendi konutu anlaştığı ya da bir tanıdığa devrederek, onun kredi kullanımını sağlayıp daha fazla miktar ve daha uzun vadeli fonlamayı sağlayabilir. Bu durumda banka için kayba değer bir durum söz konusu

değildir. Tüm işleyiş doğru şekilde ilerlemiş, kredi değerliliği olan tüketiciye kredi kullandırımı sağlanmış, ilgili konut ipotek altına alınmıştır. Kredi ödendiği süreçte sıkıntı yaşanmayacaktır, ödenmediği durumda ise ipotek altına alınan konut mevcuttur. Banka için tüm koşullar sorunsuz durumda olsada, kredi amacına uygun kullanılmamıştır. Yan risk oluşturan bu durumda kredinin tarafları arasında çıkacak uyuşmazlık ile kredinin geri ödeme süresi uzayacak, asıl amacı konut edinme ile ilgili sağlanan kredi farklı amaç uğruna kullanılmış olacaktır. Her ne kadar bankanın elinde ipotekli bir konut olsa da banka emlakçılık ya da konut alım satımıyla uğraşacak bir kurum değildir. Konut teminatı bankanın kredinin geri ödenmesini sağlayacak önemli bir unsur olsa da banka konutun elinde kalarak satımıyla uğraşmak istemez. Banka verdiği fonun geri ödenmesini ister. Örnek verdiğimiz bu durumda banka için yan risk oluşturmaktadır.

2.5.2. Paravan Kredi

Tam olarak kelime anlamını yansıtan bu durum, kredi ihtiyacı olanın bir şekilde krediye ulaşmada yaşadığı zorluklardan ya da krediye ulaşamama durumunda araya kredi değerliliği giren başka bir tüketicinin, kredi alamayan kişinin kullanımı için kredi alması durumudur. Kredi de asıl olan kişinin kendi ihtiyaçları doğrultusunda kendi geliri ve kişni kendi ödeme ahlakına göre değerlendirmeye tabi tutulup kredilendirildiği durumdur.

Kişinin kredilendirilmesinde bazı derecelendirmeler yapılarak tüketicinin kredibilitesi oluşturulur. Bu derecelendirmeye kişinin geliri, kredi ödeme ahlakı, kredi geçmişi, borçluluk miktarı, borçlanma hevesi, çalışılan kurum ve ya şirket, şirketin sektördeki yeri gibi etkenler derecelendirilir. Bunun neticesinde tüketici için kredi kullanıma sunulur ya da sunulmaz. Sunulmadığı durumlarda ihtiyaç sahibi tüketici fonlamaya ulaşabilmek için sistemin arka bahçelerinde dolaşarak ulaşma yolunu seçerler.

Tüketici için ilk yol tüm bankalara kredi ihtiyacı için başvuruda bulunmak olacaktır. Kredi alamayacağı kesinleşen tüketici, kredibilitesi yüksek birinden faydalanarak onun üzerinden kredi çekmek isteyecektir. Bu durumda krediyi veren banka, krediyi alan tüketici ilişkisinde krediyi kullanan olarak 3. Bir tüketici ilişkiye

dahil olur. Bu ilişki kimi zamanda kişinin kredilendirilebildiği halde kullandığı kredinin miktarının yeterli olmadığı durumlarda yine bir başkası üzerinden kredi kullanımı ile de gerçekleşebilir. Yani borçlu başka borcunu ödeyen başka bir tüketicidir. Banka yine amacına uygun kullanım niyeti ile ihtiyacı olana kredi sağlamak yerine, araya bir başkasının girerek kredi kullandırımı sağlamak istemeyecektir.

Paravan kredinin en büyük sıkıntısı asıl kredi borçlusu ile kredi alacaklısı arasında gerçekleşen anlaşmazlıklar ile kredinin geri ödenmeme riskidir. Kredi borçlusu asıl borçlunun kendisi olmadığı bir durumda kredi ödemelerini özenli takip etmeyecektir. Kağıt üzerinde asıl görünmeyen kredi borçlusu da kredi sözleşmesinde yer almadığı ve bankanın muhatabı olmadığı gerekçesiyle ödemelerde rahat tavırlar yani geri ödemelerde gevşek davranışlar sergileyebilir. Banka bu durumda gecikmeye giren kredinin tahsilatı konusunda sıkıntılar yaşarken kredinin sonu takiple sonuçlanabilir. İki tarafında anlaşmazlıklarından doğan kredinin ödenmeme riski, araya giren diğer nedenler, mahkemeler, çözüm süreci gibi nedenlerle de tahsilatı oldukça uzun dönemlere yansıyan bir süre alacaktır. Bu durum bankanın karşılık ayırmasına, krediye kullanılan fonun zarar yazmasına, fonun tekrar kullanılamamasına, çözüm sürecin çokça uzaması ile sıkışan bir alacak haline gelmesine neden olur. Bankalar bu tür kredilerin kullandırılmaması için azami önem gösterse de, kredi tarafları ve üçüncü kişilerin, kredi kullanımı için çok istekli olmaları, bankanın farkına varamadığı durumlarla karşılaşmasında etkilidir. Kredinin kim tarafından nasıl kullanıldığının araştırılamaması ve anlaşılabilmesi, kredi kullanıcısının bir başkası için bir kredi sözleşmesine imza atabiliyor olmasının hayatın olağan akışında normal olamayacağı gibi düşünceler eşliğinde bankanın karşılaştığı riski tam olarak algılayamaması durumudur.

Kredi kullandırımın da her iki kesim için tüm olasılıkların olumlu olduğu bu durum kredinin ödenmeme durumunda tüketiciler tarafından krediyi kullanmadıklarına, sözleşmeleri imzalamadıklarına, kredide kullandırılan para miktarını bankadan tahsil etmediklerine, krediyi veren bankanın kendileri adına açtıkları bu kredilerle bir dolandırma yoluna girebildiğine, krediden hiç haberleri olmadıklarına, bankaya soru sormaya gittiklerini ancak bir çok kağıt arasında haberleri olmadan imzaladıklarına varana dek sonucu saçma bir yola çıkan durumları

öne sürerek kullandıkları krediyi ret edebilir, borçlu olmadıklarını iddia edebilirler. Öyleyse bankanın selayeti açısından bu tür kredilerden uzak durmak, kullandırmamak, farkına varıldığında kredi kullandırımından vazgeçmek, hem kredi geri ödenmemesi riski yüksek olan bu durumdan kurtulmaya hem de az önce saydığımız oluşabilecek tüm alakasız durumlarla uğraşma gibi bir durumun başlamadan ortadan kalkmış olmasına neden olur. Böylelikle banka fonlama maliyeti, boşa zaman harcama maliyeti, gereksiz durumlarla uğraşma maliyeti, kredinin geri ödenmeme maliyeti gibi sorunları da en başından engellemiş olur.

Yine de bankalar her ne kadar bu olayı istemiyorsa da farkında olmadan paravan kredi kullandırımını sağlamaktadırlar. Kredi satarak kar sağlamayı amaçlayan bankanın asıl amacı parayı pazarlamaktır, bunu yaparken de borçlanma hevesinde olan tüketiciye kredi kullandırımın da önyargı ile yaklaşmaz. Tüm değerlendirmeleri yaptıktan sonra oluşan kanıya göre kredide davranış biçimini sergiler. Tüketicinin borçlanma hevesi ve kredilendirilebilirliği önemlidir. Yani krediyi kullanan tüketicinin kredinin geri ödenebilirliği olduğu sürece, beş dakika sonra parasını çöpe atması, bir başkasına vermesi, araba alması, eşya alması gibi durumlar önemli olmayacaktır. Zaten kredi kullanımında paravan kredi yapmak isteyen bir tüketicinin kredi kullanımı için doğru ve şeffaf bilgiler sunacağı da şüpheli durumdadır. Güven ilişkisi üzerine kurulan banka yine güven yoluyla tüketici ile arasındaki ilişkiyi kuracaktır. Dolayısıyla tüketicinin de banka gibi basiretli ve şeffaf olduğu düşünülmektedir.

Paravan krediler aile arasında yani anne ve ya babanın çocukları için kullandığı krediler, yakın akraba ile yakın arkadaş gibi kişinin borçluluğuna güvene bilirliği aralarındaki ilişki ile belirlendiği kadar çevredeki kişilere yayılabilir. Güven duygusu, ile anlamsız bir biçimde küçük ya da büyük miktar fark etmeksizin bir başkası adına borç yükü altına girebilme davranış şekli anlamsızdır, kişilerin böyle bir anlaşmada yer almaları tutarsızdır. Kimi zamanda kişiler para kazanma arzusu ile bu tür bir anlaşmada yer alırlar. Çekilen kredinin belli bir bölümünü krediyi kullanana tahsis edilmek suretiyle tüketici kredi borçlanması yapabilir. Bu durumda bir başkasının ihtiyaç duyduğu parayı bulabilmek adına girdiği riskin karşılığı olarak bu miktara talip olur.

Bir farklı şekli ise ortak olarak krediye girmektir. Kredi geçerliliği olamayan tüketici, kredi çekebilen tüketicinin ihtiyacından fazlasını almak, fazlasını diğer tüketicinin kullanımına sunmak üzere ortak olarak bir girişimde bulunurlar. Bu durumda paravan kredilerden sayılır. Yine 3. Bir tüketici ikili banka tüketici ilişkisinin içerisinde yer almaktadır.

Bankanın amacı, kullandığı yol, yöntem, kredinin verilme şekli, veriliş nedeni, kredi usulü, kredi kullandırımı, kredi geri dönüşü tüm bunlar mevzuatı dahilinde belirlenmiştir. Tüm tüketicilerin ihtiyacı olanı sunan banka için herkese ulaşp, herkese olabilirlikleri dahilinde kredi kullandırmaktır. Bir tüketici için kullandırılmayan fonu bir başkasına satması mümkün ve kolaydır. Dolayısıyla para kimdeyse söz sahibi de odur. Yani bu durumda banka seçici durumdadır. Kredi kullandırımında riske neden olacak durumlara girmez, değerlendirme de bulunmaz. Banka için paranın zararda olanından daha çok karlı olanı makuldür.

2.5.3. Bilinçsiz Tüketici

Banka tüm işleyişi konusunda her ne kadar şeffaf olsa da gerek kredi kullanımlarında, gerek tüketici davranışlarında yaşanan olumsuzluklar tüketicinin kendini yanlış koşullandırmasından kaynaklanabilir. Karabulut bu durumda çözüm amaçlı bireyin reklamlarla yanlış yönlendirilmesinin ve bankayı koruyucu sözleşmeler yapılmasının önlenmesi için yasal düzenlemelerin mevcudiyetinin gerekliliğinden bahseder.

Kredi kullanımında bulunan tüketici için, ihtiyaçların karşılanması önemlidir. Öyleki ihtiyacın gereklilik durumuna göre tüketici kullanmış olduğu kredide faiz oranı, geri ödeme koşulları, vadesi, kesilen komisyon ve sigorta tutarları gibi durumları göz ardı edebilir. O an için önemli olan durum ihtiyacın karşılanmasıdır. Bu durum banka için hem avantaj hem dezavantaj bir durum oluşturabilir. Kredibilitesi yüksek, kredi ödemlerinde sıkıntı duymamış bilinçsiz tüketiciye kredi koşullarını dilediği gibi yönlendirerek sunabilir. Dezavantajı ise ihtiyaç gidermede kredi kullanan ve kullanırken de bu denli heves ile koşulsuz şartsız uyum gösteren bir tüketicinin, harcamalarında da aynı hevesle hareket edeceğidir. Dolayısıyla her defasında alabildiği kredi miktarlarının sınırlarını zorlayarak her defasında daha fazla

kredi isteği ve büyüyen borçlanma ile kredinin geri dönüşünde yaşanacak sıkıntıların davranışsal bozukluktan ileri gelen risk unsurlarıdır.

Bilinçli bir tüketici ise araştırır karşılaştırır, inceler, detaylarını öğrenir, yüksek faiz durumlarında hem krediyi hem ihtiyaç gidermesini erteleyebilir. Böylelikle hem kendini hem de bankayı zor durumda bırakmaktan kurtarabilir. Yine de tüketicinin daha bilinçli olması, daha iyi bir bakış açısına sahip olması, harcama eğilimini ve tüketim yönelimini azaltması gerek devletin gerek bankanın gerek sosyal medya gibi tüketiciye ulaşılabilen tüm kanallardan sağlanabilir.

2.5.4. Dolandırıcılık

Paraya giden her yol mubah değildir. Yani kredinin sağlanabilmesi için uygun koşulların oluşması karşılıklı olarak mutabık kalınması, iyi niyet çerçevesi içerisinde her iki tarafında dürüst davranmalarıyla sağlanabilir. Banka bu konuda kurumsal bir yapı içerisinde olduğundan sunduklarının arkasında basiretli bir tüccar gibi davranma zorunluluğu vardır. Ancak bu durum tüketici için geçerli değildir. Yani banka her ne kadar tüketiciden dürüst davranış sergilemesini beklese de tüketici bu bekleyişı karşılamayabilir. Bu davranış sergilemesi tamamen kişisel özelliklere bağlı olarak yansıyabilir.

Tüketicilerin kredi alamamaları, talep ettiklerinden daha az kredi miktarı ile karşılaşmaları, aldıkları kredilerin yeterli gelmeyip daha fazlasını arzu etmeleri, kredi koşullarını sağlayan özellikleri taşımamaları gibi durumlarla karşılaştıklarında, ihtiyaçlarını giderme arzusu ile yine anlamsız bir davranış sergileyerek banka ile ilişkilerine gerçek olmayan bilgiler, belgeler ve davranışlarda bulunabilirler.

Ev hanımı olan birinin, eşinin memur maaş bordrosu üstünde oynama yaparak, kendi bordrosuymuş gibi göstermesi ve bankadan kredi kullanması, çalışmayan ama memur babasının iş yerinde çalışıyormuş gibi iş yeri yetkili kişilerinin de imzasıyla adına bordro çıkararak çalışıyor gösterilmesi ve bankadan kredi kullanması bir dolandırıcılık örneğidir. Yine benzer durumda miktar olarak olmayan maaşı bir şekilde oynama yaparak çok daha fazla maaş alıyor gibi göstererek bankadan kredi kullanması, olmayan ek geliri varmış gibi göstererek bankadan kredi kullanımı, kişilere kredi işlerinde yardımcı oluyormuş gibi

davranılması ve bu durumdan fayda sağlanması gibi yöntemler ile krediye ulaşım sağlanabilir. Bankada tanıdığının olduğunu varsayımı ile güven unsurunu ve tanıdıklık kavramı ile yardımcı hallerde bulunmak, siyasi baskı, siyasi yakınlık ilişkileri olduğunu öne sürerek gerek kendine gerek çevresine banka kanalı ile fayda elde edilebilir. Ne yazık ki tüketici anlamsız, yersiz ve suç sayılabilecek davranışlarda bulunabilir, bulunmaktadır.

Banka için karşılıklı güven mekanizması da çalışır durumdadır. Tüketicilerin insan olmanın verdiği duygusal davranımları kendi lehlerine kullanıyor olmaları, kendi çıkarları uğruna kişiyi ve kurumu aldatma yoluna tercih etmeleri her an karşılaşılabilecek ve yaşanabilecek riskler arasındadır. Kişilerin bulundukları pozisyon, mevki ya da durumlarından dolayı, yersiz ve yanlış davranma şekillerini denemeyecekleri, çevre etkisi ile edinilmiş itibarı, ahlaksız bir şekilde kullanarak hem vicdanen, hem de insanları yalana inandırmak gibi bir düşüncede olamayacaklarını düşünmek hayatın olağan akışına göre normal sayılabilir.

Bu ve buna benzer durumlar bankalarda yaşanmış, işin içinde para ve insan olduğu sürece yaşanmaya devamda edecektir. Önlemine almak, bilinçlendirmek, yasa koymak ve uygulamak bu davranışların önüne geçse de engelleyemeyecektir. Para tüketicinin hayatında önemli bir yerdedir ve ahlak her tüketici için geçerli olmayan bir durumdadır ve kimisinde para için çalışan bir hale bürünmüştür.

2.6. TÜKETİCİ KREDİLERİ RİSK AZALTMA ÇALIŞMALARI

Kredinin geri dönmesini sağlayan en önemli etken kişinin ödeme ahlakıdır. Her ne şekilde olursa olsun, kişi ödeme kabiliyetinde sıkıntılar yaşıyorsa, ödeme için gayretli değilse, geri ödemede kullanabileceği yolları değerlendirmiyorsa bu kredi sunumunun tercihinde yanlış seçim olmuştur. Kredinin kullandırımına karar verme aşamasında kuşku duyulan hallerde bir takım önlemler alınabilir. Bunların başında teminatlandırma gelir.

Teminatlandırma tüketicinin geri ödeme kabiliyetinde pozitif etki yaratan bir haldedir. Sahip olduğunu kaybetme korkusu tüketiciye kredi geri ödemelerinde dikkatli davranış sergilemesini sağlayacaktır. Bu aynı teminattır. Aynı teminatlandırma kişinin paraya dönüşebilecek sahip olduğu mallar anlamına gelir.

Teminatlandırma sadece bir mal ipoteklenerek gerçekleşmez, bu bir kefil olarak da gerçekleşebilir. Bu bir anlamda kredinin tüm sorumluluğunun borçlunun dışında bir kişiye daha bağlamak anlamına gelirken bu durumda kredinin geri ödeyicisi iki kişidir ve iki her daim birden iyidir.

Kredinin sigortalanması ile kredi geri ödenmeme riski azaltılan bir hal alabilir. Kredi borçlusuna gerçekleştirilen sigortalama ile kişinin ölmesi ve ya diğer halleri hasıl olduğunda sigorta devreye girerek bankanın ve tüketicinin kaybını önleyebilir. Hayat sigortası, işsizlik sigortası, DASK, konut sigortası gibi ürün yelpazesi oldukça geniş tutulabilir, hem riski azaltan elemanlar hem de gelir sağlayıcı unsurlar olarak önemli bir yerdedirler.

Tüketicinin kredi konusunda bilinçlendirilmesi, öğrenmesi, bilmesi ve uygun davranışlar sergilemesi yine riski azaltmada önemli bir yerdedir. Bilinçli tüketici, bilinçli tüketim, bilinçli kredi yapısı ve bilinçli bilanço, sağlıklı işleyen bir ilişkinin en iyi göstergeleridir. Tabi burada bankanın da bilinçli bir halde bir de gözetim altında olması gerekir. Çünkü bir önceki başlıkta saydığımız risk unsurları banka dahilinde de yanlış kullanımı mümkündür.

Kredi izleme, bilgi bankaları, kredi bilgi depoları gibi tüketici kredisi kullanan, başvuran, kullanma geçmişine sahip tüketicilerin hakkında bilgi alınabileceği, sistemin kötüye kullanılmasına engel teşkil eden istihbaratı barındıran merkezlerin olması, kredi riskinin oluşmadan engellemeye yardımcı önemli etmenlerdir. Kredi taleplerinin doğru değerlendirilmesi için, gerçek ödeme gücü tespiti, objektif kriterlerle belirlenmiş ve toplanmış bilgilerle kredi süreci daha sağlıklı işleyecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SORUNLU KREDİLER AMPİRİK ANALİZİ

1. TÜKETİCİ KREDİSİ ARTIŞI VE RİSK İNCELEMESİ; TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Finansal sektör ile hanehalkı arasında fon alış-verişinin sağlanmasında en önemli rol bankalara aittir. Mevduat toplama ve bunu kredi yoluyla sunma esnasında her iki kalem içinde risklere maruz kalabilmektedirler. Fon sağlayıcıların ve kredi kullanıcılarının ekonomide yaşanan mikro ve makro etmenlere bağlı olarak bu riskler gün yüzüne çıkmaktadır. Banka geri ödemlerde yaşanan gecikmelerde krediyi problemli olarak sınıflandırmakta ve bunları tahsili gecikmiş alacaklar olarak adlandırmaktadır(TGA). Öyleyse TGA’da yaşanan değişimler tüketici kredilerinin risk sektör yansımalarını en iyi şekilde temsil ederek, en geçerli bilgiyi de sağlamamıza yardımcı olacaktır.

Artık çalışmanın bu noktasında en başından beri yazınsal olarak açıklamaya çalıştığımız, kredinin talep yönü ve kredinin arz yönündeki etkileşimleri ve bu gelişmelere sonrasında oluşan gecikmelerle, realize olmuş risklerin ampirik olarak incelemesi yapılacaktır.

1.1. EKONOMETRİK MODEL VE VERİ TANIMLAMALARI

Çalışmanın bu bölümünde amaç Türkiye için tüketici kredilerinin risk analizini sağlayabilmek, matematiksel olarak formüle etmek, tüketimin karar süreci, kredi arzının yansımaları, riskin realize olması sürecinin parametrelerinin istatistiksel olarak hesaplamaktır. Özellikle artan rekabet koşullarında bankanın artık şube olmaktan çıkarak var olabileceği her yerde olma düşüncesi teknolojik olarak mümkün kılınmış ve fonlanmaya bu kadar kolay ulaşılabilen bir ortamda, fonlama konusunda serbestleşmenin, risk oluşturma konusunda Türkiye’nin kredi risk ilişkisini ortaya koymaya yardımcı olacaktır. Türkiye ile ilgili ulaştığımız bulguların, bankaların davranış şeklinde, tüketici risk algısında, bilinçlenme ile birlikte temel amacı Türkiye’de tüketici kredilerinde yaşanan artışların ve buna bağlı olarak artış yaşanan tahsili gecikmiş alacakların, risk incelemesi ile etkileri ölçülmeye

çalışılacaktır. Yapılan ampirik çalışmalarda kredilerin tahsili gecikmiş alacaklara dönüşüm oranı ve tahsili gecikmiş alacakların gerçekleşen reel büyüme hızları en fazla tercih edilen değişkenlerdir. Bu iki değişkenin önemi hanehalkının ekonomik etkileşimini ve bankaların sundukları tüketici kredisi profillerine dair bilgiyi yansıtan önemli verilerdir.

Hanehalkının kredi tercihi, harcama yönü, risk algısı belirlenmek üzere genelde yapılan çalışmalar ankete dayalı bir sistem kullanmışlar. Makro anlamda gerçekleştirilen çalışma sayısı ise kısıtlıdır. Hanehalkının temerrüte düşme durumunu yansıtan hipotezlerin kurgulanan modeller yoluyla açıklanabilmesi için modellere dahil edilen değişkenlerin sayısal olarak ifade edilebilmeleri şarttır. Modellemede ülkemiz için yaşanabilecek en büyük sıkıntı, hanehalkının harcanabilir geliri ve varlıklarına ait bir veri seti mevcut değildir. Bu durum hesaplamalarda yaşanacak hata teriminin büyümesi neden olacaktır ki modelleme eksik yapılmış olur. Çalışmada kullanılan verilerde Türkiye’de kredi risk incelemesi yapılırken mevcut veriler eşliğinde olabildiğince literatüre bağlı kalınarak, geçerlilik arz eden sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada kullanılan veriler, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası EVDS, Türkiye İstatistik Kurumu(TÜİK), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu(BDDK), Türkiye Bankalar Birliği(TBB)’nden faydalanılmıştır. Tüketici Kredileri, Tüketici Kredileri Gecikmeleri, toplam krediler, mevduat oranı, bankacılık sektör aktif toplamı, hane halkı tüketim harcamaları, işsizlik oranı, Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH),tüketici fiyat Endeksi (TÜFE), gecelik basit faiz oranı değişkenleri modele eklenmiştir. Bu noktada önem arz eden değişkenlerin tüketici kredilerinde yaşanan gecikmiş alacakları nasıl etkileyeceğine açıklık getirmesidir. Değişkenler bu yönüyle modelin daha iyi açıklanabilmesi açısından önemlidir.

Çalışmada değişkenlere ait 2003(Q1)-2017(Q3) çeyrek dönem verileri kullanılmış olup ilgili veriler Türkiye istatistik Kurumu (TÜİK) veri tabanı, T.C. Merkez Bankası Elektronik Veri Sistemi (EVDS), Türkiye Bankalar Birliği (TBB), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu(BDDK), Kredi Kayıt Bürosu(KKB), Risk Merkezi sisteminden alınmıştır.

Tam logaritmik biçimde belirlenmiş modelde, β 'ler tahmin parametrelerini, u_t hata terimlerini göstermektedir.

$$ltga = \beta_0 + \beta_1 lm2 + \beta_2 lgsyh + \beta_3 lunemp + \beta_4 ltufe + \beta_5 lR + \beta_6 ldvz + u_t$$

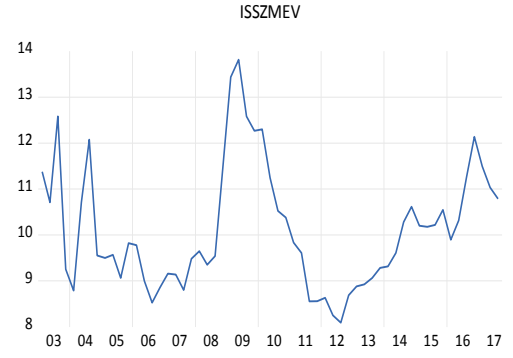
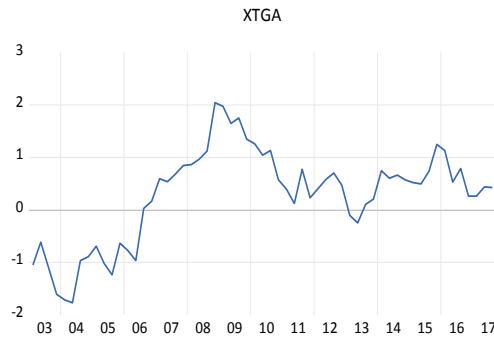
Bağımlı değişken olan tahsili gecikmiş alacaklar(TGA), üç aylık oran değerlerinde TGA olarak temsil edilmişlerdir ve modele logaritmik olarak dahil edilmiştir. Para arzı değişkeni, m2 tanımlı para arzıdır, üç aylık, bin TL ve ortalama düzey değerleridir. Logaritması alınarak modele dahil edilmiştir. LGSYH değişkeni harcamalar yöntemi ile nominal Gayri Safi Yurtiçi Hasılayı, bin TL, üç aylık ortalama düzey değerleridir. “Moving Avarage” ile mevsimsel etkiden arındırılmış olup, logaritması alınarak modele dahil edilmiştir.

Tüketici Fiyat endeksi (2003=100), üç aylık ortalama düzey değer olup logaritması alınarak modele dahil edilmiş LTUFE olarak temsil edilmiştir. İşsizlik oranı, üç aylık ortalama işsizlik oranıdır, yine “Moving Avarage” ile mevsimsellikten arındırılmış ve EMP olarak modelde temsil edilmiştir.

“R” bankalarca sağlanan kredilere uygulanan ağırlıklı faiz oranıdır, logaritması alınarak dahil edilmiştir. Döviz kuru, USD kurudur, üç aylık, TL ve logaritmik değerleridir. LDVZ ile modelde temsil edilmiştir.

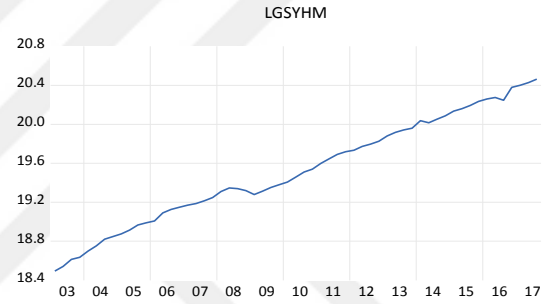
1.2. DEĞİŞKENLERE AİT GRAFİKLER

Değişkenler hakkında önsel bilginin sağlanabilmesi için grafik incelemesi yapılabilir. Bunun için değişkenlerin grafik gösterimi aşağıda belirtilmiştir.

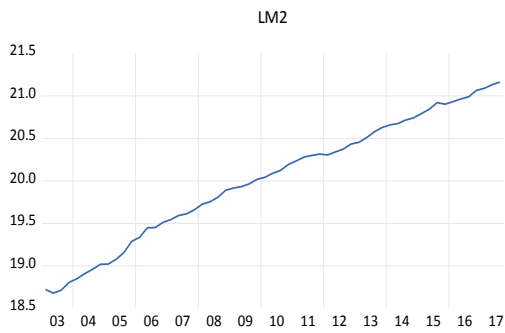
a. Tahsili Gecikmiş Alacaklar

b. İşsizlik Oranı

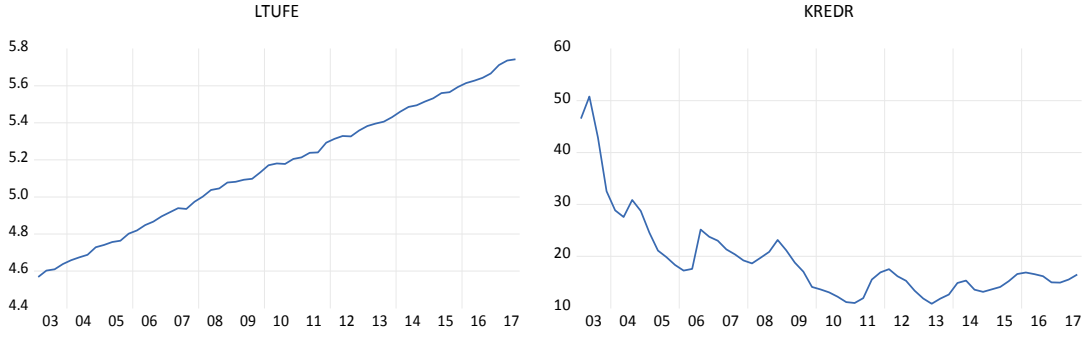

c. Döviz Kuru

d. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

f. M2 Para Arzı

g. Tüketici Fiyat Endeksi

h. Kredi Faiz Oranları

Grafiklere bakıldığında TGA oranı ve işsizlikte 2008 de dünya üzerinde görülen krizin etkileri net bir şekilde görülebilmektedir. Tüketici fiyat endeksi, para arzı ve GSYH’de yukarı yönlü trend izlenebilirken, faiz oranı ise aşağı yönlü bir yönelimdedir.

2. AMPİRİK İNCELEME

2.1. DURAĞANLIK – BİRİM KÖK TESTİ (DİCKEY-FULLER)

Zaman serilerinin analizinde veri setinin durağan olması önemlilik arz eder. Zaman serisine bağlı kalınarak oluşturulan model için elde edilen stokastik sürecin zamana bağlı olarak değişip değişmediği bilinmelidir. Kutlar (2005)’e göre eğer bu olasılıklı süreci niteliği zaman boyunca değişiyorsa; seri durağan değilse, serinin geçmiş ve gelecek yapısını basit cebirsel modellerle ifade etmek mümkün değildir. Öyleyse göre ilgili süreç boyunca sabitlik mevcutsa, bu durağan seriye ait sabit kat sayılı model, serinin geçmiş değerleri ile elde edilebilir.

Zaman serisi verileriyle uygulanan regresyon analizinde zorunlu halde geçmiş dönem ilişkilerinin rakamlara dönüştüğü veriler kullanılmaktadır. Öyleki gelecek geçmişi andırıyorsa, bu geçmiş dönem ilişkinin ışığında gelecek dönem ilişkisini öngörülebilir olmaya adaydır. Ya tam tersi durumdaysa; yani geçmiş gelecekte temel anlamda farklıysa, ilişkiyi açıklamakta güven sağlayan bir dayanak olmayacaktır. Zaman serisi regresyonunun kapsamında geçmiş ve gelecek değerler

arasındaki tarihsel ilişkiler durağanlık kavramı ile biçimlendirilmektedir. (Stock-Watson, 2003-2011)

Durağan bir zaman serisinde art arda gelen iki değer arasındaki fark, zamanın kendisinden kaynaklı değil, iki seri arasında yaşanan zaman aralığından kaynaklanır. Seri durağan durumdaysa bu ilişkili serinin ortalaması zamanla değişim göstermez. Reel dünya zaman serilerinin genel olarak durağan değildir ve seri azalan veya artan bir trende sahip olur. Kutlar'a (2005) göre serilerdeki büyük dalgalanmalar durağanlık ortadan kaldırabilir.

Ertek(1996)'a göre:

t dönem, k gecikme, Y_t , stokastik süreç olmak üzere;

Ortalama: $E(Y_t) = \mu$

Varyans: $Var(Y_t) = E(Y_t - \mu)^2 = \sigma^2$

Ortak varyans: $\gamma_k = E[(Y_t - \mu)(Y_{t-k} - \mu)]$

Şartları sağlanıyorsa Y_t süreci durağandır denir.

Dickey-Fuller testi, belirlenen serilerin birim kökün durağanlığının belirlenmesinde kullanılan bir testtir(Acar, 2015). Hata terimlerinin dağılımlarının birbirinden bağımsız ve aynı dağılıma sahip olduğu üzerine oluşturulmuştur. Öyleyse veri üreten süreç:

Model: $Y_t = pY_{t-1} + u_t$

$Y_t - Y_{t-1} = (p - 1)Y_{t-1} + u_t$

$\Delta Y_t = \gamma Y_{t-1} + u_t$

Birim kök varlığı için sınama hipotezleri şöyledir:

$H_1: \gamma < 0$ için seride birim kök yoktur öyleyse durağandır.

$H_0: \gamma = 0$ için seride birim kök vardır ve seri durağan değildir.

Dickey ve Fuller(1979) birim kök testi modelinde u_t hata terimlerinin otokorelasyonlu olduğu gözlemlenerek bu sorunu gidermede genişletilmiş Dickey-

fuller birim kök testi önermesi yapılmıştır. Hata terimlerinin otokorelasyonunun yok edilmesi amaçlı regresyona açıklayıcı değişken olarak bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri eklenmiştir. Topçu (2006) Bu noktada Y_t serisi, sırasıyla modelde sabit ve trendin olmaması, modelin sadece sabit değeri içermesi ve modelde hem sabit hem de trend bulunmaması durumlarına göre modeller aşağıdaki şekilde gösterilir.

$$\Delta Y_t = \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p a_i \Delta Y_{t-i} + u_t$$

$$\Delta Y_t = a + \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p a_i \Delta Y_{t-i} + u_t$$

$$\Delta Y_t = a + bt + \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p a_i \Delta Y_{t-i} + u_t$$

Enders(1995) bu test ile elde edilen “t” değeri Duckey-Fuller tarafından hesaplanan(Mac Kinnon tarafından yeniden düzenlenen) tablo değerleri ile karşılaştırılarak $\gamma=0$ hipotezi test edilmektedir.

Tablo 17: Kök Birim Testi Sonuçları (ADF Test)

Değişkenler		Trendsiz Sabitsiz Model		Trendli Sabitli Model		Trendsiz Sabitli Model	
		Mackinon Kritik Değeri	Adf Test Sonuçları	Mackinon Kritik Değeri	Adf Test Sonuçları	Mackinon Kritik Değeri	Adf Test Sonuçları
TGA	Düzy	-2,605442 -1,946549 -1,613181	-1,658500				
	Birinci sıra fark	-2,606163 -1,946654 -1,161312	-8,081113				
Para arzı	Düzy					-3,548208 -2,912631 -2,594027	-1,379848
	Birinci sıra fark					-3,552666 -2,914517 -2,595033	-4,944914
GSYH	Düzy					-3,548208 -2,9126631 -2,594027	-0,971418
	Birinci sıra fark					-3,55036 -2,913549 -2,59451	-7,832892
Döviz Kuru	Düzy	-2,605442 -1,946549 -1,613181	1,933570				
	Birinci sıra fark	-2,606163 -1,946654 -1,613122	-6,399512				
Faiz Oranı	Düzy	-2,606163 -1,946654 -1,613122	-1,064980				
	Birinci Sıra fark	-2,606163 -1,946654 -1,613122	-4,841213				
Tüfe	Düzy			-4,085806- 3,489228 -3,173114	-4,085806		
	Birinci sıra fark			-4,144584 -3,498692 -3,178578	-5,126930		
İşsizlik Oranı	Düzy	-2,606911 -1,946764 -1,613062	-0,363930				
	Birinci sıra fark	-2,606911 -1,946764 -1,613062	-7,475674				

Serilerde ADF unit root testi ile durağanlıkları test edilmiş, TGA, döviz kuru, işsizlik oranı, faiz oranı ve kullanılan krediler trendsiz sabitsiz modelde birinci sıra fark durağan, TÜFE trendli sabitli modelde birinci sıra fark durağan, para arzı ve GSYH ise trendsiz sabitli modelde birinci sıra fark durağandır. Serilerde görülen birinci sıra fark durağanlık, tüm seriler arasında eş bütünleşme analizi yapılmasına olanak sağlamıştır.

2.2. EŞBÜTÜNLEŞME ANALİZİ (Johansen Eş Bütünleşme Analizi)

Doğrusallık içermeyen serilerde durağanlığın sağlanması, bunun içinde mertebelerinin belirlenerek, farklarının alınması, geçmiş dönemde yaşanan şokların varlığını yok etmesinin yanı sıra dönemler arasında geçirilen bu şokların haricinde, oluşabilecek uzun dönem ilişkilerin de görünmesinin engellenmesine neden olur. Öyleyse durağanlaşmış seriler arasında kurulan bir regresyon analizi uzun döneme ait tüm bilginin silinmesiyle, uzun dönem denge ilişkisinden söz edilemeyecektir.

Eşbütünleşme ile iktisadi değişkenlere ait seriler durağanlıktan uzak olsa bile, bu seriler arasında eşbütünleşmeden bahsedilebilir. Bu bir anlamda serilerin düzey değerleri arasındaki regresyon gerçekçi ve anlamlı kılar. Öyleyse eşbütünleşme için seriler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı serilerin aynı mertebeden durağanlıkta entegre olmasını ve trend faktöründen temizlenmiş bir ilişki bulunması sağlar.

Modelde ikiden fazla değişkenin var olması ile birden fazla uzun dönem ilişkinin var olmasından söz edilebilir. Özdeğer ve öz vektörlere dayanarak ilişkiyi belirlemeye çalışan analiz Johansen Eşbütünleşme testidir. Johansen'in metodolojisi temel dayanağı VAR (Vector Autoregression) modelidir. Modele göre k durağan olmayan değişkenden oluşan vektörü ile, dışsal değişkenlerden oluşan vektörü p dereceden şöyle belirtebiliriz:

$$y_t = A_1 y_{t-1} + \dots + A_p y_{t-p} + Bx_t + \varepsilon_t$$

Eşitlikte sağlanan model aynı zamanda VEC (Vector Error Correction) olarak betimlenebilir:

$$\Delta y_t = \Pi y_{t-1} + \sum_{i=1}^{p-1} \Gamma_i \Delta y_{t-i} + Bx_t + \varepsilon_t$$

$$\Pi = \sum_{i=1}^p A_i; = I, \Gamma_i = -\sum_{j=i+1}^p A_j$$

Durağan olmayan değişkenlerin doğrusal kombinasyonlarının uzun dönemde durağanlaşması, zaman serileri arasındaki uzun dönemli ilişkinin modellenmesi ve tahmininde bulunulmasına yönelik yaklaşımdır. Johansen değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisinin tespiti, gerçek uzun dönemli bir ilişkiyi belirtmekte ve değişkenlerin uzun dönemde birlikte hareket halinde olduğunu göstermektedir. Johansen (1988), en çok olabilirlik tahminini değerlendirerek eşbütünleşik yapıdaki vektörlerin varlığını test etmeye yönelik bir analiz geliştirmiştir. Eşbütünleşme tahmininde bulunulabilmesi için tüm serilerin aynı mertebeden durağan olması beklenir.

Johansen eş bütünleşmesinde modelde var olan değişkenler bağımlı ya da bağımsız ayrımına girmeden incelemeye dahil olmaktadır. Bir diğer unsurda ise VAR analizinde seçilen gecikme uzunluğuna üst sınırlarda duyarlıdır. Bu nedenle Johansen eş bütünleşme analizi yapılmadan önce her bir model için gecikme uzunluğu belirlenip, VAR tahminlerinin yapılması gerekmektedir (Ağır, 2009).

Tablo 18:Gecikme Uzunluğu Belirlenmesi

L	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	154.9893	NA	1.09e-11	-5.381428	-5.125950	-5.282633
1	565.6439	701.8461	2.14e-17	-18.53251	-16.48868*	-17.74214*
2	610.0773	64.63044	2.75e-17	-18.36645	-14.53427	-16.88451
3	661.2808	61.44413	3.20e-17	-18.44657	-12.82604	-16.27307
4	768.0232	100.9201*	6.44e-18*	-20.54630*	-13.13741	-17.68122

Gecikme uzunluğu belirlendikten sonra, uygun gecikme uzunluğuna dayalı VAR analizi yapılmıştır. VAR analizinden sonra Johansen eş bütünleşme testine dayalı seriler arasındaki uzun dönemli ilişkinin sonuçları Tablo 19’da verilmiştir.

Tablo 19: Johansen Eşbütünleşme Testi (İz İstatistiği)

Unrestricted Cointegration Rank Test (Trace)				
Hypothesized		Trace	0.05	
No. of CE(s)	Eigenvalue	Statistic	Critical Value	Prob.**
None *	0.916802	357.2777	150.5585	0.0000
At most 1 *	0.747651	223.0049	117.7082	0.0000
At most 2 *	0.617827	148.6501	88.80380	0.0000
At most 3 *	0.509059	96.70844	63.87610	0.0000
At most 4 *	0.357751	58.29111	42.91525	0.0008
At most 5 *	0.283010	34.38099	25.87211	0.0034
At most 6 *	0.262133	16.41552	12.51798	0.0106

Tablo 20: Johansen Eşbütünleşme Testi (Max. Özdeğer)

Unrestricted Cointegration Rank Test (Maximum Eigenvalue)				
Hypothesized		Max-Eigen	0.05	
No. of CE(s)	Eigenvalue	Statistic	Critical Value	Prob.**
None *	0.916802	134.2728	50.59985	0.0000
At most 1 *	0.747651	74.35487	44.49720	0.0000
At most 2 *	0.617827	51.94163	38.33101	0.0008
At most 3 *	0.509059	38.41734	32.11832	0.0074
At most 4	0.357751	23.91012	25.82321	0.0876
At most 5	0.283010	17.96547	19.38704	0.0795
At most 6 *	0.262133	16.41552	12.51798	0.0106

Johansen eş bütünleşme analizi sonucu İz İstatistiği ve Max. Özdeğer sonuçlarının kritik değerden büyük olması sonucu ile boş hipotez reddedilmiş ve alternatif hipotez kabul edilmiştir. Serileri arasında en az bir eş bütünleşme vektörü bulunduğu her iki istatistik tarafından ortaya konmuş dolayısıyla seriler arasında uzun dönemli bir ilişki mevcuttur. Bu bir anlamda seriler arasında uzun dönemli gerçek bir ilişkidir.

Tablo 21: Normalize Edilmiş Vektör

Normalized cointegrating coefficients (standard error in parentheses)							
LTGA	LTUFE	LDVZ	LGSYHM	LM2	LR	LUNEMP	@TREND (03Q2)
1.00000	6.238673	3.469413	-7.583267	-6.293430	-2.174528	-0.347212	0.269261
	(5.12674)	(0.33323)	(0.60472)	(0.74665)	(0.20948)	(0.02107)	(0.07766)

Burada değişkenler arasında tespit edilen normalize vektör teknik olarak şöyle ifade edilebilir:

$$LTGA = -6.23LTUFE - 3.46LDVZ + 7.58LGSYH + 6.29LM2 + 2.17LR + 0.34LUNEMP$$

Yapılan tahmin sonucuna göre tüketici fiyat endeksinde yaşanacak %1’lik bir artış tahsili gecikmiş alacakları %6,23 oranında azaltmaktadır. Döviz kurunda yaşanan %1’lik bir artış tahsili gecikmiş alacakları %3,46 oranında azaltacaktır. Para arzında yaşanacak %1’lik bir artış, TGA oranında %6,29’luk bir artışa neden olurken, faiz oranında yaşanacak %1’lik bir artış ile TGA oranı %2,17 oranında artış yaşayacaktır. İşsizlikte yaşanan %1’lik değişim ise TGA’da %0,34’lük bir artışa neden olmaktadır. GSYH’de yaşanacak %1’lik bir artış TGA oranında %7,58 oranında bir artışla karşılanmaktadır.

2.3. GRANGER NEDENSELLİK TESTİ

Karaca (2003)’nın belirttiği üzere uygulama içeren ekonometrik çalışmalarda, zaman serileri arasında nedensellik ilişkilerinin belirlenebilmesi için en sık kullanılan yöntem Granger tarafından geliştirilen nedensellik analizidir. Nedensellik iki değişkenin yaşadığı değişimlere dayanarak sebep sonuç ilişkisine dayanan bir birlikteliğin olup olmadığı, varsa da ilişkini hangi yönlü birlikteliğe neden olduğunu belirleyebilmek amacıyla kullanılmaktadır (Berber ve Artan,2004).

Granger ise nedenselliğin tanımında, “Y’nin öngörüsü, X’in geçmiş değerlerini kullandığında X’in geçmiş değerleri kullanılmadığı duruma göre daha

başarılı ise X, Y'nin Granger nedenidir'' der. Bu test ile bir tahmin değil nedensellik çıkarsaması yapıldığı için değişkenler önceden durağanlaştırılmalıdır.(Granger 1998; Ata ve Yücel2003)

İlişkinin yönü tek taraflı olabileceği gibi iki yönlüde olabilir. Değişkenlerin birbiri arasında etkileşimin olmaması bir anlamda birbirlerinden bağımsız olmaları anlamındadır ve böylece değişkenler arasında ilişkinin olmadığı belirtilebilir. Granger nedensellik için oluşturulan model, yapısal bir ekonometrik model değildir. Gelecek davranış tahmini için nedensellik ilişkisinin sınamasının yapılmasını sağlamaktadır. Bu nedenle modeldeki değişkenler önceden durağanlaştırılmalıdır. (Granger, 1998).

F dağılımına sahip Granger nedenselliğinin test edilebilmesi için öncelikle serilerin trend ya da mevsimsel etkilerden arındırılmış, verilerin durağanlaştırılmış olması gerekmektedir. Daha sonra ise AIC ve Schwarz Kriteri (SC) gibi ölçütlerle gecikme kriteri belirlenmelidir. Kriterler oldukça önemlidir öyle ki nedenselliğin yönü bu kriterlerde ki gecikme mesafesine bağlı olarak devamlılığı sağlamaktadır. Gujarati (1995) belirttiğine göre Davidson ve MacKinnon bu duyarlılıktan ötürü daha az yerine daha çok gecikme kullanmayı önermektedir.

Granger Nedensellik Analiz Denklemleri:

$$y_t = a_1 + \sum_{i=1}^p d_{1i} y_{t-i} + \sum_{i=1}^p c_{2i} x_{t-i} + v_{1t}$$

$$x_t = c_1 + \sum_{i=1}^p d_{1i} y_{t-i} + \sum_{i=1}^p e_{2i} x_{t-i} + v_{2t}$$

Granger Nedensellik Kısıtlanmış Denklemler:

$$x_t = \sum_{i=1}^m e x_{t-1} + w_t$$

$$y_t = \sum_{i=1}^m b_i y_{t-i} + z_1$$

Granger nedensellik tanımına göre ise:

1) $[H_0: c_i = 0, i = 1, 2, \dots, n]$ hipotezi reddedilebilirse; X, Y'nin nedenidir ($X \rightarrow Y$).

2) $[H_0: di = 0, i = 1, 2, \dots, n]$ hipotezi reddedilebilirse; Y, X'nin nedenidir ($Y \rightarrow X$).

3) 1. ve 2. Koşulların aynı anda gerçekleşmesi ile çift yönlü nedensellikten bahsedilir. ($X \leftrightarrow Y$).

4) 1. ve 2. Koşulların birbirinden bağımsızlığı halinde ise X ve Y için nedensellik yoktur.

Müslümov ve Aras (2002)'de yukarıda belirttiğimiz koşulların F testi ile sınanabildiğini söylemiştir. Öyleyse F testi için denklem:

$$F_h = [(R_{UR}^2 - \frac{R_U^2}{m}) / [(1 - R_{UR}^2) / (n - 2m - 1)]]$$

Denklemde:

R_{UR}^2 = Tam denklemin açıklama gücü

R_U^2 = Kısıtlı denklemin açıklama gücü

n = kullanılabilir gözlem sayısı

m = gecikme dönemi sayısı

Eğer F_h değeri, F tablo değerinden büyük olduğunda H_0 hipotezi reddedilir.

Nedensellik iki değişken arasında sebep ve sonuç ilişkisini irdeleyen, ilişki var ise de yönünü belirlemek ve test etmek amaçlı kullanılmaktadır. Granger nedensellik ise ekonometrik çalışmalarda nedenselliğin ölçümünde en çok tercih edilen yöntemlerden biridir. Daha önce kurduğumuz model için gecikme uzunluğunu belirlemiştik. Buna göre gecikme sayısı 4 olarak belirlenmiş ve Granger nedenselliği buna göre test edilmiştir.

Tablo 22: Tahsili Gecikmiş Alacaklar Bağımlı Değişken Granger Nedenselliği

Dependent variable: LTGA			
Excluded	Chi-sq	df	Prob.
LTUFE	19.46553	4	0.0006
LR	18.86583	4	0.0008
LM2	17.07911	4	0.0019
LGSYHM	6.422312	4	0.1698
LDVZ	15.09780	4	0.0045
EMP	9.929941	4	0.0416
All	67.38847	24	0.0000

Tablo 23: Enflasyon Bağımlı Değişken Granger Nedenselliği

Dependent variable: LTUFE			
Excluded	Chi-sq	df	Prob.
LTGA	8.294746	4	0.0814
LR	13.00446	4	0.0113
LM2	6.915112	4	0.1404
LGSYHM	13.18779	4	0.0104
LDVZ	9.710484	4	0.0456
EMP	10.32257	4	0.0353
All	45.51570	24	0.0051

Tablo 24: Faiz Oranı Bağımlı Değişken Granger Nedenselliği

Dependent variable: LR			
Excluded	Chi-sq	df	Prob.
LTGA	25.74705	4	0.0000
LTUFE	17.88083	4	0.0013
LM2	39.02320	4	0.0000
LGSYHM	4.954954	4	0.2920
LDVZ	18.04562	4	0.0012
EMP	11.09853	4	0.0255
All	95.34197	24	0.0000

Tablo 25: Para Arzı Bağımlı Değişken Granger Nedenselliği

Dependent variable: LM2			
Excluded	Chi-sq	df	Prob.
LTGA	4.612007	4	0.3295
LTUFE	1.958358	4	0.7434
LR	3.491871	4	0.4791
LGSYHM	9.189211	4	0.0565
LDVZ	0.872474	4	0.9285
EMP	1.527205	4	0.8218
All	37.95894	24	0.0350

Tablo 26: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Bağımlı Değişken Granger Nedenselliği

Dependent variable: LGSYHM			
Excluded	Chi-sq	df	Prob.
LTGA	14.99856	4	0.0047
LTUFE	3.532562	4	0.4729
LR	5.112531	4	0.2759
LM2	14.50582	4	0.0058
LDVZ	9.651574	4	0.0467
EMP	15.80768	4	0.0033
All	78.50201	24	0.0000

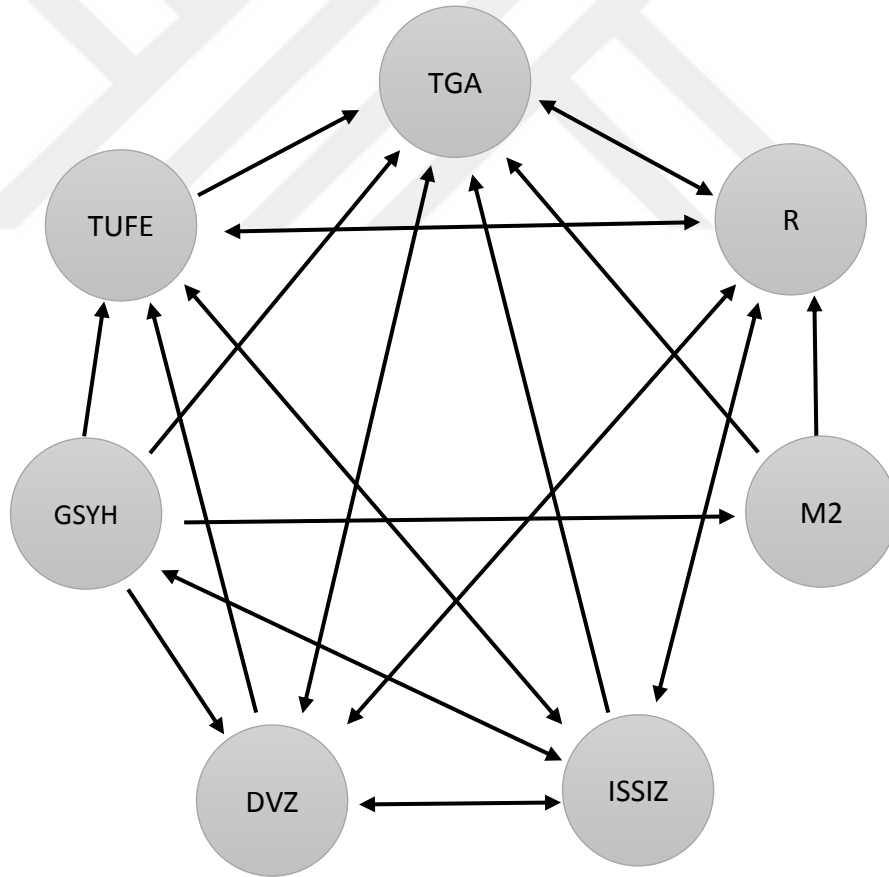
Tablo 27: Döviz Kuru Bağımlı Değişken Granger Nedenselliği

Dependent variable: LDVZ			
Excluded	Chi-sq	df	Prob.
LTGA	21.85857	4	0.0002
LTUFE	5.004399	4	0.2868
LR	18.83312	4	0.0008
LM2	7.105589	4	0.1304
LGSYHM	5.874383	4	0.2087
EMP	11.61860	4	0.0204
All	61.65879	24	0.0000

Tablo 28:İşsizlik Bağımlı Değişken Granger Nedenselliği

Dependent variable: EMP			
Excluded	Chi-sq	df	Prob.
LTGA	5.272033	4	0.2605
LTUFE	12.80864	4	0.0122
LR	14.63180	4	0.0055
LM2	7.977342	4	0.0924
LGSYHM	12.66312	4	0.0130
LDVZ	12.98656	4	0.0113
All	86.05220	24	0.0000

Çizelgeler incelendiğinde TGA ile faiz oranı ve döviz kuru arasında çift yönlü Granger Nedenselliği bulunuyorken, para arzı, işsizlik, gayri safi yurt içi hasıla ve enflasyon oranı arasında tek yönlü granger nedenselliği bulunmaktadır.

Şekil 3: Granger Nedenselliği

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tüketici kredileri, tüketicinin engellenemediği bir dünyada tüketicinin devamlılığının sağlanabilmesi, bireyin yaşam şeklinin korunması ya da arzu ettiği refah düzeyine ulaşmada yardımcı olabilmesi açısından, bir diğer halle ise bankalara sunduğu riski taban yayma ve yüksek karlılık sağdık müşteri yönüyle önemli bir noktadadır. Çalışmanın temel amacı tüketici kredilerinin varlığıyla yaşama şeklini borçlan öde haline çeviren tüketicinin kredi kullanımında ve kredi kurumlarınca kendilerine sunulan kredilerin ödenme evresinde yaşanan ve yaşanabilecek etkileşimleri inceleyebilmektir. Bu amacı sağlayabilmek için ise mikro ekonomiyi en iyi biçimde şekillendireceği düşünülen makro değişkenleri modele dahil ederek nihai bir sonuca varılmak istenmiştir. Ampirik incelemeler doğru ve uygun veri setinin var oluşuyla engin denizlere yelken açarken, veri setinin olmayışı, yetersizliği, uygun olarak bulunmayışı ve birbirine entegre bir zaman dilimi ile düzenlenmeyişi araştırmalarda eksik kalan yanlar, doğru model tahmini yapamamak gibi sonuçlarla karşımıza çıkabilmektedir. Araştırmada literatüre bağlı kalınarak en iyi temsil edebilecek değişkenler; GSYH, döviz kuru, tüketici fiyat endeksi, kredilere uygulanan faiz oranı, para arzı, işsizlik rakamları alınmıştır. İlgili değişkenler arasındaki ilişki farklı ekonometrik uygulamalar kullanılarak 2003:Q1 ve 2017: Q3 dönemlerini kapsayan üç aylık 59 gözlem veri setinde kullanılarak test edilmiştir.

Ülkemizde önceleri hızlı bir şekilde artışla başlayan tüketici kredileri kullanımı zamanla yerini daha düşük şekilde kullanımına devam etse de bankaya tüketici için yeri ve önemi yadsınamaz bir gerçekliktedir. Bu nedenledirki artışın nedenleri, sonuçları, etkileşimleri ve ilişkide olduğu durumlar, ekonomik göstergelerin belirlenip araştırılması, yaşanan gecikmelerin anlamlı bir açıklamasının yapılması, hem hanehalkı hem de bankacılık sektörü üzerinde yaşatabileceği risklerin araştırılması önemli bir durumdadır.

Öncelikli olarak modelde yer alan değişkenlere ait ADF birim kök testi yapılmış ve değişkenlerin durağanlıkları incelenmiştir. Tüm değişkenler birinci sıra fark durağan oldukları gözlemlenmiştir. Sonrasında değişkenler arasında uzun dönem ilişkiyi irdeleyen Johansen Eşbütünleşme analizi yapılmıştır. Analizde

değişkenler arasında uzun dönemde ilişkiye rastlanılmış, öyleyse değişkenler arasında eşbütünleşme vardır denilmiştir.

Değişkenler arasında yaşanan etkileşimi ve yönünün belirlenmesi Granger nedenselliği ile test edilmiştir. Faiz oranı ve döviz kuru ile TGA arasında çift yönlü bir nedensellik, para arzı, gayri safi yurtiçi hasıla ile TGA arasında tek yönlü bir nedensellik gözlemlenmiştir.

Yüksek enflasyonun olduğu dönemler ve ekonomik istikrarsızlıklar zaten yeterli derecede başarılı çalıştığı düşünülmeyen gelir dağılımında daha fazla bozulmaya böylelikle sabit gelir ile yaşamını idame ettirmeye çalışan bireyin reel gelirinde de düşmesine neden olmaktadır. Yaşanan savaş yılları hemen arkası yoksuzlukla boğuşan ülke, fakirlikten gelmiş toplum, yüksek faiz oranlar, yüksek enflasyon oranlarıyla boğuşmuş hanehalkında kredi kullanımına yatkın olma kültürü yeşerememiş, birey toplumumuzda daha çok yakın çevreden borçluluğu tercih etmiştir. Kredi sağlayan kuruluşların tüketici kredisi konusunda eksik, isteksiz kalmaları, tüketicilerin kredi kullanımında yer almamaları, Türkiye’de 2000’li yıllara kadar düşük seviyelerde olmasını bir anlamda açıklayabilmektedir. Kredi kullanımda isteksiz kalan tüketici, tasarruf konusunda da yetersiz kalması fon sağlanmasında eksik kalmasına neden olmuştur. 2000 yılı sonrası ise tüketici kredisi gelişimi, yaygınlaşması ve kullanımı oldukça artmıştır.

2003 yılı değişen ekonomik bakış, eskiye nazaran daha sağlam politikalar üzerine inşa edilmeye çalışan bankalar yapısı, tüketici kredilerin de yaşanacak artışların önünü açmıştır. Bankaları tüketici kredilerini sunmadaki istekliliği ve böylelikle kredi arzlarını arttırmalarının önemli nedenlerinin başında riskin tabana yayılması ile aylık ödemeler halinde geri dönüşüm sağlanan tüketici kredileri ile likidite yönetimini basitleştirmiştir. Yine tüketici kredilerinden elde edilen komisyon ve hizmet gelirleri oldukça önem kazanmış, karlılıktaki payları yadsınamaz bir hal almıştır.

Tüketici kredilerinde yaşanan artış, hem tüketici hem de banka açısından çeşitli risklere yol açmaktadır. Bankalar kısa dönem için elde ettiği fonları uzun dönem için kullandırma sunmakta, böylelikle faiz riskiyle maruz kalmaktadırlar öyle ki elde ettiği fona değişken faiz uygulaması yapan banka sağladığı krediye sabit faiz

uygulayarak bu riski göğüslemektedir. Ülke içi ya da dışı, ekonomik anlamda yaşanabilecek her türlü kriz eşliğinde işsizlik oranında gerçekleşecek artışlar ve paralelinde reel gelirdeki düşüşler ile tüketici kredileri ödeyemeyenlerin sayısında artış olasılığını bu yönüyle de bankaları kredi riski etkisinde bırakmaktadır.

Çalışmada Türkiye’de tüketici kredisi kullananların profilleri üzerine de bir irdeleme yapılmış, tüketici kredisi kullananların büyük çoğunluğu düşük gelirli orta yaş grubunda, ücretli çalışan lise ve altı eğitime sahip oldukları görülmüştür. Kişi başı kullanılan kredi miktarı eğitim seviyesi arttıkça artış göstermektedir. İşsizliğin genel olarak yaygın olduğu genç nüfus ve emekliliği hak etmiş 56 yaş sonrası gruplar oranla orta yaş grubu en çok tüketici kredisini kullanan durumdadır. Öyleyse tahsili gecikmiş alacaklar da yaştaki artışla birlikte TGA tutarının azalması beklenebilir. Yine TGA ile eğitim arasında ters yönlü bir ilişkiden söz etmekte mümkün olabilir.

Tüketici kredilerinde yaşanan artış, bankacılık sektörü üzerinde taşıdığı risk, ve bu riskin oluşumunda ekonomik değişkenlerle etkileşimi, makro değişkenlerin etkileri ile nasıl yönlenebileceğine cevap bulabilmek amaçlı analiz yapılmıştır. Yapılana analizde bağlı kalınan veri seti her ne kadar tam olarak kredi portföy kalitesinin unsurlarını taşımasa da, hanehalkının tasarrufları tercihleri ve en önemlisi gelirini, kırılganlığına ilişkin veriyi ve etkenlerini içerisinde barındırmasa da mevcut veriler kullanılarak genel bir yargıya varmamıza yetebilmiştir.

Oluşturduğumuz model ve yaptığımız analizler sonucu hanehalkı için borcun geri ödenmesinde yaşadığı en sorunlu dönemin ekonominin kırılganlık yaşadığı dönemler olduğu, hanehalkının yaşanan dalgalanmalardan olumsuz etkilendiği gözlemlenmiştir. Yine de ülkede hane halkı için çok fazla kur ve faiz riski taşımadığından tüketici kredilerinin artışının olumsuz olduğunu söylemek anlamsız olur. Öyleki banka ne kadar fazla kredi satışı yaparsa TGA’ları kredinin belli bir oranında tutabildiği sürece risk oluşumunu egale edebilecektir. İşsizliğin yüksek ve uzun süreli sorun olması, ekonomideki istikrarsız yapı gibi nedenlerde düşük gelir grubu daha fazla kredi talebinde bulunulacak, etkin olmayan bir borçlanma ve kredilendirme yöntemi beraberinde riski de taşıyacaktır. Çalışmada Türkiye’de GSYİH, enflasyon oranı, döviz kuru, faiz oranı, para arzı, TÜFE, işsizlik oranı değişkenlerinin tahsili gecikmiş alacakları etkileyen önemli faktörler olduğu yapılan

ekonometrik analizlere açıklanmaya çalışılmıştır. Sonuçları farklı ekonomiler üzerine yapılan çalışmalarla karşılaştırdığımızda ise paralel bir yapıda olduğu ve çalışmamızın sonuçlarını ortaya destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Bu açıdan bir değerlendirme yapıldığında analiz sonuçlarının beklentiler ile tutarlı olduğu ifade etmede bir sakınca yoktur. Dolayısıyla tahsili gecikmiş alacakların makroekonomik faktörlerden etkilendiği ve Türkiye’de iyi bir ekonomik konjonktürel ortamında tahsili gecikmiş alacakların (TGA) olumlu bir yönde azalıda olabileceği söylenebilir.

Bankaların mali yapısının oldukça güçlü bir halde ve sektör yasal sermaye sınırının oldukça üzerinde bir sermaye tutturduğu gözlemlenmektedir. Yine de finansal sistemin en büyük ve önemli oyuncusunun bankalar olduğu gerçeğinde, bankacılık sisteminde yaşanabilecek sorunların makroekonomik etkileri de olumsuz olacaktır. Öyleyse her dönem için bankacılık sisteminin kredi kaynaklı krizlerin egesinde, risklerin belirlenmesi, banka ve hanehalkı açısından bu risklerin ele alınması, gerek banka gerek ilgili otoritelerce önlemlerin alınması önemlidir.

KAYNAKÇA

- Acar, Ö. (2015). *Türkiye’de Makro Ekonomik Değişkenlerin Tüketici Kredileri Üzerine Etkisinin Ekonometrik Analizi*. Yayınlanmış YL Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Acar, Y. (2002). *İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Vipaş Yayınevi.
- Akçalı, M. (1997). *Avrupa ve Türkiye’de Bireysel Bankacılık Uygulamaları*. Yayınlanmış YL Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akdiş, M. (1996). *Para Politikalarının Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkinliği*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.
- Akdoğan, N. ve Tenker, N. (2003). *Finansal Tablolar Analizi ve Mali Analiz Teknikleri*, Ankara: Gazi Kitabevi
- Akgüç, Ö. (1994). *Finansal Yönetim*, İstanbul: Avcıol Basım Yayın
- Akgüç, Ö. (2000). *Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi*. İstanbul: Arayış Yayınları.
- Akgüç, Ö. (2006). *Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi, 7. Baskı*. İstanbul: Arayış Basım ve Yayıncılık.
- Akkuş, Z., Sanisoğlu, Y., Akyol, A. ve Çelik, Y. (2006). Değişken Yapılarına Göre İstatiksel Yaklaşım. *Dicle Tıp Dergisi, cilt 33, Sayı 2*.
- Aksakal, H. (2006). *Ailelerin Bireysel Kredi ve Kredi Kartı Kullanım Durumunun İncelenmesi*. Yayınlanmış YL Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aksel, K. H., Kredi Risklerinin Ölçümünde Kullanılan Temel Yöntemler. *Active Bankacılık ve Finans Dergisi, Sayı 26, Sayfa Aralığı 1-7*. 2017.
- Aksoy, E. (2005). *Türk Bankacılık Sisteminde Bireysel Krediler ve Bankacılık Altyapısının Paylaşımı (Ortak ATM ve POS Kullanımı)*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aksoy, T. (1998). *Çağdaş Bankacılıktaki Son Eğilimler ve Türkiye’de Uluslararası Bankacılık (Sistemik ve Analitik Bir Yaklaşım), 1.Baskı*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayını.

- Aktaş, R. (2000). *Sorunlu Kredilerde Erken Uyarı Modelleri*. İstanbul: TBB Yayınları.
- Alpergin, P. (1990). *Bireysel Bankacılık*. Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Araştırma ve Yayın Grubu.
- Altan, M. ve Göktürk, G. E. (2007). Türkiye’de Kredi Kartlarının Toplam Özel Nihai Tüketim Harcamalarına Etkisi: Bir Çoklu Regresyon Analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 18, Sayfa Aralığı 20- 52*.
- Altınöz, U. (2010). Parasal Aktarım Mekanizması. *Bankacılar Dergisi, 73, 54-66*.
- Anar, H. (2008). *Credit Risk Modelling and Credit Default Swap Pricing Under Variance Gamma Process*. Yayınlanmış YL Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Matematik Anabilim Dalı, Ankara.
- Andersen, A. (1999). 2000’li Yıllarda Türk Bankacılık Sektörü, *Türkiye Bankalar Birliği*, Yayın no: 211
- Arı, B. (2010). *Tüketici Kredilerinin Kullanımı ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Oranları Arasındaki İlişki*. Yayınlanmış YL Tezi. Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Ari, G. (2008). *Kredi Kartı Kullanımının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri*. Yayınlanmış YL Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul.
- Arman, T. ve Gurman, T. (1997). *Bankalarda Finansal Yönetime Giriş*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayını.
- Arpalı, Z. (2008). *Türkiye’de Tüketici Kredisi*. Yayınlanmış YL Tezi. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bişkek.
- Arslan, İ. ve Yapraklı, S. (2008). Banka Kredileri ve Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. *Ekonometri ve İstatistik Dergisi, 7, 88-103*.
- Ata, A. Y. ve Fatih, Y. (2003). Eş bütünleşme ve Nedensellik Testleri Altında İkiz Açıklar Hipotezi: Türkiye Uygulaması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12*.

- Ataçoğlu, H. (2006). *Kredi Risk Takibi, Sorunlu Krediler ve Erken Uyarı Sistemleri*. Yayınlanmış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Atan, M. (2002). *Risk Yönetimi ve Türk Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aydemir, N. (2004). *Dünden Bugüne Türkiye’de Bankacılık*. Yayınlanmış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın, H. İ. (2011). *Tüketici Kredileri ve Kredi Kartları Faiz Oranları*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Araştırma Yayınları.
- Aydın, N. (2010). *Türkiye’de 1995-2008 Yılları Arasında Enflasyon ve Krizlerin Banka Kredileri Üzerine Etkisi*. Yayınlanmış YL Tezi. Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Aytekin, Y. H. (2008). *Bankacılık ve Finans Terimler Sözlüğü*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Balkaş, K. (2004). *Kredi Kavramı ve Sektör Kredilerine Göre Türkiye’deki Belli Başlı Sektörlerin Analizi*. Yayınlanmış YL Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu: www.bddk.org.tr
- Baydemir, M. (2004). *Her Yönüyle Kredi Kartları, 1. Baskı*. İstanbul: Destek SMMM Yayınları.
- Baykan, R., Özsunay, E., Hohloch, G. (2004). *Tüketici Kredilerinde Yeni Gelişmeler*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Bebitoğlu, A. (1999). *Tüketici Kredileri*. İstanbul: T. İş Bankası Yayınları.
- Berber, M. (2006). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*. Trabzon: Derya Kitabevi.
- Berber, M. ve Artan, S. (2004). *Enflasyon Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği*. Tartışma Metni. Türkiye Ekonomi Kurumu, 10.
- Berk, N. (2001). *Bankacılıkta Pazara Yönelik Kredi Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınları.

- Borluk, S. (2004). *:Türkiye’de Mali Sektörün Yapısı, Sorunları ve Ekonomiye Etkileri*. Ankara: Milli Prodüktivite Yayınları Merkezi.
- Bostancı, N. (2004). *Türkiye’de Bireysel Bankacılık Hizmetleri Eğitiminin Müşteri Davranışlarına Etkisi*. Yayınlanmış YL Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Boz, H. (2009). *Tüketicilerin Bireysel Kredileri Algılama Şekilleri ve Bireysel Kredileri Tüketim Biçimleri*. Yayınlanmış YL Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Buhur, O. (2004). *Tüketici Kredisi Açısından Kredi Kartları Uygulaması*. Yayınlanmış YL Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Bulur, N. (2007). *Geri Dönmeyen Tüketici Kredileri ve Ekonomide Hasıl Olan Etkileri*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Bulut, C. (2002). *Kamu Açıkları, Enflasyon, Faiz Oranı ve Döviz Kuru İlişkileri*. İstanbul: Der Yayınları.
- Büyükakın, F. Cengiz, V. ve Türk, A. (2009). Parasal Aktarım Mekanizması: Türkiye’de Döviz kuru Kanalinin VAR Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24.
- Cebe, Y. (2007). *İpotekli Konut Kredi Sistemi ve Türkiye Uygulaması*. Yayınlanmış YL Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Cengiz, E. (2009). Bireylerin Kredi Kartlarını Değiştirme Tutumları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 179-196.
- Ceylan, A. ve Korkmaz, T. (2004). *Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi*, 2. Baskı. Bursa: Motif Matbaası.
- Çavdar, Ç.Ş. (2010). *Türkiye’de Bütçe Açığının Makroekonomik Etkilerinin VAR Modelleri ile İncelenmesi*. Yayınlanmış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çırpan, B. (2000). *Kredi Kartları*. İstanbul: Ceren Basım Yayın.
- Çomakoğlu, A. (2009). *Credit Risk Modelling and Quantification*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Demir, A. (2013). *Türk Bankacılık Sektöründe Kredi Riski ve Yönetimi: Türkiye Garanti Bankası Örneği*. Yayınlanmış YL Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Demirtaş, N. (2002). *Bankacılıkta Kredi Değerliliğinin Tespiti ve Kredi Risk Yönetimi*. İstanbul: BDDK Yayınları.
- Duranlar, S. (2007). *Bankacılık*. Edirne: Kazancı Kitap Yayıncılık.
- Eğilmez, M. ve Kumcu, E. (2004). *Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eliuz, E. (2009). *Tüketici Kredilerinde Risk Yönetimi ve Bir Skorkart Modeli Önerisi*. Yayınlanmış YL Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Engle, R.F. ve Granger, C.W. (1987). *Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation, And Testing*. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 250-277.
- Erdoğan, E. ve Dolgun, B. (2001). *Dünyada ve Türkiye’de Kredi Riski Uygulamaları*. *Active Dergisi*.
- Erdoğan, S. ve Ülbeği, C. (2009). *Operasyonel Risk Algısına Yönelik Bir Araştırma*. *Bankacılar Dergisi*, 71.
- Ertek, T. (1996). *Ekonometriye Giriş*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ezengin, M. (2009). *Tüketici Kredileri ile Kredi Kullanım Miktarları ile Enflasyon İlişkisi İncelemesi*. Yayınlanmış YL Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Fikir, H. (2010). *Türkiye’de Kamu Harcamaları ve İktisadi Büyüme Üzerine Etkisi*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Gujarati, D. (1999). *Temel Ekonometri*. (Ü. Şenesen ve G. Şenesen çev.). İstanbul: Literatür Yayınları.
- Guriş, S. ve Çağlayan, E. (2005). *Ekonometri Temel Kavramlar*, İstanbul: Der Yayınevi.

- Gündoğdu, F. (1998). *Türkiye’de Bankacılık ve 1980 Sonrası Dönem Değerlendirmesi*. Yayınlanmış YL Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Erzurum.
- Gündüz, L. (2001). Türkiye’de Parasal Aktarım Mekanizması ve Banka Kredi Kanalı. *İMKB Dergisi*, 18, 13-30.
- Güney, A. (2007). *Banka İşlemleri, 1. Baskı*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Gür, E. T. (2003). *Kredi Kanalıının Etkin Çalışması ve Türkiye Uygulaması*. Uzmanlık Yeterlilik Tezi. TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Han, E. ve Kaya, A. (2002). *Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve.../2S100seza_Haziran2004.doc
- Işığçok, E. (1994). *Zaman Serilerinde Nedensellik Çözümlemesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- İbicioğlu, M (2011). *Tüketici Kredisi Talebini Etkileyen Faktörler: Türkiye Üzerine Bir Uygulama*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara.
- İmren, A. (1994). *Tüketici Kredileri*. İstanbul: Era Yayıncılık.
- İnağ, N. (1990). *Tüketici Kredileri*. Erişim: 2017 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Tartışma Tebliği, 9011. <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/7b8c7374-a003-4fa7-b526-939be26000a2/9011tur.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-7b8c7374-a003-4fa7-b526-939be26000a2-m3fB8oj>
- İşcan, A. (2003). *Banka Kredilerindeki Daralmanın Ekonomik Etkileri ve Kredilerdeki Gelişimi*. Uzmanlık Yeterlilik Tezi. TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Jones, C. (2001). *İktisadi Büyümeye Giriş*. (Ş. Ateş ve İ. Tuncer çev.). İstanbul: Literatür Yayıncılık.

- Kahraman, M. (2001). *Bireysel Bankacılıkta Kredi Pazarlama Stratejilerinin Geliştirilmesi ve Uygulamaları*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kantar, L. (2010). *Mortgage (İpotekli Konut Kredisi) ve 2008 Küresel Krize Olan Etkileri*. Yayınlanmış YL Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaptan, Ö. B. (2011). *Bireysel Kredilerin Risk ve Tüketici Davranışı Açısından Analizi*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kar, M. ve Taban, S. (2005). *İktisadi Gelişmenin Temel Dinamikleri ve Kaynakları, İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Karamustafa, C. (2013). *Türk Bankacılık Sektöründe Sorunlu Kredilerin Analizi ve Uygulamaya Yönelik Politika Önerileri*. Yayınlanmış YL Tezi. Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kavcıoğlu, Ş. (2003). *Ticari Bankalarda Sorunlu Kredilerin Yönetimi, Çözüm Yolları ve Takibi 6. Baskı*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Kaya, F. (2008). *Kredi Kartları ve Bireysel Müşterilerin Kredi Kartı Tercihine Etki Eden Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul.
- Kaya, F. (2009). *Türkiye’de Kredi Kartı Uygulaması*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- Kongar, E. (2010). *21. Yüzyılda Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kutlar, A. (2000). *Ekonometrik Zaman Serileri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kutlar, A. (2005). *Uygulamalı Ekonometri, 2.Baskı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kükrer, N. (2006). *Kredi Kartı Kullanımını Etkileyen Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Analizi: Burdur İli Örneği*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

- Mankiw, N. G. (2009). *Makroekonomi*. (Ö. F. Çolak çev. Edt.). Ankara: Eflatun Yayınevi.
- Mucuk, M. ve Alptekin, V. (2008). Türkiye’de Vergi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: VAR Analizi (1975-2006). *Maliye Dergisi*, Sayı 155. https://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_derigisi/yayinlar/md/155/10.Mehmet.MUCUK_Volkan.ALPTEKIN.pdf
- Orhan, O. ve Erdoğan, S. (2007). *Para Politikası*. İstanbul: Yazıt Yayın Dağıtım.
- Oy, O. (2003). *Kredi Teminatları ve Kredi Suçları*. İstanbul: Beta Yayınevi
- Özgür, E. (2011). *Türk Bankacılık Sektörünün Kredi Arzını Etkileyene Unsurlar: Türk Bankacılık Sektöründe “Kredi Çöküşü”*. Yayınlanmış YL Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öztek, S. (2008). Genel Olarak Tüketici Kredileri ve Tüketici Kredilerinde Kişisel Teminatlar. *Bankacılar Dergisi*, 67.
- Parasız, İ. (1997). *Modern Büyüme Teorileri: Dinamik Makro Ekonomiye Giriş*. Bursa: Ezgi Kitapevi
- Parasız, İ. (1997). *Para-Banka ve Finansal Piyasalar*, 6. Baskı. Bursa: Ezgi Kitapevi
- Parasız, İ. (1998). *Makro Ekonomi Teori ve Politika*. Bursa: Ezgi Kitapevi
- Parasız, İ. (2000). *Modern Bankacılık Teori ve Uygulama*. İstanbul: Banksis Yayınları
- Parasız, İ. (2008). *Ekonomik Büyüme Teorileri*, 3. Baskı. Bursa: Ezgi Kitapevi
- Pekin, T. (1995). *Ekonomiye Giriş*. İzmir: Bilgehan Matbaası.
- Reisoğlu, S. (2004). *Banka Kredi Kartları ve Uygulama Sorunları*. Erişim: 2017.
- Sipahi, N. (2003). *Problemlili Kredilerin Yeniden Yapılandırılması Uluslararası Uygulamalar ve Türkiye Örneği*. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayınları.
- Sloman, J. (2004). *İktisat Makro*, 1. Basım. (A. Çakmak çev.). İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.

- Söğütçü, M. (2011). *Tüketici ve İhtisas Kredilerinin Bazı Makroekonomik Göstergeler Üzerindeki Etkisinin Analizi: Türkiye Örneği*. Yayınlanmış YL Tezi. Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Kütahya.
- Şakar, B. (2006). *Banka Kredileri ve Yönetimi, 1. Baskı*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- T.C. Ziraat Bankası, (2005). *Ziraat Bankası Kredi Riski Politikası*, Ankara.
- Takan, M. (2001). *Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim*. Ankara: Nobel Yayın.
- Takan, M. (2002). *Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Tekirdağ, A. (2009). *Türkiye’de Bireysel Kredi Artışı ve Risk Analizi*. Uzmanlık Yeterlilik Tezi. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, İstanbul.
- Toksözügür, E. (2003). *Kredi Kanalınnın Etkin Çalışması ve Türkiye Uygulaması*. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayınları.
- Tomanbay, M. ve Gümüş, T. (2004). *Genel Ekonomi*. Ankara: Gazi Kitapevi.
- Tunçay, M. (2002). *Tüketim Teorileri ve Tüketim Teorilerinin Bireysel Bankacılık Üzerine Uygulanabilirliği*. Yayınlanmış YL Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Tutcuoğlu, R.S. (2010). *Dünyada ve Türkiye’de Bireysel Bankacılığın Gelişimi Nedenleri ve Bankacılık Sektörü Açısından Oluşturduğu Riskler*. Yayınlanmış YL Tezi. İTİCÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Türkan, E. Ve Yükseler, Z. (2008). *Türkiye’de Hanehalkı: İş Gücü, Gelir, Harcama ve Yoksulluk Açısından Analizi*. Erişim: 2017. TÜSİAD, 455. https://www.researchgate.net/publication/259068034_TURKIYE%27DE_HANEHALKI_Isgucu_Gelir_Harcama_ve_Yoksulluk_Acisindan_Analizi
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB). *Bankacılık Raporu 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017*. (Çevrimiçi), <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>, 15.01.2018.
- Türkiye Bankalar Birliği: www.tbb.org.tr

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası: www.tcmb.gov.tr

Türkiye İstatistik Kurumu: www.tuik.gov.tr

Türkmen, Ş. (1995). *Tüketim Teorilerinin Karşılaştırılması (Mutlak Gelir Hipotezi, Nisbi Gelir Hipotezi, Sürekli Gelir Hipotezi ve Yaşam Boyu Gelir Hipotezi)*. Yayınlanmış YL Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Ünsal, E. M. (2009). *Makro İktisat*. Ankara: İmaj Yayınevi.

Yenici, V. A. (2006). *Türk Bankacılık Sistemi İçerisinde Bireysel Bankacılık Ürünleri ve Muhasebeleştirilmesi*. Yayınlanmış YL Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yıldırım, K. ve Karaman, D. (2003). *Makroekonomi*. Eskişehir: Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı.

Yetim, S. (1997). *Kredi Kartları ve Tüketici Kredileri*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu.

Küçük, M. (1998). *Tüketici Kredileri*. Ankara: TBB Yayınları.

Tekay, A. (1991). *Kredi Kartları*. Yayınlanmış YL Tezi. Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Akgülten, A. (1992). *Tüketici Kredileri*. Yayınlanmış YL Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Cebeci, E. (2004). *Bireysel Kredi ve Kredi Kartlarında Risk İzleme ve Değerlendirme*. İstanbul: TBB Yayınları.